

Hanna Elise Rønhovde

Unge stemmer om yringskultur i Norge

En ideanalyse av unge menn og kvinners opplevelse av yringskulturen i Norge basert på undersøkelsene UNG2024 og ICCS2022.

Masteroppgave i Grunnskolelærerutdanningen 5-10. Samfunnsfag.
Veileder: Roar Madsen

Mai 2024

Hanna Elise Rønhovde

Unge stemmer om ytringskultur i Norge

En ideanalyse av unge menn og kvinners opplevelse av ytringskulturen i Norge basert på undersøkelsene UNG2024 og ICCS2022.

Masteroppgave i Grunnskolelærerutdanningen 5-10. Samfunnsfag.
Veileder: Roar Madsen
Mai 2024

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap
Institutt for lærerutdanning

Kunnskap for en bedre verden

Sammendrag

Formålet med denne studien er å utforske hva slags ideer som kan ligge bak unge menn og kvinners opplevelse av ytringsfriheten i Norge. Studien baserer seg på et utvalg empirisk materiale fra rapportene UNG2024 og ICCS2022, og relevante perspektiver fra referanselitteratur. Dette er en utforskende oppgave som benytter seg av metoden *ideanalyse* med bruk av idealtyper som analytisk verktøy. Idealtyper har som hensikt å definere et sett med ideer i sin reneste form, slik at tekster kan analyseres i forhold til disse. Datamaterialet som analyseres i studien er svarresponsen til unge menn og kvinner i undersøkelsene UNG2024 og ICCS-2022. Referanselitteraturen benyttes til å kartlegge mulige forståelser av hva slags ideer som ligger bak unges svarrespons i det empiriske materialet. Referanselitteraturen er; Frank Furedis *Why borders matter* (2021), Midtbøen, Steen-Johnsen & Thorbjørnsruds *Boundary Struggles* (2017) og Noelle-Neumanns *The spiral of silence* (1993).

Fra det empiriske materialet fremkommer det at unge menn og kvinner opplever ytringskulturen i Norge ulikt. Unge menn viser generelt et høyere engasjement for ytringsfrihet enn kvinner, og oppgir i større grad at de ikke kan uttrykke seg slik de ønsker, fordi samfunnet er blitt for opptatt av hva som er politisk korrekt. Dette resulterer i at unge menn oppfatter den norske ytringskulturen som begrenset.

I analyse-kapittelet blir det empiriske materialet utforsket og diskutert. Her fremkommer det at unge kvinner har en tendens til å engasjere seg i politiske saker som omhandler ideer om sosial rettferdighet og inkludering, mens unge menn engasjerer seg for samfunnsrettigheter og velferd.

De fleste ideene som ligger bak unges respons i det empiriske materialet har noe med fellesskap å gjøre. Dette kommer eksempelvis frem i at unge kvinner engasjerer seg for sosial rettferdighet og inkludering, og at unge menn engasjerer seg for samfunnsrettigheter og velferd. Det kan se ut som om unge jenter verdsetter ideer som omhandler trygghet og inkludering i samfunnet, og at en del av de er mer tilbøyelige til å innordne seg etter, og delta i bevegelser som setter rammer for politisk korrekthet. Unge menn engasjerer seg i større grad for juridiske rettigheter, og engasjerer seg for at deres samfunnsmessige rettigheter skal bli oppfylt.

Dette er i praksis ideer om hvordan et fellesskap bør være for å sikre en god ytringskultur i samfunnet. En stor andel unge kvinner ser ut til å ha ideer som kan minne om enighetsfellesskap. Der enighetsfellesskap blir en ramme for hvordan ytringsfriheten skal praktiseres og hvordan flest mulig kan bli inkludert i den offentlige samtalen. Unge menn fremmer til en viss grad ideer om uenighetsfellesskap som den beste måten å sikre deltakelse og inkludering i ytringsrommet.

Ideer om selvsensur forekommer også i denne idéanalysen. Dette gjør seg spesielt gjeldende i diskusjonen om og opplevelsen av politisk korrekthet i samfunnet. Normer for politisk korrekthet påvirker hva unge våger å ytre. Her finnes det kritiske holdninger som omhandler hvordan politisk korrekthet fører til selvsensur, men også en aksepterende holdning som tilsier at selvsensur er en nødvendig konsekvens for å opprettholde en akseptabel dynamikk i det offentlige rom. Det fremkommer flere viktige ideer i studiens analyse og diskusjon.

Abstract

The purpose of this study is to explore the ideas that may underlie young men and women's experiences of freedom of expression in Norway. The study is based on a selection of empirical material from the reports UNG2024 and ICCS2022, and relevant perspectives from literature sources. This is an exploratory study that employs an idea analysis using ideal types as an analytical tool. Ideal types aim to define a set of ideas in their purest form, allowing texts to be analyzed in relation to these. The data analyzed in the study comprises the responses of young men and women in the surveys UNG2024 and ICCS2022. Literature sources is used to map possible understandings of the ideas behind young people's responses in the empirical material. The literature sources includes Frank Furedi's *Why Borders Matter* (2021), Midtbøen, Steen-Johnsen, & Thorbjørnsrud's *Boundary Struggles* (2017), and Noelle-Neumann's *The Spiral of Silence* (1993).

From the empirical material, it emerges that young men and women experience the culture of expression in Norway differently. Young men generally show higher engagement with freedom of expression than women, and more often report that they cannot express themselves as they wish because society has become too concerned with political correctness. This results in young men perceiving the Norwegian culture of expression as limited.

In the analysis chapter, the empirical material is explored and discussed. It shows that young women tend to engage in political issues related to ideas of social justice and inclusion, while young men engage in civil rights and welfare.

Most of the ideas behind young people's responses in the empirical material relate to community. This is exemplified by young women engaging in social justice and inclusion and young men engaging in civil rights and welfare. It seems that young women value ideas related to safety and inclusion in society, and are more inclined to conform to, and participate in movements that set boundaries for political correctness. Young men, on the other hand, are more engaged in legal rights and advocate for the fulfillment of their societal rights.

These are ideas about how a community should be to ensure a good culture of expression. A large proportion of young women seem to have ideas resembling a consensus community, where consensus sets the framework for how freedom of expression should be practiced and how the maximum number of people can be included in the public conversation. Young men, to some extent, promote ideas of a community of disagreement as the best way to ensure participation and inclusion in the society.

Ideas about self-censorship also appear in this idea analysis. This is particularly evident in the discussion about and experience of political correctness in society. Norms for political correctness influence what young people dare to express. There are critical views regarding how political correctness leads to self-censorship, but also an accepting view suggesting that self-censorship is a necessary consequence to maintain an acceptable dynamic in the public sphere. Several important ideas emerge from the study's analysis and discussion.

Forord

Det er en glede å endelig kunne presentere denne masteroppgaven, som er et resultat av 5 års studietid ved Institutt for lærerutdanning på NTNU. Oppgaven markerer slutten på en spennende, men også utfordrende reise gjennom lærerutdanningen. Denne oppgaven ville ikke vært mulig uten støtte fra flere personer.

Først og fremst ønsker jeg å takke min veileder, Roar Madsen, for uvurderlig veiledning, støtte og tålmodighet gjennom hele prosessen. Din faglige innsikt, konstruktive tilbakemeldinger og språklige pirk har vært helt avgjørende for at denne oppgaven skulle komme i havn.

Jeg må gi en spesiell stor takk til min venninne Ragnhild Førreisdahl, som har tatt seg tiden og bryet til å se over språket i oppgaven. Det har ikke vært en lett oppgave. Takk for din positive innstilling og dine motiverende beskjeder underveis i skrivingen, det har virkelig hjulpet. Oppgaven hadde ikke vært det samme uten din hjelp.

Takk til Alexandra Palm fra UNG-redaksjonen, som har delt deler av den private rapporten UNG2024 med meg. Dette var vesentlig for oppgaven, og resulterte i at jeg kunne gjennomføre studien slik jeg ønsket.

Jeg må også rette en takk til familie og venner. Takk til min familie for god oppfølging, støtte og for at dere har lyttet når denne prosessen har blitt for overveldende. Mine medstudenter i samfunnsfagklassen fortjener også en stor takk. Uten dere hadde den siste studietiden vært svært kjedelig, og hverdagen på sukkerhuset trist.

Til slutt vil jeg takke min fantastiske vennegjeng, dere vet hvem dere er, som alltid skaper liv og latter. Sammen har vi skapt noen uvurderlige minner i løpet av de siste 5 årene, både i inn- og utland. Med slike fine folk rundt seg kan selv en helt hverdagslig lunsj bli dagens høydepunkt.

Innhold

Figurer xii

Tabeller xii

Forkortelser/symboler.....	xii
1 Innledning.....	1
1.1 Problemstilling.....	1
1.2 Avgrensing	1
1.3 Empiri	2
1.4 Relevante begreper, publikasjoner og referanselitteratur	3
Ytringsfrihet og ytringskultur.....	3
Referanselitteratur og relevante publikasjoner	4
1.5 Metode.....	5
1.6 Oppgavens struktur	6
2 Empiri.....	7
2.1 UNG2024.....	7
Hva er UNG2024?.....	7
Resultater	8
2.2 ICCS 2022 – En rapport om medborgerskap	12
Hva er ICCS?	13
Innsamlede data	13
2.3 Kapitteloppsummering.....	15
3 Presentasjon av sentrale begreper og referanselitteratur.....	16
3.1 Sentrale begreper	16
Hva er ytringskultur?	17
Hva er ytringsfrihet?	20
Ytringsfrihetens begrunnelser.....	21
Ytringsfrihetens grenser	22
3.2 Sentral referanselitteratur.....	22
3.3 Why borders Matter	22
Bokens innhold	23
Kapittel 1: Introduction: The paradox of borders.....	23
Kapittel 2: Judgement and the moral relevance of borders	24
Kapittel 9: Inventing new borders for a boundless world	25
3.4 Boundary struggles	26
Bokens innhold	26
3.5 The spiral of silence	27

3.6	Relevante publikasjoner.....	28
	Hvordan står det til med ytringsfriheten i Norge?	28
	En åpen og opplyst samtale	30
3.7	Kapittelkonklusjon	31
4	Metode	32
4.1	Innledning	32
4.2	Kvalitativ metode og tekstanalyse	32
4.3	Idéanalyse	33
	Hva er ideer?	33
	Ideer i denne studien	34
	Idéanalyse.....	34
4.4	Fremgangsmåte	35
4.5	Idealtyper.....	36
4.6	Metodiske refleksjoner.....	37
	Pålitelighet og gyldighet	37
	Metodiske refleksjoner	37
	Empiri og referanselitteratur	38
5	Analyse og diskusjon	39
5.1	Innledning	39
5.2	Hvordan opplever unge menn og kvinner ytringskulturen i Norge?.....	39
5.3	Forskjeller mellom kjønnene.....	40
	«Den restriktive» og «den motkulturelle ytringsliberalisten»	41
	Unge kvinner	42
	Unge menn.....	48
6	Avslutning	55
6.1	Innledning	55
6.2	Forskningsspørsmålene	55
	Hvordan opplever unge menn og kvinner ytringskulturen i Norge?	55
	Hvilke ideer kommer fram i funnene fra UNG2024 og ICCS-2022?.....	56
6.3	Gyldighet og pålitelighet	56
7	Litteraturliste	58
	Vedlegg:	62

Figurer

Figur 1: Utklipp fra: A. Palm, personlig kommunikasjon, 31. oktober 2023.....	9
Figur 2: Utklipp fra: A. Palm, personlig kommunikasjon, 31. oktober 2023.....	10
Figur 3: Utklipp fra: A. Palm, personlig kommunikasjon, 31. oktober 2023.....	11
Figur 4: ICCS-2022	13
Figur 5: ICCS-2022	14

Tabeller

Tabell 1: Oversikt over politiske saker som unge engasjerer seg i.....	40
--	----

Forkortelser/symboler

FPU	Fremskrittspartiets ungdom
Frp	Fremskrittspartiet
MDG	Miljøpartiet De grønne
NDLA	Norsk digital læringsarena
SV	Sosialistisk Venstreparti

1 Innledning

1.1 Problemstilling

Problemstillingen i denne masteroppgaven er:

Unge menn og kvinner om ytringskultur i Norge. En utforskende diskusjon av utvalgte funn i UNG2024 og ICCS 2022.

For å svare på problemstillingen er det utarbeidet følgende forskningsspørsmål som skal presisere og avgrense oppgaven:

- Hvordan opplever unge menn og kvinner i Norge ytringskulturen i dagens samfunn, og hvilke forskjeller kan identifiseres mellom kjønnene?
- Hvordan kan funnene fra UNG2024-prosjektet og ICCS-undersøkelsen sammenlignes, diskuteres og forstås i lys av ulike ideer som kommer frem i utvalgte publikasjoner og perspektiver på ytringskultur.

I studien utforskes det hva slags ideer som kan ligge bak unge menn og kvinners opplevelse av ytringskulturen i Norge. Dette gjøres ved å benytte ideanalyse som metode. Oppgaven baserer seg på et utvalg empirisk materiale fra undersøkelsene UNG2024 og ICCS2022, og relevante perspektiver fra referanselitteratur. Som signalisert i problemstillingen har oppgaven en eksplorerende tilnærming, der målet ikke er å finne årsakssammenhenger eller forklaringer, men mulige forståelser. Forskningsspørsmålene skal bidra til å utforske mulige forståelser av hva som ligger bak unge menn og kvinners opplevelse av ytringskulturen. Forskningsspørsmål 1 er deskriptivt, mens forskningsspørsmål to er analytisk.

1.2 Avgrensing

Fenomener som krenking, kansellering og Woke-bevegelsen har stadig blitt mer synlig i den offentlige sfære. Dette er fenomener som ikke vil bli analysert i denne avhandlingen, men det er en kontekst som man må forholde seg til i oppgavens analyse. Dette er fordi diskusjoner rundt krenking og kansellerings-kultur har en tendens til å føre til debatter om ytringsfrihet og selvsensur.

Kansellering og krenking har lenge vært amerikanske fenomener, men har i de siste årene blitt fenomener også i norsk kontekst. Krenking kan ifølge Store norske leksikon, forstås som «en ytring som oppleves som et nedrig eller sjofelt angrep på noens personlige integritet, selvforståelse og virkelighetsforståelse» (Nilstun, 2024). Krenking er altså en subjektiv opplevelse. Samtidig må det poengteres at denne definisjonen preges av en moralsk undertone, da den bruker begreper som «nedrig» og «sjofelt». Begrepsbruken i dette sitatet gir uttrykk for et kritisk og moralsk perspektiv.

Begrepet kanselleringskultur kommer av det amerikanske begrepet «cancel culture». På NDLA beskriver Utvik kanselleringskultur slik: «Kanselleringskultur betyr at en person blir utstøtt fra sosiale, eller profesjonelle kretser, ofte på grunn av kontroversiell oppførsel» (Utvik, 2022). I tillegg må det utdypes at kansellering har en tendens til å skje i det kansellering blir påstått. For eksempel kan en person bli nektet å avholde et foredrag,

tale eller forelesing dersom det blir påstått at personen har handlet på en kontroversiell måte.

Fenomenene krenking og kansellering kan være tett knyttet sammen i visse kontekster. Dette gjelder spesielt i offentlige debatter, sosiale medier og i kulturelle diskusjoner. For eksempel kan krenkelse i noen tilfeller føre til kansellering. I slike tilfeller kan en persons handlinger eller uttalelser oppleves som krenkende av enkeltpersoner eller grupper. Dette kan føre til et krav, eller offentlig press om å kansellere og straffe personen for deres handlinger. Selv om krenkelser er en subjektiv oppfattelse, kan altså en majoritet eller noen med høy innflytelse straffe opphavspersonen, dersom handlingen eller ytringen blir vurdert som krenkende.

Krenking og kansellering fører noen ganger til debatter rundt ytringsfrihet og sensur. Noen argumenterer for at visse former for uttalelser og handlinger bør sensureres eller kanselleres for å beskytte sårbare personer eller grupper. Andre mener at det er viktigere å beskytte retten til å kunne ytre seg, uansett om andre kan oppleve ytringen som krenkende. Altså kan krenkelse og kansellering være sammenkoblet gjennom komplekse sosiale, politiske og kulturelle dynamikker. Hvordan denne sammenhengen kan forstås avhenger av konteksten og de involverte partenes verdier og perspektiver.

Tilknyttet krenking og kansellering finner man begreper som Woke og Anti-Woke, som preger den offentlige samtalen. Ifølge Store norske leksikon er woke:

«(...) en betegnelse på en tilstand av kritisk årvåkenhet og motstand mot særlig rasisme og diskriminering av minoriteter. En person kan dermed være woke dersom vedkommende er opptatt av identitetspolitikk og av å være politisk korrekt, og spesielt om vedkommende reagerer negativt på tilstander, handlinger og ytringer som rammer minoriteter særlig hardt.» (Thorsen, 2024).

Begrepet anti-woke handler derimot om avvisning av woke-holdningen. Altså kan dette fenomenet kjennetegnes som en motstand mot woke-bevegelsen og det som kan bli sett på som en overdreven politisk korrekthet og overdrevne opplevelser av krenking og sensur. Fenomenene krenking og kanselleringskultur, woke og anti-woke blir ikke analysert i denne studien, selv om de kan ha påvirkning på unges opplevelser av ytringskultur. Det er ikke til å legge skjul på at slike woke-synspunkter er en kontekst som man må forholde seg til i analysen.

Denne oppgaven undersøker i hovedsak unges opplevelser av ytringskultur. Fenomenene krenking og kansellering er avgrenset fra oppgaven av forskningsøkonomiske grunner. I tillegg er begreper som woke og anti-woke, ifølge Alexandra Palm fra UNG-redaksjonen, ikke begreper som unge liker å bruke om seg selv (A. Palm, personlig kommunikasjon, 31. oktober 2023). I stedet benyttes begrepet ytringskultur, som heller er en samlebetegnelse for ytringsmiljøet unge opplever å måtte forholde seg til.

1.3 Empiri

I denne studien analyseres utvalgte data/funn fra undersøkelsene UNG2024 og ICCS-2022 for å få innsikt i hvordan unge opplever ytringskulturen i Norge (forsknings spørsmål 1). Det empiriske materialet er hentet fra omfattende kvalitative rapporter (UNG2024 og ICCS-2022) som benytter seg av kvantitative data. Det vil si at det empiriske materialet stammer fra kvantitativ forskning.

Funnene som utgjør det empiriske grunnlaget i oppgaven baserer seg på unge kvinner og menns respons på spørsmål som kan knyttes til: engasjement i ytringsfrihet, politisk

korrekthet og meningsytringer. Mer spesifikt benyttes tabeller, som illustrerer unge menn og kvinners respons på spørsmål om hvilke saker de støtter og engasjerer seg for, hvordan de opplever politisk korrekthet i samfunnet og hvor ofte de uttrykker synspunkter som ikke deles av andre. Til sammen gir dette et utgangspunkt for å analysere mulige forståelser av forskjeller i hvordan ytringskulturen oppleves innad i kjønnene.

UNG2024 er en årlig rapport, og er en av landets mest omfattende målgruppestudier om unge i Norge. Studien leveres av firmaet Opinion. Opinion er Norges største byrå innen samfunns- og markedsanalyse, og studien er gjennomført i 2023 av Vilde Vågsland, Alexandra Palm, Rakel Claussen og Kristian Arntzen. Forfatterne av studien arbeider henholdsvis som analytikere, senioranalytiker og seniorrådgivere for Opinion. Forfatterne forklares nærmere i kapittel 2: Empiri.

UNG er en måling av utviklingstrekk blant norsk ungdom i alderen 15-25 år. Ifølge Opinion skal UNG2024 gi innblikk i unges verdier, holdninger og fremtidsstro (Vågsland, Palm, Claussen og Arntzen, 2023). UNG2024 og det empiriske materialet blir utdypet i empiri-kapittelet.

Den internasjonale studien ICCS, International Civic and Citizenship Education Study, er en kvantitativ undersøkelse, som undersøker 14-åringers kunnskap, forståelse, holdninger og engasjement knyttet til demokrati og medborgerskap. Studien har som formål å gi et bilde av hvordan unge mennesker er forberedt på å ta opp rollen som engasjerte medborgere i samfunnet (Utdanningsdirektoratet, 2023). Det er Oddveig Storstad, Joakim Caspersen og Christian Wendelborg som står bak ICCS-rapporten 2022. Forfatterne av rapporten er alle ansatte ved NTNU i Trondheim og tilhører institutt for lærerutdanning og NTNU samfunnsforskning. Forfatterne har hver sin doktorgrad i henholdsvis sosiologi, profesjonsstudier og sosialt arbeid.

1.4 Relevante begreper, publikasjoner og referanselitteratur

Ytringsfrihet og ytringskultur

I skrivende stund gir et søk på «ytringsfrihet» i Google Scholar 7300 treff, mens et søk på «ytringskultur» gir 257 resultater. Det er altså forsket en del mer på ytringsfrihet enn ytringskultur. Begrepet ytringsfrihet er en sentral del av denne oppgaven, da de empiriske funnene og referanselitteraturen tar utgangspunkt i dette begrepet. Samtidig er det ulike ideer bak opplevelsen av ytringskulturen i Norge, som skal forskes på. I denne studien er det derfor nødvendig å redegjøre for begge begrepene.

I en Norsk offentlig utredning fra 2022 redegjør Ytringsfrihetskommisjonen blant annet for hva ytringsfrihet er. Ytringsfrihetskommisjonen ble oppnevnt ved kongelig resolusjon i 2020 for å vurdere ytringsfrihetens status i Norge. Dette ble til en offentlig utredning kalt «En åpen og opplyst offentlig samtale». Utvalget bestod av 17 medlemmer, deriblant kjente navn som Magdi Omar Ytereide Abdelmaguid, Shabana Rehman og Nils Johan Heatta (NOU 2022:9). Lederen av rådet var administrerende direktør i stiftelsen Tinius, redaktør og medieleder Kjersti Løken Stavrum (NOU 2022:9).

Kommisjonen vektlegger at ytringsfrihet er en menneskerettighet og en forutsetning for demokratiet, forsamlingsfrihet og religionsfrihet (NOU 2022: 9, s. 34). I Norge er ytringsfriheten beskyttet gjennom Grunnloven paragraf 100 og gjennom internasjonale

konvensjoner, slik som menneskerettighetskonvensjonen (NOU 2022: 9, s. 35). Ytringsfrihetskommisjonen definerer ytringsfrihet slik:

«Ytringsfrihet er frihet fra forhåndssensur (formell ytringsfrihet) og frihet til å kunne ytre seg eller å forholde seg taus uten å bli straffet for det eller sanksjonert på andre måter i etterkant (materiell ytringsfrihet). Ytringsfrihet er ikke en rett til å bli hørt eller en rett til å bli tatt hensyn til.» (NOU 2022: 9, s. 35).

I boken *Hva er ytringsfrihet* av Anine Kierulf (2021) forklarer den tidligere dommerfullmektige og advokaten, blant annet begrepet ytringsfrihet og hva det innebærer. I den sammenheng redegjør hun for begrepet ytringskultur:

«Det som kommer litt i skyggen når vi tenker på ytringsfriheten som jus, er sosiale og faktiske omstendigheter som påvirker hvor mye ytringsfrihet vi egentlig har. (...). Slike "ikke rettslige" omstendigheter kan begrense den reelle ytringsfriheten vår langt mer enn rettslige forbud» (Kierulf, 2021, s. 10).

Kierulf vektlegger hvordan ytringskultur påvirkes av ikke-rettslige omstendigheter, som for eksempel sosiale konsekvenser. Hun definerer ytringskultur som noe som påvirkes av andre og miljøet, som en selv oppfatter å ha rundt seg. Mer om ytringsfrihet, dets begrunnelser og grenser, samt begrepet ytringskultur, blir utdypet i kapittel 3 – Presentasjon av sentrale begreper og referanselitteratur.

Referanselitteratur og relevante publikasjoner

I oppgaven analyseres utvalgte funn ifra UNG2024 og ICCS 2022 i lys av referanselitteraturen (forskningsspørsmål 2). Den sentrale referanselitteraturen er: *Why Borders Matter – Why humanity must relearn the art of drawing boundaries* (2021) av Frank Furedi, boken *Boundary struggles: contestations of free speech in the Norwegian public sphere* av Midtbøen, Steen-Johnsen og Thorbjørnsrud (2017). I tillegg benyttes teorien «The spiral of silence» (taushetsspiralen) av Noelle-Neumann, som presenteres i boken *The Spiral of Silence: Public Opinion – Our Social Skin* (1993), for å kunne forstå de empiriske funnene. Tidligere publikasjoner om ytringsfrihet blant unge blir ansett som relevant for oppgaven og dens problemstilling. Derfor anses rapporten «Hvordan står det til med ytringsfriheten i Norge?» av Ungdommens ytringsfrihetsråd som en relevant publikasjon for denne studien.

Ungdommens ytringsfrihetsråd er et prosjekt der rådet består av 16 unge mennesker i alderen 17-27 år (Ungdommens ytringsfrihetsråd, 2021, s. 2). Prosjektet er initiert av organisasjonen Norsk PEN og stiftelsen Fritt Ord. Ungdommens ytringsfrihetsråd har i prosjektet bidratt med ulike perspektiver rundt temaet ytringsfrihet. Derfor regnes rapporten som en relevant publikasjon for denne studien. I tillegg benyttes data som er samlet inn av Ytringsfrihetskommisjonen i NOU2022:9. Offentlige utredninger gir viktige premisser for samfunnsdebatt, og har mange kvaliteter som ligner på forskning, og er derfor relevant i denne masteroppgaven. Disse rapportene blir nærmere forklart i kapittel 3.

I boken *Why Borders Matter – Why humanity must relearn the art of drawing boundaries*, utforsker Frank Furedi fysiske, sosiale og symbolske grenser mellom mennesker. Frank Furedi er sosiolog, samfunnskommentator og professor emeritus i sosiologi ved University of Kent i Canterbury, England (frankfuredi, u.å). Store deler av hans forskning er rettet mot studiet av hvordan føre-var-kultur og risikoaversjon fungerer i vestlige samfunn (frankfuredi, u.å).

Furedi argumenterer for at tradisjonelle grenser er i ferd med å viskes ut, for eksempel grensene mellom menn og kvinner, voksne og barn eller det offentlige og det private. Dette kan føre til utfordringer knyttet til bedømmelse, og tap av klarhet om moralske grenser. I boken søker Furedi å forklare betydningen av fysiske og symbolske grenser og mener der er nødvendige for å gi samfunnet mening. Furedi ønsker å forklare grensers betydning ved å vise til hvordan grenser bidrar til at samfunnsborgere kan forstå og handle innenfor fysiske- og symbolske grenser som fellesskapet har satt. Dette gjør at borgerne får innsikt i fellesskapets forståelse og hvilke synspunkter som ligger til grunn for disse grensene (Furedi, 2020). I kapittel 3: Presentasjon av sentrale begreper og referanselitteratur, blir det generelle innholdet i boken, og det innholdet som er relevant for denne studien nærmere forklart.

Forfatterne Midtbøen, Steen-Johnsen og Thorbjørnsrud, heretter Midtbøen et al., har alle arbeidet aktivt med temaet ytringsfrihet og demokratisk deltakelse de siste årene. Deres faglige bakgrunn blir utdypet i kapittel 3: Presentasjon av sentrale begreper og referanselitteratur. Forfatterne diskuterer i boken *Boundary struggles: contestations of free speech in the Norwegian public sphere*, hvor grenser skal trekkes i den offentlige debatten i Norge, og hva slags ytringer som blir møtt med moralsk fordømmelse, skarp kritikk eller stille forbigåelse. Studien er begrenset til grensesetting rundt ytringer som kan bli sett på som kontroversielle, som er uttrykt i offentlige fora og som omhandler offentlige saker. Forfatterne benytter seg av et sosiologisk perspektiv for å utforske dynamikken rundt ytringsfrihet i offentlig sfære, og hvordan ulike aktører kjemper om å definere grensene for akseptable ytringer.

The spiral of silence, eller taushetsspiralen, er en teori utviklet av den tyske forskeren og sosiologen Elisabeth Noelle-Neumann, og er hennes mest kjente bidrag til sosiologien. I boken *The Spiral of Silence: Public Opinion – Our Social Skin* forsker Noelle-Neumann på teorien "the spiral of silence" i sammenheng med allmenn oppfatning. I boken undersøker hun offentlig oppfatning som en form for sosial kontroll der individer, nesten instinktivt sanser synspunktene til dem rundt seg, og former sin atferd etter rådende holdninger om hva som er akseptabelt.

1.5 Metode

Som signalisert i problemstillingen og forskningsspørsmålene er denne studien en idéanalyse av funn fra UNG2024 og ICCS-2022 der perspektiver fra referanselitteraturen benyttes til å utforske ideer som kan ligge bak disse funnene. Problemstillingen og forskningsspørsmålene legger opp til en eksplorerende tilnærming. En eksplorerende tilnærming utforsker et tema eller fenomen uten å ha en klar hypotese, men et mål for analysen kan være å frembringe eller diskutere mulige hypoteser. Denne analysen er eksplorerende, fordi målet er å finne ulike utkast til ideer som kan ligge bak unge menn og kvinners opplevelser av ytringskulturen i Norge. På denne måten kan hva som er mest sannsynlig og hva som ikke er sannsynlig i det hele tatt vurderes. Denne typen tilnærming tar sikte på å samle inn data, observere fenomener og identifisere mønstre, trender eller relevante temaer.

Studien er en kvalitativ idéanalyse med elementer av kvantitative data. Hensikten med en idéanalyse er å få innblikk i det som står bak teksten. I tillegg benyttes idealtyper som klassifisering i idéanalysen. Hva dette innebærer, og en detaljert beskrivelse av oppgavens metodiske tilnærming blir presentert i kapittel 4: Metode.

1.6 Oppgavens struktur

Oppgaven er strukturert i seks kapitler med tilhørende underkapitler. I innledningskapittelet presenteres studiets problemstilling, forskningsspørsmål, empiri, begreper, referanselitteratur, relevante publikasjoner og metode i korte trekk. I neste kapittel presenteres empirien, som er utgangspunktet for den senere analysen av oppgaven. I kapittel 3 presenteres sentrale begreper, referanselitteratur og relevante publikasjoner som skal benyttes i idéanalysen. Der presenteres perspektiver som kan bidra til forståelse av kjønnsforskjeller i den oppfattede yringskulturen. I kapittel 4 redegjøres det for oppgavens metodiske tilnærming, her dannes en oversikt over metodiske valg og refleksjoner som skal styrke studiens troverdighet. Kapittel 5 er analysekapittelet. Her er empirien, sentrale perspektiver og publikasjoner utgangspunktet for analysen av funnene og den påfølgende diskusjonen knyttet til dem. I analysen vil funn diskuteres opp mot oppgavens problemstilling og forskningsspørsmål. I siste kapittel blir funn og hypoteser oppsummert, samt en kort refleksjon rundt oppgavens relabilitet og validitet.

2 Empiri

I dette kapitlet skal oppgavens empiri gjøres rede for. Formålet med dette kapitlet er å avgrense data som er relevant i denne studien. Empirien består av et utvalg data fra UNG2024-undersøkelsen og ICCS 2022. Data fra ICCS-2022 og UNG2024 blir benyttet fordi begge rapportene har utsagnskraft i forhold til temaet i problemstillingen. ICCS er en snevrere undersøkelse enn UNG, da den har norske fjortenåringer som målgruppe, mens UNG har unge i alderen 15-25år, som målgruppe. Samtidig er begge undersøkelsene gjennomført på et representativt utvalg av ungdommer, noe som gjør undersøkelsene relevant for denne oppgaven.

Rapportene UNG2024 og ICCS baserer seg på både kvantitative undersøkelser og kvalitative intervjuer (UNG2024), som er gjennomført av eksterne aktører. ICCS er en offentlig rapport, mens UNG2024 er privat rapport gjennomført av analysebyrået Opinion. Via personlig kommunikasjon med Alexandra Palm fra UNG-redaksjonen, har undertegnede mottatt deler av datamaterialet fra UNG2024-rapporten. Dette materialet består av 3 tabeller, heretter figurer, som fremstiller unge menn og kvinners respons på spørsmål i UNG-undersøkelsen. I tillegg har undertegnede fått tilsendt utfyllende informasjon, kommentarer og tolkninger, som er gjort av UNG-redaksjonen.

Ifra UNG2024 er det hovedsakelig benyttet tre tabeller (figur 1, 2 og 3), som demonstrerer unge menn og kvinners engasjement rundt fenomener som ytringsfrihet og politisk korrekthet. I tillegg er det tatt utgangspunkt informasjon om unges stemmemønstre som kan knyttes opp mot skolevalget 2023. Figur 4 og 5 er hentet fra ICCS-2022 og viser responsen til 14-åringer om hvor ofte de uttrykker synspunkter som ikke deles av de fleste andre. Hovedmålet med dette kapitlet er å definere og avgrense dataene, som skal analyseres i idéanalysen.

2.1 UNG2024

I oktober 2023 lanserte samfunns- og markedsanalyse byrået Opinion sin årlige UNG-rapport, UNG2024. En landsomfattende kvantitativ målgruppestudie blant unge i Norge, med et tilhørende kvalitativt datagrunnlag. Selve rapporten ble ikke offentliggjort, og den har en prislapp på 40 000kr for å få innsyn i hele datamaterialet. Likevel er noen spesifikke funn publisert og omtalt i media. I tillegg har undertegnede vært i kontakt med UNG-redaksjonen og fått innsyn i bestemte datasett, som er relevant i denne studien. Figurene og dataene som blir benyttet i dette kapitlet er hentet fra en e-post-utveksling i perioden oktober-november 2023. E-post-utvekslingen er lagt ved som vedlegg til oppgaven. Disse datasettene, inkludert data fra ICCS, danner det empiriske grunnlaget for studien.

Hva er UNG2024?

UNG2024 studien er gjennomført av Vågsland, Palm, Claussen og Arntzen (2023). Vilde Vågsland er seniorrådgiver og ansvarlig for UNG-rapporten. Hun jobber med kvalitative prosjekter på tvers av flere bransjer, og er utdannet som medieviter ved Universitet i Oslo. Alexandra Palm arbeider som kvalitativ analytiker i Opinion og har mastergrad i teknologi, innovasjon og kunnskap. Rakel Claussen arbeider som analytiker, og har mastergrad i finansiell økonomi fra NTNU. Kristian Arntzen arbeider som senioranalytiker

og etnograf. Han har en master i antropologi fra Universitet i Oslo og jobber i Opinion med kvalitative prosjekter (Opinion, u. å).

UNG-undersøkelsen er en måling av utviklingstrekk blant norsk ungdom i alderen 15-25 år. Ifølge Opinion skal UNG2024 gi innblikk i unges verdier, holdninger og fremtidsstro. Dette gjennom blant annet drømmer og ambisjoner, medievaner og tanker og følelser (Vågsland, Palm, Claussen og Arntzen, 2023). Ifølge Palm er selve studien basert på en landsrepresentativ kvantitativ undersøkelse med 1013 respondenter. Undersøkelsen er vektet på kjønn, alder og geografi. Datainnsamlingen er gjennomført på nett av Norstat i september 2023. Studien består også av et kvalitativt datagrunnlag basert på samtaler med nærmere 90 ungdommer spredt over hele landet (A. Palm, personlig kommunikasjon, 31. oktober 2023). Hensikten med rapporten er å hjelpe med å forstå de unge (Opinion, 2023).

Resultater

Et av UNG2024-rapportens funn, som har blitt omtalt av Sørnes og Vestrheim for NRK Kultur, er at ytringsfrihet er den viktigste politiske saken for unge menn. Nesten fire av ti unge menn mellom 15 og 25 år engasjerer seg for nettopp dette. Samtidig er ytringsfrihet på en tredjeplass over unges, både menn og kvinners, hjertesaker. Ifølge den nye UNG-rapporten opplever nesten halvparten av unge menn at de ikke kan si det de mener, fordi det ikke oppfattes som politisk korrekt (Sørnes & Vestrheim, 2023).

Data fra UNG2024 viser, ifølge UNG-redaksjonen, at ungdommer som er opptatt av ytringsfrihet først og fremst etterlyser en bedre ytringskultur (A. Palm, personlig kommunikasjon, 31. oktober 2023). Svare & Svensson (2016) skriver i artikkelen *Ytringskultur bør finne sted* at debatter om ytringsfrihet egentlig handler om ytringskultur. Forfatterne legger til grunn at offentlige debatter i liten grad handler om hvilke ytringer som skal være juridisk tillatt eller ikke. I stedet tematiserer ofte debatter det generelle klimaet for ytringer (Svare & Svensson, 2016, s. 68). UNG2024 har intervjuet flere unge som etterlyser bedre *ytringskultur*. Dette innebærer at man kan debattere og nyansere sitt syn på en sak, uten å bli satt i bås, eller å møte en storm av personangrep, noe som mange opplever er tilfellet på sosiale medier (A. Palm, personlig kommunikasjon, 31. oktober 2023).

UNG2024: Engasjement i ytringsfrihet

På spørsmålet: Hvilke av disse sakene vil du si at du støtter og er mest engasjert i? [Respondentene har mulighet til å velge opptil 5 saker] (A. Palm, personlig kommunikasjon, 31. oktober 2023), svarte respondentene slik:

	TOTAL	Mann	Kvinne
BASE	1013	514	487
Antirasisme	18%	15%	20%
Mental helse	47%	36%	58%
Miljøvern og klima	33%	29%	37%
Legalisere marihuana	9%	13%	5%
Hjelpe vanskeligstilte i Norge	18%	17%	19%
Bekjempe fattigdom i verden	20%	19%	21%
Anti-doping	7%	9%	6%
Bekjempe netthets og mobbing i sosiale medier	13%	9%	17%
Ytringsfrihet	31%	38%	23%
Bekjempe mobbing	19%	14%	25%
Bekjempe høyre-ekstremisme	12%	11%	13%
Homofile /LHBTQ+ rettigheter	20%	11%	27%
Bekjempe radikalisering	12%	15%	8%
Kamp mot økt innvandring	7%	11%	3%
Menns rettigheter	12%	20%	4%
Personvern og datasikkerhet på nett	15%	20%	10%
Dyrevern	21%	13%	30%
Kvinnens rettigheter/ feminisme	27%	10%	44%
Bedre integrering i samfunnet	15%	17%	13%
Betale mindre skatt	22%	29%	16%
Ingen av disse	6%	7%	5%

Figur 1: Utklipp fra: A. Palm, personlig kommunikasjon, 31. oktober 2023

Bildet viser en bivariat tabell, som inneholder en avhengig og en uavhengig variabel. I boken *Enhet og Mangfold: Samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode* presenterer Ringdal at en uavhengig variabel er en variabel som ikke kan endres på (Ringdal, 2018, s. 515), for eksempel kjønn eller fødested. En avhengig variabel er en variabel som påvirkes av den uavhengige variabelen (Ringdal, 2018, s. 532). I dette tilfellet ser man at kjønn er en uavhengig variabel som påvirker den avhengige variabelen (Hvilke av disse sakene vil du si at du støtter og er mest engasjert i?). Det er ikke tatt hensyn til aldersforskjeller i svarene innad i målgruppen. Tabellen gir en prosentvis oversikt over saker som unge engasjerer seg i. Svarene viser at det er betydelig flere gutter enn jenter som engasjerer seg i ytringsfrihet.

Tabellen viser at det totalt er 1013 personer som har svart på dette spørsmålet, og av dem er 514 gutter og 487 jenter. Av de 21 saksalternativene som blir presentert, ser man at det er forskjell mellom svarene til menn og kvinner, men at forskjellen varierer i ulike standpunktområder. Dette indikerer at kvinner og menn er ulike i hvilke saker de støtter og engasjerer seg i. Mental helse er, med 47% av svarene, en viktig sak for både kvinner og menn. Desidert viktigst er denne saken blant unge kvinner med 58% av svarresponsen, mens saken er nr. 2 (36%) for unge menn, etter ytringsfrihet. Etterfulgt av mental helse er miljøvern og klima, med 37% av responsen, den saken som har nest mest støtte og engasjement blant unge kvinner. Den viktigste saken for menn er ytringsfrihet, med en andel på 38% av responsen, mens den kun er 23% blant kvinner.

Gjennomsnittet for engasjement i ytringsfrihet ligger på 31%, og er den saken med tredje mest støtte blant unge menn og kvinner.

UNG2024: Ytringsfrihet over tid

Figuren under viser en tidsserie, med tilhørende kommentarer fra UNG-redaksjonen, over andelen som har oppgitt ytringsfrihet som en av sakene de engasjerer seg i. Resultatene fra de tre siste årene gir en tidsserie som kan sammenlignes. Den øverste tidsserien viser responsen til begge kjønn, mens den nederste tidsserien viser kun gutters respons. I tabellen ser man at den totale andelen som oppgir ytringsfrihet som en av sakene de engasjerer seg i, har gått fra 27% i 2021 og 26% i 2022 til 31% i 2023. Altså har økningen vært signifikant bare fra 2022 til 2023 (A. Palm, personlig kommunikasjon, 31. oktober 2023). Om en inkluderer kjønn som en uavhengig variabel ser vi at andelen gutter som engasjerer seg i ytringsfrihet har gått fra 31% i 2021 til 38% i 2023. Resultatene fra 2023 viser en signifikant endring fra tidligere år (A. Palm, personlig kommunikasjon, 31. oktober 2023).

Andel som oppgir **ytringsfrihet** som en av sakene de engasjerer seg i:

Column %	2021	2022	2023
Ytringsfrihet	27%	26%	31% ↑

Signifikant flere i år engasjerer seg i ytringsfrihet.

Andel **gutter** som engasjerer seg i **ytringsfrihet**:

Column %	2021	2022	2023
Ytringsfrihet	31%	30%	38% ↑

Signifikant økning i år.

Figur 2: Utklipp fra: A. Palm, personlig kommunikasjon, 31. oktober 2023.

Politisk korrekthet

I samme undersøkelse ble spørsmål om politisk korrekthet stilt. Undersøkelsen spesifiserer ikke hva som inngår i begrepet politisk korrekthet, og de som har besvart undersøkelsen kan legge ulikt meningsinnhold i begrepet. Det vil si at responsen ikke sier noe om resonnement og tenking bak svarene.

Et av spørsmålene i undersøkelsene ba respondentene om å ta stilling til ulike påstander. I spørsmålet: *Hvor enig eller uenig er du i disse påstandene? -Jeg kan ikke si det jeg mener fordi samfunnet har blitt for opptatt av hva som er politisk korrekt*, svarte respondentene slik:

	TOTAL	Mann	Kvinne
BASE	1013	514	487
Helt enig	17%	21%	14%
Ganske enig	23%	24%	23%
Verken eller	23%	19%	26%
Ganske uenig	17%	14%	20%
Helt uenig	14%	15%	11%
Vet ikke	6%	6%	6%

Figur 3: Utklipp fra: A. Palm, personlig kommunikasjon, 31. oktober 2023.

Tabellen viser at det er like mange som har svart på dette spørsmålet som spørsmålet om saker som engasjerer (totalt 1013). Dersom en slår sammen de to øverste linjene (ganske enig og helt enig) og de to nederste (ganske uenig og helt uenig), får man et oversiktlig bilde av dataene. Det er totalt 40% som er enig eller helt enig, mens det er 31% som er uenig. Det må nevnes at 23% svarte alternativet «verken eller» og 6% «vet ikke».

Om en ser utelukkende på guttenes svarrespons oppgir 45% (ganske enig og helt enig) at de ikke kan si hva de mener i frykt fordi samfunnet er blitt for opptatt av politisk korrekthet. For jentene er dette tallet 37%. Det er altså flere gutter som sier seg enig, enn jenter. På antall uenige er det nokså jevnt mellom gutter og jenter, der 29% av guttene og 31% av jentene sier seg uenig. Ca. 1 av 5 gutter og 1 av 4 jenter svarer verken eller.

Om man ser på hvert av svaralternativene separat, ser man at det er alternativene «helt enig» og «verken eller» som viser markante skiller mellom menn og kvinner. På alternativet «helt enig» er responsen på 21% blant menn, mens kun 14% blant kvinner. På «verken eller» er 26% av kvinnene enig i dette svaralternativet mot 19% av mennene. Dette svaralternativet har størst respons blant unge kvinner. Responsen på «ganske enig» er nesten lik med 24% blant menn og 23% blant kvinner. Det er flere kvinner (20%) enn menn (14%) som er «ganske uenig», men et høyere antall menn (15%) som er «helt uenig» enn kvinner (11%). Dette indikerer at kvinner er mer tilbøyelige til «verken eller», mens menn er mer tilbøyelige til «helt enig» eller «helt uenig». Samtidig må det påpekes at politisk korrekthet er et gradspørsmål, og det kan derfor være ulike subjektive terskler for de ulike svaralternativene. For noen vil det for eksempel være en svært høy terskel mellom alternativene «ganske enig» og «helt enig», mens for andre vil denne terskelen være lavere. Dette kommer an på hva slags meningsinnhold respondentene legger i begrepet politisk korrekthet.

Funn knyttet til skolevalg

Et annet interessant funn fra UNG2024 er at de som ville stemt Høyre, Frp og Venstre, dersom det var stortingsvalg i morgen, er i større grad engasjert i ytringsfrihet enn de som ville stemt MDG, SV og Rødt (A. Palm, personlig kommunikasjon, 31. oktober 2023).

Dette er et interessant funn med tanke på resultatene fra årets skolevalg. Ifølge Utdanningsdirektoratet avholdes skolevalg ved videregående skoler i forbindelse med stortings-, fylkesting- og kommunevalg (Utdanningsdirektoratet, 2023). Valget gjennomføres i samarbeid mellom Utdanningsdirektoratet og Sikt, som er kunnskapssektorens tjenesteleverandør. Det blir ikke gjort en omfattende analyse av skolevalget i lys av yringsfrihet i denne studien, men det er noe som, i korte trekk, blir adressert i analysekapittelet.

Skolevalget er interessant å se på av to grunner. For det første reflekterer skolevalget meningsoppfatninger og synspunkter blant unge menn og kvinner, noe som er relevant for denne oppgaven. For det andre viser funn fra UNG2024 at det er en sammenheng mellom engasjement i yringsfrihet og hvordan unge ville stemt under et valg. Dette kan gi verdifull innsikt i mulige forståelser av hva slags tanker som ligger bak unges opplevelse av yringskulturen. I tillegg er UNG2024-undersøkelsen gjennomført i samme tidsrom som skolevalget 2023, som ble arrangert i perioden august-september (Sikt, 2023a).

Sikt publiserte resultatene fra skolevalget i september 2023. Resultatene viser en klar borgerlig framgang. Partiene Frp og Høyre gikk kraftig fram sammenlignet med skolevalget fra 2019. Fr hadde den største økningen av alle partiene med 11,4%, mens Høyre fikk flest stemmer og en oppslutning på 21,9%, en økning på 8,9% fra forrige valg. Partiene MDG og Rødt gikk kraftig tilbake fra 2019 til 2023. MDG har en nedgang fra 10,9% i 2019 til 3,8% i 2023, mens Rødt gikk fra 5% til 2,7% oppslutning. Venstre mistet noen stemmer, men denne tilbakegangen var svært liten. I tillegg økte oppslutningen rund SV med 1,3% (Sikt, 2023b).

Resultatene fra UNG2024 viser at unge som ville stemt på borgerlige partier ved neste valg i større grad engasjerer seg for yringsfrihet (A. Palm, personlig kommunikasjon, 31. oktober 2023). Fra skolevalget i samme periode ser man en økning i stemmer til de borgerlige partiene og en nedgang blant sentrumpartiene Rødt og MDG. Noe som indikerer en sammenheng mellom engasjementet for yringsfrihet og politisk engasjement.

2.2 ICCS 2022 – En rapport om medborgerskap

«ICCS er en internasjonal studie av 14-åringers kunnskap, forståelse, holdninger og engasjement knyttet til demokrati og medborgerskap» (Utdanningsdirektoratet, 2023). Hensikten med studien er å gi et bilde av hvordan unge mennesker er forberedt på å ta rollen som engasjerte medborgere i samfunnet. I denne studien tas det utgangspunkt i enkelte data fra ICCS 2022, som ble publisert høsten 2023. Det er Storstad, Caspersen og Wendelborg som står bak den norske ICCS-rapporten 2022.

Oddveig Storstad er førsteamanuensis ved Institutt for lærerutdanning ved NTNU, og har vært nasjonal forskningskoordinator for ICCS 2022. Joakim Caspersen arbeider hos NTNU samfunnsforskning og har i dette prosjektet arbeidet som forskningssjef og datamanager. Christian Wendelborg hører til NTNU samfunnsforskning og har i dette prosjektet arbeidet som forsker 1 og samplingskoordinator (Storstad, Caspersen og Wendelborg, 2023, s. 4-5).

Hva er ICCS?

International Civic and Citizenship Education Study (ICCS) er en kvantitativ undersøkelse som skal gi et bilde av hvordan unge mennesker er forberedt på å ta opp rollen som engasjerte medborgere i samfunnet. Undersøkelsen samler inn svar fra både elever, lærere og skoleledere (Storstad, Caspersen og Wendelborg, 2023, s. 14). Den første undersøkelsen ble gjennomført i 2009, og gjennomføres jevnlig med seks eller syv års mellomrom. Norge har vært med på samtlige studier, og har målt tendenser i 2009, 2016 og 2022. Studiet er koordinert av International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA), og det er Institutt for lærerutdanning ved NTNU som har ansvar for den norske datainnsamlingen og analysen i 2022-versjonen (Utdanningsdirektoratet, 2023).

Innsamlede data

Resultatene som tilhører kapittel 9 i ICCS-rapporten, «Deltakelse i skolen», er valgt ut som mest relevant for denne oppgaven. Dette kapittelet tar blant annet for seg temaet «åpent klasseromsklima». Noen av de generelle funnene fra dette kapittelet er at norske og danske elever opplever at ytringsrommet i klassen er tryggere enn hva svenske elever opplever (Storstad, Caspersen og Wendelborg, 2023, s. 88). Oddveig Storstad, som er en av personene bak rapporten, har gitt tilgang til tabellene som blir benyttet i dette kapittelet. Disse tabellene er tilgjengelige på IEA sine hjemmesider. I den norske rapporten kommer det frem at opplevelsen av et åpent klasseromsklima øker med kunnskapsnivå, og det er slik at jenter opplever klasseromsklimaet som mer åpent enn det gutter gjør (Storstad, Caspersen og Wendelborg, 2023, s. 88).

Tabellene som er vist til under tilhører spørsmålsbatteri nummer 16 i spørreundersøkelsen. Dette batteriet består til sammen av 8 spørsmål som skal gi en indeks på åpent klasseromsklima. I spørsmål c ble elevene spurt om hvor ofte de sier hva de mener når det diskuteres politikk og samfunnsspørsmål i undervisningen, selv om de mener noe annet enn de fleste andre elevene. Responsen fra norske elever ser slik ut:

Tabell 1: Hvor ofte elevene uttrykker meninger som ikke deles av de fleste andre elevene. Prosent. Norge. ICCS 2022. N(5463).

	Antall	Prosent
Aldri	275	5,0
Sjelden	1125	20,6
Noen ganger	2607	47,7
Ofte	1456	26,7
Sum		100,0
N	5463	

Figur 4: Utklipp fra ICCS-2022

Ut ifra tabellen ser man at det er 5436 norske elever på 9.trinn, som har besvart dette spørsmålet. Av disse er svaralternativet med størst respons «noen ganger» med nesten 50% av svarene. Dersom man slår sammen «aldri» og «sjelden», og «noen ganger» og «ofte», blir det tabellen mer oversiktlig. Det er altså ca. 25% som oppgir at de aldri eller sjelden uttrykker synspunkter som ikke deles av de fleste andre elevene. Noe som

tilsvarende ¼ av respondentene. Samtidig svarer ca. 75% av respondentene at dette er noe de gjør noen ganger eller ofte. Dette tilsvarende ¾ av respondentene, og det er dermed klart flertall av elever som oppgir at de uttrykker standpunkter som ikke deles av de fleste andre relativt ofte. Det er kun 5%, altså veldig få, av utvalget som aldri uttrykker synspunkter som ikke deles av de fleste andre.

I likhet med politisk korrekthet i UNG2024, er det i dette spørsmålet ingen informasjon om hva slags meningsinnhold som respondentene legger i svarene. Hva de definerer som synspunkter som ikke deles av de fleste andre, er dermed subjektivt. Responser kan dermed regnes som en subjektiv påstand om virkeligheten.

Her er samme spørsmål i en bivariat tabell, etter kjønn som uavhengig variabel:

Tabell 2: Hvor ofte elevene uttrykker meninger som ikke deles av de fleste andre elevene etter kjønn. Prosent. Norge. ICCS 2022. N(5330).

	Gutter	Jenter	Totalt
Aldri	6,7	2,8	5,0
Sjelden	22,3	18,8	20,6
Noen ganger	47,1	48,7	47,7
Ofte	23,9	29,7	26,7
Sum	100,0	100,0	100,0
N	2714	2616	5330

Figur 5: Utklipp fra ICCS-2022

Av tabellen leser man at det nesten er jevn fordeling av deltakere basert på kjønn, 2714 gutter og 2616 jenter. Det fremkommer at jenter i litt større grad tør å uttrykke synspunkter, som ikke deles av de fleste andre. Dette kommer blant annet fram av at det er en mindre andel jenter (ca. 3%) som aldri uttrykker sitt «upopulære» standpunkt, og en større andel jenter som gjør det «noen ganger» (ca. 49%) eller «ofte» (ca. 30%). De største forskjellene mellom jenter og gutter er under svaralternativet «aldri» og «ofte». Det er ca. 3% av jentene som har svart «aldri», mot ca. 7% av guttene. Til svaralternativet «ofte» finner man en litt større forskjell, der ca. 24% av guttene har valgt dette, mot 30% av jentene. Det er altså en del flere gutter som aldri uttrykker synspunkter som ikke deles av de fleste andre, samt færre gutter enn jenter som gjør dette ofte.

Om man slår sammen de to øverste linjene (aldri og sjelden) og de to nederste (noen ganger og ofte), ser man at 29% av guttene svarer at de aldri eller sjelden deler et synspunkt som ikke deles av de fleste andre. 71% svarer at de gjør det noen ganger eller ofte. For jenter er disse tallene ca. 21% på aldri og sjelden og ca. 78% på noen ganger og ofte. Altså viser resultatene en nokså jevn fordeling mellom gutter og jenter, men at det er noe forskjell mellom kjønnene. Det ser ut til at jenter i større grad enn gutter er tilbøyelig til å uttrykke synspunkter som ikke deles av de fleste andre, og at jenter sjeldnere unngår dette. Det er et klart flertall av elever som selv oppgir at de, ofte eller noen ganger, uttrykker standpunkter som ikke deles av andre. Samtidig er det en vesentlig kjønnsforskjell på svaralternativene noen ganger/ofte og sjelden/aldri.

2.3 Kapitteloppsummering

Denne oppgavens empiri bygger på et utvalg data fra undersøkelsene UNG2024 og ICCS-2022. Noen av dataene som er benyttet fra UNG2024-undersøkelsen er offentliggjort, mens selve tabellene og tilhørende informasjon er tilegnet via personlig kommunikasjon med UNG-redaksjonen. De mest sentrale funnene, som skal analyseres i denne studien, er at unge menn engasjerer seg mest i ytringsfrihet, men også at unge generelt engasjerer seg for dette. Unge menn etterlyser først og fremst en bedre ytringskultur, og man kan se at dette engasjementet har økt i en tidsperiode på 3 år. I tillegg opplever nesten halvparten (45%) av guttene at de ikke kan si det de mener fordi samfunnet har blitt for politisk korrekt. Dette tallet er lavere blant jenter.

I ICCS-2022 kommer det fram at jenter i litt større grad tør å uttrykke synspunkter som ikke deles av de fleste andre, enn det gutter gjør. Dette er resultater som blir utgangspunkt for analysen i kapittel 5.

3. Presentasjon av sentrale begreper og referanselitteratur

I dette kapittelet redegjøres det for begreper, referanselitteratur og relevante publikasjoner, som er vurdert som sentral for denne masteroppgaven. Under sentrale begreper blir begrepene ytringskultur og ytringsfrihet utdypet. Dette er fordi de empiriske funnene og referanselitteraturen tar utgangspunkt i temaet ytringsfrihet. Fra empiri-kapittelet vet vi at når ungdommer engasjerer seg i ytringsfrihet, så er det først og fremst en bedre ytringskultur de etterlyser. Begge begrepene er derfor relevante for denne oppgaven, og det er nødvendig å utdype hva de innebærer. Under redegjørelsen av disse begrepene blir det tatt utgangspunkt i ulike definisjoner og aspekter ved begrepene. For eksempel brukes både Det norske akademis ordbok og ytringsfrihetskommisjonen (2022) for å definere begrepet ytringskultur. I tillegg blir det sett nærmere på kulturaspektet ved begrepet, og hvordan ytringskultur kan ses i sammenheng med uenighetsfellesskap. I likhet med ytringskultur blir det presentert noen ulike definisjoner av begrepet ytringsfrihet, før dets juridiske begrunnelser og grenser utdypes.

Referanselitteraturen tar blant annet for seg mekanismer som styrker eller begrenser ytringsfriheten, og skal senere brukes til analyse av empirien. Denne studien tar utgangspunkt i litteratur fra Frank Furedis *Why Borders Matter – Why humanity must relearn the art of drawing boundaries* (2021), boken *Boundary struggles: contestations of free speech in the Norwegian public sphere* (2017) av Midtbøen et al., og teorien om «The spiral of silence» eller «taushetsspiralen» av Elisabeth Noelle Neumann. Sistnevnte er en samfunnsvitenskapelig teori som først ble presentert i to vitenskapelige artikler i 1974, før teorien senere ble presentert i boken *The spiral of silence: Public Opinion – Our Social Skin* (1984). Taushetsspiralen er en teoretisk ramme, som forklarer hvordan offentlig oppfatninger dannes og utvikler seg i samfunnet.

Kapittelet inkluderer tidligere publikasjoner, som er relevant for oppgaven. Denne oppgaven baserer seg på to norske rapporter. Disse er «Hvordan står det til med ytringsfriheten til ungdom og unge voksne i Norge?» av Ungdommens ytringsfrihetsråd (2021), og utredningen «En åpen og opplyst offentlig samtale» av Ytringsfrihetskommisjonen (2022). Innholdet i disse publikasjonene brukes i analysen til å utrede hva man vet om denne tematikken fra før av. I tillegg benyttes tidligere publikasjoner til å støtte opp rundt hypoteser og mulige forståelser, som blir presentert i analysekapittelet.

3.1 Sentrale begreper

Som vist til tidligere, er forskernes forståelse av funnene i UNG2024 at begrepet ytringsfrihet ofte benyttes når det egentlig er snakk om ytringskultur (A. Palm, personlig kommunikasjon, 31. oktober 2023). Disse begrepene brukes ofte om hverandre, og det er derfor viktig å definere dem slik at de kan skilles fra hverandre. Ytringsfrihet og ytringskultur er ikke det samme, men de har en viss sammenheng.

Hva er ytringskultur?

Svare og Svensson (2016) beskriver ytringskultur som det generelle klimaet for ytringer, som vi alle er med å skape gjennom det vi sier og gjør (Svare & Svensson, 2016, s. 68). Av denne definisjonen kan man tolke at ytringskultur er noe som påvirkes sosiale faktorer, men definisjonen har en subjektiv tilnærming til ytringskultur da den påvirkes av «det vi sier og gjør». Dette er en nokså enkel definisjon, men samtidig fanger den litt av essensen ved ytringskultur.

Det Norske Akademis ordbok

Det Norske Akademis ordbok (NAOB) definerer ytringskultur som: «kultur som muliggjør ytringer innenfor et (samfunns)område, en bedrift e.l.» (NAOB, u.å.). Dette er en nokså snever og til dels problematisk definisjon, blant annet fordi den ikke tar hensyn til de komplekse faktorene som påvirker kulturelle normer innenfor en viss gruppe eller organisasjon. Definisjonen tar heller ikke hensyn til at ytringskultur er et gradsspørsmål. Det vil si at det finnes ulike grader av ytringskultur. En ytringskultur kan for eksempel være alt fra en kultur der det å ytre seg er svært vanskelig og potensielt problematisk, til en kultur der ytringer blir akseptert, satt pris på, eller til og med oppmuntret til. Problemet med NAOB sin definisjon er at den beskriver ytringskultur som noe som er mer eller mindre akseptabelt, men en ytringskultur kan være dårlig, undertrykkende og føre til selvsensur. I slike tilfeller er det fortsatt en ytringskultur, selv om denne er kritikkverdig, noe som definisjonen til NAOB ikke tar hensyn til.

Ytringsfrihetskommisjonen

I en NOU fra 2022 med tittelen «En åpen og opplyst offentlig samtale» utreder Ytringsfrihetskommisjonen hvordan vi kan videreutvikle og styrke en åpen og opplyst offentlig samtale, i lys av ytringsfrihetens vilkår. I utredningen redegjør kommisjonen blant annet for hva ytringskultur og ytringsfrihet er. Ytringsfrihetskommisjonen definerer begrepet «ytringskultur» slik:

«Diskusjoner om den reelle ytringsfrihetens kår må imidlertid rekke videre enn statens rettslige forpliktelser: I like stor grad handler det om hva som er sosialt akseptabelt å ytre, hvilke debatter man orker å ta, og hvilke ytringer private leverandører godtar på sine plattformer, for å nevne noe. Slike faktorer former ytringsrommet» (NOU 2022: 9, s. 97).

Denne definisjonen har likheter med Svare og Svenssons (2016) definisjon av ytringskultur. Tekstutdragene vektlegger at ytringskultur er noe annet enn ytringsfrihetens rettslige eller juridiske forpliktelser. Begge tematiserer ytringskultur som det generelle klimaet for ytringer. I likhet med Svare og Svensson (2016) vektlegger ytringsfrihetskommisjonen (2022) hvordan sosiale faktorer påvirker hva som er akseptabelt å ytre, i tillegg inkluderer de fellesskapet som en påvirkningsfaktor. Dette kommer fram gjennom ordbruk som «sosialt akseptabelt». Denne ordbruken tilsier at det finnes et fellesskap med egne normer, som man må ta hensyn eller «svare til», når man ytrer seg. Denne definisjonen vektlegger hvordan ytringer endres av miljøet de formidles i. Samtidig inkluderer ytringsfrihetskommisjonen private plattformer, det som kan tolkes som sosiale medier, som et sted der folk deler sine ytringer.

Ytringsfrihetskommisjonens definisjon av ytringskultur inkluderer i større grad enn NAOBs definisjon, at ytringskultur kommer i ulike former og grader. Dette kommer frem gjennom vektlegging av ytringskultur som noe som påvirkes av hva slags tilstand eller klima fellesskapet legger opp til.

Til setningen «(...) tilstanden vi alle er med å skape gjennom hva vi ytrer (...)», kan det tilføyes at man også er med å skape denne tilstanden gjennom toleranse og grenser for uenighet. For eksempel vil hva vi ytrer om aksept og grenser være med å påvirke ytringskulturen i et bestemt miljø. Dermed er ytringskultur tilstanden vi alle er med å skape gjennom det vi ytrer, men også gjennom forhandlinger av toleransenivå og grenser.

Tidligere dommerfullmektig og advokat, nå førsteamanuensis ved Institutt for offentlig rett, ved Universitet i Oslo Anine Kierulf, vektlegger hvordan ytringskultur påvirkes av ikke-rettslige omstendigheter, som for eksempel sosiale konsekvenser. Hun forklarer nærmere hvordan det ikke er mye hjelp i en juridisk sterkt beskyttet ytringsfrihet dersom man ikke tør å benytte seg av den. Dette kan enten være av frykt av for eksempel å ikke få en forfremmelse på jobben, eller av frykt for å bli stigmatisert av dem man føler et behov for anerkjennelse fra (Kierulf, 2021, s. 10-11). Som en følge av dette påpeker hun hvordan sosiale normer og omgivelsene rundt oss sin interesse for å lytte til våre synspunkter, påvirker hva man tør og ønsker å si høyt (Kierulf, 2021, s. 11). Av hennes definisjoner kan man tolke at hun mener at ytringskulturen kan være en utfordring for å praktisere ytringsfrihet.

Kulturaspektet

Ytringskultur er i likhet med ytringsfrihet et sammensatt ord. Ordet ytring handler om formidling av informasjon eller ideer, gjennom verbal og ikke-verbal kommunikasjon (NOU 2022: 9, s. 34). Altså å uttrykke seg. Kultur-begrepet er derimot svært vidt og kan defineres på ulike måter, i ulike sammenhenger.

Ifølge Jon Schackt for Store norske leksikon, kan begrepet kultur «brukes i en rekke forskjellige sammenhenger med ulike betydninger. Vanligst er det å snakke om kultur i forbindelse med tanke-, kommunikasjons- og atferdsmønstre hos mennesker, og da i både vid og snever forstand» (Schackt, 2023). Tanke-, kommunikasjons- og atferdsmønstre kan knyttes opp til normer for ytringer, som mennesker i et fellesskap følger. Hårberg, Paulsen og Sølvsberg presenterer i en artikkel for Nasjonal digital læringsarena en lignende, men klarere forklaring på kulturbegrepet. Denne forklaringen er skrevet i sammenheng med emnet mangfold og sosial kompetanse.

«Kultur er et omfattende begrep, og det kan forklares på ulike måter. I denne sammenhengen handler det om felles ideer, verdier, holdninger, regler, vaner og tradisjoner. Moralske og religiøse leveregler som råder i et samfunn er også en del av samfunnets kultur» (Hårberg, Paulsen & Sølvsberg, 2020)

Om man ser på ytringskultur med utgangspunkt i Hårberg, Paulsen & Sølvsbergs definisjon, kan man tolke ytringskultur til å handle om å uttrykke seg i et miljø som har forankret felles ideer, verdier, holdninger, regler, vaner og tradisjoner. Det kan for eksempel bety at felles verdier og holdninger påvirker hvordan en ytring blir formulert, men også hvordan ytringen blir mottatt i fellesskapet.

Definisjonen til Hårberg, Paulsen og Sølvsberg kan sees på som en forenkling av definisjonen fra Store Norske leksikon. Det er denne forklaringen som er vanligst å forholde seg til når man diskuterer kultur. Samtidig kan man stille seg kritisk til denne definisjonen da den preges av en harmonisering av fellesskapet. Definisjonen fremstiller kultur til dels harmonisk, der ideer, holdninger, verdier, regler, vaner og tradisjoner deles av alle. Dette kan være problematisk da definisjonen antyder at kultur hovedsakelig handler om å skape samstemthet og enighet innad i et fellesskap. Det stemmer ikke

nødvendigvis overens med virkeligheten, som er preget av kulturell mangfoldighet, forskjeller og konflikter. I virkeligheten er det mer realistisk at fellesskapet lever i et uenighetsfellesskap, noe som blir nærmere utdypet senere i dette kapitlet.

Disse definisjonene vektlegger hvordan kultur handler om tanke- og kommunikasjonsmønstre, og felles ideer og holdninger, men ser vekk ifra hvordan kultur er noe som kommer fysisk til uttrykk. Alt som er menneskeskapt har med kultur å gjøre. Som for eksempel gjennom byggeskikk, redskaper og i landskap. Dette er ikke relevant for denne studien, og blir derfor ikke dette adressert ytterligere.

Hva er en god ytringskultur?

Det må påpekes at hva som kan regnes som en god ytringskultur er svært forskjellig og subjektivt. Som påpekt tidligere finnes det ulike grader av ytringskultur, og i stedet for å skille mellom ytringskultur og ikke-ytringskultur, er det mer naturlig å skille mellom god og dårlig ytringskultur. Er det en bra ytringskultur dersom toleransen for ytringer er høy? Da må man stille seg spørsmålet om toleransen kan være for høy. Dersom toleransen for ytringer er svært lavt, vill ytringsrommet bli svært begrenset og lite synspunkter vil komme fram, men dersom toleransen er svært høy kan potensielle utfordringer være mer hat og diskriminering, eller mistillit og fiendtlighet mellom grupper i samfunnet.

Lars Laird Iversen definerer i boken *Uenighetsfellesskap – Blikk på demokratisk samhandling* (2014), det han kaller for en minimumsdefinisjon på uenighetsfellesskap: «Et uenighetsfellesskap er en gruppe mennesker med ulike meninger som er i en felles prosess for å løse et problem eller en utfordring» (Iversen, 2014, s. 12). Denne definisjonen tilsier at enten så er man et uenighetsfellesskap, eller så er man ikke det. Samtidig antyder Iversen (2014) i denne definisjonen at et uenighetsfellesskap forutsetter et enighetsfellesskap. Dette kommer frem da ha påpeker at en gruppe mennesker med ulike synspunkter (uenige) er enige om at de har et felles problem/utfordring (enighetsfellesskap).

Iversen (2014) beskriver nærmere at i den reneste formen for uenighetsfellesskap er folk en del av fellesskap av grunner man ikke råder over selv (Iversen, 2014, s. 13). Med utgangspunkt i minimumsdefinisjonen til Iversen (2014), kan man tolke at den offentlige debatten i Norge er et uenighetsfellesskap. Dette fordi den offentlige samtalen består av en stor gruppe mennesker med ulike synspunkter, som prøver å løse eller leve med samfunnsproblemer (Iversen, 2014, s. 12). Likevel opplever noen at dette uenighetsfellesskapet ikke er tilfredsstillende. Dette kan være folk som mener at uenighetsfellesskapet ikke verdsetter et mangfold av synspunkter, eller folk som frykter for hva slags skade andres standpunkter kan utgjøre. Dette vil bli adressert senere i oppgaven.

I likhet med ytringskultur kan et uenighetsfellesskap både være godt og dårlig. Iversen (2014) legger til grunn at det finnes grader av uenighetsfellesskap, i likhet med ytringskultur. Ofte kan man se på et «godt» uenighetsfellesskap som et fellesskap der toleransen og aksepten for ulike synspunkter er høy, og at man ikke risikerer sanksjoner for å delta. Samtidig må man igjen stille seg spørsmålet om denne toleransen kan bli for høy. Med dette som utgangspunkt argumenterer Iversen for at noen former for lovgiving som begrenser ytringsfriheten bidrar til å skape tryggere uenighetsfellesskap og friere ytringsrom (Iversen, 2014, s. 157).

Ytringsrom

I oppgaven benyttes begrepet «ytringsrom» i sammenheng med opplevd ytringskultur. Dette er relevant med tanke på hvordan unge menn og kvinner forholder seg til sitt opplevde ytringsrom, har noe å si for ytringskulturen. Begrepet ytringsrom brukes gjerne synonymt med offentligheten eller den offentlige samtalen, altså det allmenne åpne rommet for ytringer. «(Ytringsrom) kan også brukes sosiologisk, for å betegne hva som er akseptabelt å si og hva som kan oppfattes som upassende» (NOU 2022:9, s. 98). NAOB definerer ytringsrom som de forhold og omstendigheter som gir noen mulighet til å ytre seg (NAOB, u. å). Ytringsrom og ytringskultur er altså knyttet tett sammen.

Hva er ytringsfrihet?

Ytringsfrihet er et viktig begrep for denne studien, da oppfatninger av ytringsfrihet fremkommer i det empiriske materialet, og begrepet er sentralt i referanselitteraturen. I utredningen «En åpen og opplyst offentlig samtale» redegjør ytringsfrihetskommisjonen blant annet for hva ytringsfrihet er. Kommisjonen vektlegger at ytringsfrihet er en menneskerettighet og en forutsetning både for demokratiet (NOU 2022: 9, s. 34). I Norge er ytringsfriheten beskyttet gjennom Grunnloven og internasjonale konvensjoner (NOU 2022: 9, s. 35).

Ordet ytringsfrihet er sammensatt, bestående av begrepene ytring og frihet. «Ytringer kan defineres som formidling av informasjon eller ideer (meninger)» (NOU 2022: 9, s. 34). Frihet er ytringsfrihetens andre komponent. «Frihet er enkelt forklart å ha rett og mulighet til å handle, uttale seg og tenke som en ønsker, uten tvang eller restriksjoner» (NOU 2022: 9, s. 34-35). Ytringsfrihet kan derfor oppsummeres til å være frihet til å kunne motta eller dele opplysninger, ideer og budskap (NOU 2022: 9, s. 35).

Dette sitatet definerer ytringsfrihet på en klar og konsekvent måte, samtidig som forskjellen mellom formell- og materiell ytringsfrihet blir belyst. Dette bidrar til å understreke at ytringsfriheten omhandler retten til å ytre seg, men ikke retten til å bli hørt eller akseptert av andre. Denne definisjonen sier samtidig ikke noe om den reelle eller faktiske ytringsfriheten, som påvirkes av sosiale faktorer om hva som er akseptabelt å si. I noen tilfeller, for eksempel dersom noen blir kansellert, vil individer, grupper eller bedrifter få sosiale konsekvenser, noe som ikke beskyttes av et juridisk rammeverk. Forskjellen mellom teoretisk og faktisk ytringsfrihet blir nærmere adressert i delkapittel 3. 5 Relevante publikasjoner, og senere i analysekapittelet.

Kierulf (2021) forklarer begrepet ytringsfrihet slik:

«Ytringsfrihet er friheten til å gi uttrykk for det du mener. Det er friheten vi alle har, som mennesker, til å meddele oss, til å informere og til å luften ideer. Men det er også friheten du har til å ta til deg det andre har sagt og tenkt, din frihet til å motta andres ideer og meninger.» (Kierulf, 2021, s. 12)

Kierulf fokuserer på retten til å høre på, ta til deg og adaptere andre sine synspunkter, mens ytringsfrihetskommisjonen (2022) i større grad vektlegger at man ikke har en rett til å bli hørt. Kierulf utdyper: «(...) Kjernen i ytringsfriheten er at det vi ønsker å si, det skal vi ha frihet til å si, uten statlig forhåndskontroll» (Kierulf, 2021, s. 12). I likhet med ytringsfrihetskommisjonen (2022) vektlegger Kierulf at staten ikke kan kontrollere det man ønsker å ytre seg om.

Ytringsfrihetens begrunnelser

Det finnes tre klassiske begrunnelser for ytringsfrihetens verdi, som er inkludert i Grunnlovens §100. Disse tre begrunnelsene er: Sannhetssøken (sannhetsprinsippet), demokrati (demokratiprinsippet) og individets frie meningsdannelse (autonomiprinsippet). Disse tre hensynene begrunner hvorfor ytringsfriheten er viktig og sammen skal de verne ytringsfriheten som rettighet (NOU 2022: 9, s. 36). I tillegg har Ytringsfrihetskommissjonen (2022) foreslått en fjerde begrunnelse, nemlig toleranse. Denne er til dags dato ikke implementert i Grunnloven. Norge er, ifølge Ytringsfrihetskommissjonen (2022), et av de eneste, om ikke det eneste, landet i verden som har inkludert ytringsfrihetens begrunnelser i grunnloven (NOU 2022: 9, s. 36-28).

Sannhetssøken

Ytringsfrihetskommissjonen (2022) argumenterer for at ytringsfrihet er nødvendig for menneskers søken etter de beste svarene. Kjernen i selve sannhetsprinsippet er at presenterte påstander kun kan endres og korrigeres i møte med andre argumenter og synspunkter. Ytringsfriheten skal altså beskytte menneskets søken etter sannhet (NOU 2022: 9, s. 37).

John Stuart Mill argumenterer i *Om friheten* (1859) for at ytringsfrihet bidrar til sannhetssøken på tre forskjellige måter. For det første handler det om å være intellektuelt ydmyk. Man kan ta feil i en sak, selv om man er temmelig sikker på å ha rett. Man kan dermed ikke forby meningsmotstandere å ytre en potensiell sannhet. For det andre kan en ytring som er langt fra sannheten inneholde «en del av sannheten», som man ikke bør gå glipp av. For det tredje kan usanne ytringer utfordre det vi tror på som sant. Noe som fører til at man ikke får en sløv tilnærming til det man diskuterer, fordi man skjerper seg i møte med usanne ytringer (Mill, 1859, s. 64).

Viktigheten av sannhetssøken-aspektet i ytringsfriheten blir understreket av Iversen (2014). Dette kommer frem hvor han skriver «Det er vanskelig å vite fra hvilken kant en ny og viktig stemme kommer. Det kan også hende at viktige og nyttige debatter tar utgangspunkt i ytringer som er feilaktige, upassende eller preget av dårlig smak» (Iversen, 2014, s. 158).

Demokrati

Uten ytringsfrihet, åpenhet og kritisk debatt kan man ikke kalle et samfunn for et folkestyre (NOU 2022: 9, s. 38). I et folkestyre ligger forvaltning av makt i hendene til borgerne. For at dette skal fungere, må borgerne ha rett til å delta i demokratiet gjennom frie ytringer. «Det formelle demokratiet kan ikke fungere uten den åpenheten og kritikken ytringsfriheten legger til rette for» (NOU 2022: 9, s. 38). I tillegg oppsummerer Ytringsfrihetskommissjonen tre nøkkelpunkter for ytringsfrihetens betydning for demokratiet: Informasjonsfrihet, offentlig meningsutveksling og offentligheten som kontroll. I tillegg har ytringsfriheten en kontrollfunksjon i demokratiet, fordi borgerne, sammen med pressen, i fellesskap kan kontrollere maktutøverne (NOU 2022: 9, s. 39).

Individets frie meningsdannelse

Ytringsfrihet er et grunnlag for vår personlige frihet. Ved å dele våre egne og ta imot andres tanker og holdninger, utvikles vi som selvstendige mennesker. Det er i møte med andre at man forstår hvem man er og hva man står for. Dette kan kalles for individets frie meningsdannelse eller for autonomiprinsippet (NOU 2022: 9, s. 38). Prinsippet kan forstås som et individualistisk forsvar for ytringsfriheten, men bærer også preg av et

sosialt element. Idealet er et individ som møter andre mennesker, lytter til dem og deler synspunkter med dem i en sosial kontekst (NOU 2022: 9, s. 38).

Ytringsfrihetskommisjonen presiserer at:

«Jo mer mangfoldig et samfunn er, desto viktigere er det at så mange som mulig har evnen til å kunne sette seg inn i perspektiver man ikke har erfaring med, eller å forstå dem som står langt fra en selv, enten det er i alder, kjønn, verdisyn eller andre forhold» (NOU 2022: 9, s. 38).

I dette sitatet vektlegger ytringsfrihetskommisjonen (2022) viktigheten av å kunne forstå og sette seg inn i perspektiver og synspunkter som er forskjellige fra ens egne. Det kan virke som om kommisjonen ønsker et til dels harmonisk samfunn, som er preget av respekt, forståelse og toleranse for ulikheter.

Ytringsfrihetens grenser

Ytringsfriheten er heller ikke juridisk en absolutt rettighet. Ytringsfrihetskommisjonen (2022) trekker frem hvordan ytringsfriheten må veies opp mot andre interesser og menneskerettigheter i rettslige prosesser. Selv om ytringsfriheten er lovfestet og begrunnet i grunnloven, må den blant annet vurderes i sammenheng med Den europeiske menneskerettighetskommisjonen. Ved et inngrep i ytringsfriheten må man foreta en avveining mellom kolliderende rettigheter og interesser (NOU 2022: 9).

3.2 Sentral referanselitteratur

Litteraturen i denne masteroppgaven består av 3 sentrale verk, i tillegg til annen sentral referanselitteratur. Utvalget av de tre verkene er gjort på grunnlag av at de alle er relevante for tematikken rundt ytringsfrihet og ytringskultur. Felles for litteraturen av Frank Furedi (2021) og Midtbøen et al. (2017) er et fokus på grenser og grensesetting i samfunnet. Midtbøen et al. forklarer at et grensesettingsperspektiv på ytringsfrihet betyr å kartlegge hvordan ulike grupper og delmengder av grupper opplever grenser og kontrollmekanismer, som begrenser deres deltakelse i den offentlige samtalen (Midtbøen et al., 2017, s. 25).

3.3 Why borders Matter

Frank Furedi er en bredt sitert forfatter. Et søk på «Frank Furedi» på google scholar gir hele 11800 resultater. Noe av det han er mest kjent for, er hans synspunkter på hvorfor vestlige samfunn finner det vanskelig å håndtere risiko og usikkerhet. I tillegg har han publisert en rekke artikler om helse, barneoppdragelse og teknologi (frankfuredi, u.å.). I boken *Why borders matter* søker Frank Furedi å forklare betydningen av fysiske og symbolske grenser med sikte på å gi samfunnet formål. Med dette menes det at Furedi ønsker å forklare grensers betydning, ved å vise til hvordan grenser bidrar til at samfunnsborgere kan forstå og handle innenfor fysiske- og symbolske grenser som fellesskapet har satt (Furedi, 2020, kap. 1).

Bokens innhold

Furedi argumenterer for at grensetting er blitt et svært omdiskutert og komplisert tema, noe som gjør at det har blitt vanskeligere å utøve dømmekraft og navigere blant moralske og symbolske grenser. Selv om dette ikke handler om ytringskultur, kan det likevel ha relevans for unge menn og kvinners opplevelse av ytringskultur. Furedi diskuterer blant annet hvordan grenser har tilknytning til identitet og tilhørighet, samt frihet og autonomi. Dette er faktorer som påvirker hvordan unge mennesker opplever ytringskulturen. Om samfunnet eller en gruppe for eksempel idealiserer «frie» grenser, kan det være vanskelig for unge å finne tilhørighet og dyrke sin egen identitet. Frihet og autonomi er sentrale temaer i debatter om ytringsfrihet. Det å kunne forstå hvordan grenser kan påvirke friheten til å uttrykke seg, spesielt i en tid der sosiale medier og globalisering truer de tradisjonelle grensene, kan være en viktig del av å forstå unge menneskers opplevelse av ytringskultur (Furedi, 2021).

Furedi (2021) hevder at hovedårsaken til forvirringen rundt grenser og barrierer, er samfunnets problemer med å tilføre mening til erfaring. Det mest slående symptomet på denne trenden, er den kulturelle nedvurderingen av handlingen med å bedømme. Furedi tar blant annet opp hvordan vestlige samfunn har problemer med bedømmelse og dømmekraft, da bedømmelse utelukkende blir sett på som et negativt fenomen (Furedi, 2021, s. 14-20).

Som et resultat av dette har en bevegelse og holdning rundt det å være ikke-dømmende og «grenseløs» vokst frem. De som er pådrivere for grenseløshet, ser grensefjerning i sammenheng med globalisering, der fysiske og symbolske grenser blir utdaterte relikvier fra fortiden (Furedi, 2021, s. 14). De ønsker altså å bygge ned og åpne grenser. Paradoksalt nok eksisterer forsøket på å endre eller avskaffe konvensjonelle grenser side om side med nødvendigheten av å konstruere nye (Furedi, 2021, s. 19). Et eksempel på dette er forkjempere av et ikke-dømmende og grensefritt samfunn, som ønsker å bli sett på som inkluderende og «open-minded». Samtidig ønsker de å beskytte seg selv og andre mot kritikk og uønskede kommentarer. Dette kan, ifølge Furedi, eksempelvis være talspersoner for identitetspolitikk, som krever åpenhet og inkludering, samtidig som de ønsker å konstruere nye grenser for å beskytte deres egen identitet. Dette ønsket om grenser som gir beskyttelse, kaller Furedi for «safe spaces» (Furedi, 2021, s. 151).

Kapittel 1: Introduction: The paradox of borders

Ifølge Furedi har grenser blitt et av vår tids splittende problemer. I media og i samfunnet har grenser fått et dårlig rykte på seg og blir ofte fremstilt som inhumane (Furedi, 2021, s. 1). Dette har ført til at det i dagens samfunn er en rådende anti-grense holdning som ser ned på folk som tar grenser på alvor. Et utgangspunkt for Furedi er å forklare hvorfor ønsket om å utslette grenser blir opprettholdt av så mange som et kulturelt ideal. Samtidig betyr symbolske grenser i det kulturelle domene mye mer enn før. Disse grensene har fått en form for politisk og etisk betydning (Furedi, 2021, s. 1-2). «It is very rare to encounter a movie, television programme, or a musical hit that celebrates national sovereignty or secure borders.» (Furedi, 2021, s. 5). Slik motstand mot fysiske og symbolske grenser er enda mer synlig i akademisk kultur, der binær-tenking blir sett på som «(...) narrow-minded, intellectually lazy, and an inflexible way of interpreting experience.» (Furedi, 2021, s. 5).

Videre undersøker Furedi grensers sin betydning i menneskeliv. Her hevder han at grenser spiller en viktig rolle i seg selv, fordi de danner et rammeverk for hvor identitet kan bli dannet og kultivert. Grenser er heller ikke bare en fysisk og geografisk realitet. De

har også en viktig symbolsk betydning for hvordan ulike samfunn oppfatter seg selv og sine holdninger. Symbolske grenser kan gi folk veiledning i deres relasjoner til andre og påvirker hvordan man oppfatter virkeligheten. Moralske grenser minner samfunnsmedlemmer om distinksjonen mellom aksepterte og ikke-aksepterte handlinger eller måter å oppføre seg på. Selv om slike grenser i noen tilfeller blir opplevd som begrensende for individets frihet, så er samfunnet avhengig av dem for å opprettholde moralsk orden. Dette kommer til syne når grenser blir brutt og noen blir fortalt at de har tråkket over en grense, noe som signaliserer at personen har opptrådt i strid med den rådende moralske koden (Furedi, 2021, s. 6-7).

Når en anti-grense eller grenseløs holdning blir dominerende, hevder Furedi at det vil bli mangel på klarhet rundt moralske grenser. Denne mangelen på klarhet har, ifølge Furedi, fremmedgjort individer og samfunnet fra å trekke grenser, både fysiske og symbolske. Forfatteren ser på dette som negativt, da grenser spiller en viktig rolle i å sørge for et trygt rom for offentlig liv og kultur. Han påpeker blant annet at grenser organiserer strukturen for våre offentlige liv. Det er i det offentlige rommet at normer for solidaritet, medborgerskap og sosiale praksiser i hverdagslivet blir skapt og fjernet. Grenser er mer enn barrierer; for noen garanterer de fellesskap og tilhørighet (Furedi, 2021, s. 8).

Kapittel 2: Judgement and the moral relevance of borders

I kapittel 2 ser Furedi nærmere på dømmekraft og grensers moralske relevans. Folk fordømmer grenser fordi de mener de er splittende og designet for å ekskludere og diskriminere dem som er utenfor grensen. Samtidig er det usannsynlig at mennesker kan gå igjennom livet uten å forholde seg til ulike grenser (Furedi, 2021, s. 14-15). Når en er bevisst på grenser, får man en arena hvor folk innehar en form for plikt og moralsk ansvar, som påvirker deres hverdagshandlinger. Furedi vektlegger at kvaliteter som empati og solidaritet forutsetter det å danne tilknytning innen et fellesskap. Samtidig belyser han at empati og solidaritet ikke hadde oppstått uten territoriale grensers eksistens (Furedi, 2021, s. 16).

"It is inconceivable that the qualities of empathy, solidarity, and a humanistic outlook towards the world could have emerged without the existence of territorial borders. Bonds of attachment were guided by distinct cultural influences, developed in different settings and underwritten by place-specified rights and duties." (Furedi, 2021, s. 16).

Ifølge Furedi handler ikke dette om å diskriminere og utelukke på bakgrunn av forskjeller, men heller å anerkjenne at det er forskjeller. Det er først gjennom å differensiere seg selv fra andre at man får innsikt i sin egen identitet (Furedi, 2021, s. 16).

Furedi hevder at moral- og etisk autoritet i dagens offentlighet er blitt svært svekket, og at det er en tendens til at argumenter og uttalelser som blir kommunisert gjennom et moralsk språk, blir sett på som utdatert og irrelevant:

"At the present time, the status of moral authority is relatively weak and constantly held in question. In public life, arguments and statements that are communicated through self-consciously moral language tend to be regarded as outdated and irrelevant and treated with scorn" (Furedi, 2021, s. 17).

Altså blir det å vise og kommunisere dømmekraft, ifølge Furedi, sett på som en negativ egenskap. I dagens samfunn er det en bred motstand mot å trekke moralske grenser, og det å ha en ikke-dømmende holdning er blitt viktig for å bevare kulturell sensitivitet.

Likevel poengterer Furedi at selv om en ikke-dømmende holdning blir presentert som opplyst og liberal, er den ikke nødvendigvis det. Furedi hevder at det å ha en ikke-dømmende holdning kan oppfattes som apatisk, eller moralsk feighet, fordi det reflekterer en motstand til å håndtere og diskutere moralske grensers betydning. Motstand mot å kritisere og konfrontere andres oppfatninger og synspunkter lukker døren til en utdypet og gjensidig akseptert offentlig konsensus (Furedi, 2021, s. 19), slik som i et uenighetsfellesskap.

Kapittel 9: Inventing new borders for a boundless world

I kapittel 9 adresserer Frank Furedi hvordan dagens samfunn har en tendens til å danne nye grenser og barrierer, i forsøket på å bli et grenseløst samfunn. Fra dette kapittelet blir kun fenomenet «safe spaces» redegjort for. Dette begrepet er relevant i analysen og diskusjonen.

I kapittel-introduksjonen skriver Furedi at vestlig kulturs motstand mot å utøve dømmekraft har spilt en viktig rolle i å danne et kulturelt klima, som stiller seg fiendtlig til grenser og grensesetting. Samtidig ønsker den ikke-dømmende bevegelsen å beskytte seg selv mot kritikk, noe som fører til dannelsen av nye grenser. Den ikke-dømmende bevegelsen engasjerer seg i å skape «kritikkfrie» og «trygge» soner, såkalte «safe spaces» (Furedi, 2021, s. 151). Ifølge Furedi ender man i søken etter det grenseløse, paradoksalt nok, opp med å danne nye grenser (Furedi, 2021, s. 151).

Furedi hevder at etterspørselen etter «safe spaces» tidligere har vært avgrenset til en håndfull av individer og mindre grupper, som har ønsket å etablere et trygt og privat miljø der de kan diskutere saker med andre som deler samme utfordringer, eller erfaringer, som dem selv. I nyere tid har etterspørselen etter «safe spaces» eksplodert til en større bevegelse, som krever beskyttelse fra uønsket press og kritikk (Furedi, 2021, s. 156). Selve ideen bak «safe spaces» indikerer en symbolsk grense mellom trygg og utrygg. Fenomenet i seg selv kan føre til at grupper kan føle på at deres sikkerhet er avhengig av ekskludering av folk og grupper som ikke er lik dem selv (Furedi, 2021, s. 158).

I tillegg forklarer Furedi at «safe spaces» er symbolsk signifikant for mange unge mennesker, fordi mange unge opplever at «safe spaces» gir beskyttelse til de individene som krever et støttende og ikke-dømmende miljø for å blomstre (Furedi, 2021, s. 156). Tilhengerne av «safe spaces» forutsetter at den trygge sonen skal beskytte dem fra påvirkning eller ytre forhold, som for eksempel uønsket press (Furedi, 2021, s. 156).

Furedi trekker frem enda et paradoksalt eksempel om tilhengere av «safe spaces»: «Many opponents of national borders, who regard the call for border security as unreasonable and oppressive, are often in the forefront of campaigns for clearly delineated and bounded safe spaces» (Furedi, 2021, s. 157). Deretter forklarer Furedi at kritikkfrie soner har en tendens til å bli omtalt som en menneskerettighet for spesielt utsatte grupper, som for eksempel flyktninger. Bruken av slike soner blir ofte rettferdiggjort på grunnlag av at de hjelper til med å beskytte individer fra å bli utsatt for uønskede kommentarer og oppmerksomhet (Furedi, 2021, s. 157).

Historisk sett har grupper ønsket å opprettholde distanse mellom dem selv og andre grupper, men i dagens samfunn har ønsket om kritikkfrie og trygge soner blitt svært individuelt tilpasset. Faktisk til den grad at man «beskytter akademikere fra andre akademikeres synspunkter» (Furedi, 2021, s. 158)

3.4 Boundary struggles

I boken *Boundary struggles: Constatations of Free Speech in the public sphere* (2017) diskuterer forfatterne hvor grensene i den norske offentlige debatten skal trekkes. Forfatter Arnfinn H. Midtbøen har en doktorgrad i sosiologi fra Universitetet i Oslo, og har siden 2021 vært professor ved UiO (UiO, 2023). Kari Steen-Johnsen er forsker ved Institutt for samfunnsforskning og har doktorgrad i matematikk og naturvitenskapelige fag (Samfunnsforskning, 2024). Kjersti Thorbjørnsrud er ansatt forsker ved Institutt for samfunnsforskning, og har en doktorgrad i medievitenskap (Samfunnsforskning, 2021)

Boken bygger på empiriske studier av holdninger og erfaringer knyttet til ytringsfrihet. Det empiriske materialet som boken bygger på, er hentet inn ved hjelp av surveyundersøkelser, innholdsanalyser og tilhørende dybde-intervjuer av individer med ulike posisjoner i debatter om ytringsfrihet. Studien er avgrenset til grensesetting rundt ytringer, som kan bli sett på som kontroversielle, og som er uttrykt i offentlige fora. Sentralt i boken er ideen om at det offentlige rommet fungerer som en arena for kontinuerlige kamper om definisjonsmakt og konflikter omkring hvem som skal ha rett til å delta i offentlige diskusjoner, samt hvilke synspunkter som kan uttrykkes. Boken er sluttresultatet av prosjektet «Status for ytringsfriheten i Norge» 2015-2017, som er finansiert av organisasjonen Fritt Ord. Boken er relevant fordi den utforsker dynamikken rundt ytringsfrihet i offentlig sfære, og hvordan ulike aktører kjemper om å definere grensene for akseptable ytringer.

Bokens innhold

Kapittel 1 anses som mest relevant for denne studien. I kapitlet demonstreres verdien av et grensesetting-perspektiv i det offentlige rom, ved å vise hvordan mønstre av selvsensur kan holde visse temaer og synspunkter borte fra den offentlige debatten, og hvordan marginaliserte grupper kan føle seg ekskludert fra og stigmatisert av majoritetskulturen (Midtbøen et al., 2017, s. 17).

Forfatterne poengterer innledningsvis at boken ser bort fra konvensjonelle og tradisjonelle tilnærminger til ytringsfrihet, som har en tendens til å sette søkelys på hvilke typer offentlige uttalelser som skal være lovlige eller ikke. I stedet forsker forfatterne på hvordan grenser for ytringsfriheten blir bestridte og forhandlet om gjennom ulike sosiale prosesser (Midtbøen et al., 2017, s. 13-14). Det er denne tilnærmingen til ytringsfrihet, som blir omtalt som ytringskultur i denne studien.

Boken forholder seg til en norsk kontekst, men vektlegger at de sosiale og kulturelle prosessene som blir analysert er en del av et større globalt bilde (Midtbøen et al., 2017, s. 18). Kapitlet tar opp forholdet mellom avgrensninger i den offentlige sfæren og konflikter om ytringsfrihet. Forfatterne vektlegger at offentlige debatter blir formet av sosiale mekanismer som undertrykker visse grupper og standpunkter, mens de forsterker andre sine stemmer. "These mechanisms create boundaries that are not (primarily) defined through judicial paragraphs, but rather barriers made of different types of perceived pressure, self-censorship, exclusion and stigma" (Midtbøen et al., 2017, s. 16). Dette fører altså til opplevde grenser og barrierer, som blir opprettholdt av oppfattet press, selvsensur, ekskludering og stigma.

Forfatterne argumenterer for at den offentlige samtalen kan bli sett på som et sted for grenseutfordringer: Konstante debatter om begrensninger av ytringsfrihet former dynamikken i offentlige debatter og endrer gradvis hvilke aktører og synspunkter som blir gitt legitim plass i det offentlige rom. I boka fremheves det at barrierer og grenser for

ytringsfrihet har en betydelig innflytelse på individets tendens til å uttrykke sine standpunkter. Disse begrensningene oppleves som veldig reelle og konkrete, i tillegg til at grensene blir oppfattet svært varierende innad i sosiale grupper. Når de opplevde grensene for ytringsfrihet stadig er i endring, og blir formet av sterke sosiale mekanismer, vil det alltid være grupper som ikke ytrer seg i ulike deloffentligheter. Synspunktene til disse gruppene blir ikke sett på som legitime eller aksepterte, og dermed vil det bli færre motstridende og utfordrende argumenter i den offentlige debatten (Midtbøen et al., 2017, s. 18-19).

3.5 The spiral of silence

The spiral of silence er en teori utviklet av den tyske forskeren og sosiologen Elisabeth Noelle-Neumann. Noelle-Neumann var en politisk forsker og professor, og grunnlegger av Institute of Demoscopy Allenbach og Institute for Communication Studies på Johannes Gutenberg University Mainz (Noelle-Neumann, u.å).

I boken *The Spiral of Silence: Public Opinion – Our Social Skin* utforsker Elisabeth Noelle Neumann teorien "the spiral of silence" i sammenheng med offentlige standpunkter. I boken undersøker hun offentlige standpunkter som en form for sosial kontroll der individer, nesten instinktivt, sanser synspunktene til dem rundt seg, og former sin atferd etter rådende holdninger om hva som er akseptabelt.

I Midtbøen, Steen-Johnsen & Thorbjørnsrud (2017), benytter forfatterne seg av teorien «The Spiral of silence» (taushetsspiralen) for å forklare dynamikken i ytringskulturen i Norge. Forfatterne forklarer teorien slik:

«This theory is based on the idea that individuals constantly relate to the opinions of others and that they adjust their behavior and their own opinions according to what is perceived to be the majority opinion (in a group or in a particular setting).» (Midtbøen et al., 2017, s. 26).

Forfatterne forklarer at det oppstår en «taushetsspiral» dersom individer ikke våger å vike fra en majoritetsholdning og uttrykke synspunkter som ikke deles av de fleste andre. Dette grunner i en frykt for isolasjon, og risikoen for å bli ekskludert fra et fellesskap man føler tilhørighet til. Et avgjørende poeng i denne teorien er at individer kan misoppfatte meningsklimaet, siden de ofte ikke har tilstrekkelig informasjon om folks faktiske synspunkter, og fordi noen synspunkter får mer plass enn andre i offentlig debatt (Midtbøen et al., 2017, s. 26). Denne teorien underbygger forfatternes forståelse av hvordan forholdene for ytringsfrihet er formet i samfunnet (Midtbøen et al., 2017, s. 27).

Taushetsspiralen er en relevant teori for denne oppgaven fordi den beskriver et fenomen som er med å påvirke den opplevde ytringskulturen innad i et fellesskap. Ifølge denne teorien kan enkeltpersoner være mindre tilbøyelige til å uttrykke synspunkter som avviker fra det de oppfatter som den dominerende opinionen, av frykt for avvising eller sosial isolasjon. Dette kan påvirke unges opplevelse av ytringskultur, da de kan føle seg presset til å undertrykke sine synspunkter for å unngå negative sosiale konsekvenser.

I boken bruker Noelle-Neumann valgene i Vest-Tyskland i 1965 og 1972 til å forklare «the spiral of silence». Hun forklarer at de synspunktene, som i forbindelse med oppkjøring til valget i 1972, fikk stor offentlig støtte, fremsto som sterkere enn det de egentlig var, og motstridende synspunktene som svakere. Denne konteksten gjorde at

folk oppfattet at de enten måtte annonsere deres synspunkter eller holde dem skjult, til synspunktene etter hvert, gjennom en spiral-prosess, forsvant fra den offentlige debatten fordi dets tilhengere sluttet å uttale seg. Slik ble visse synspunkter dominerende i det offentlige ytringsrommet, mens andre forsvant i stillhet (Noelle-Neumann, 1993, s. 5-6).

I Midtbøen et al. (2017) analyserer Fladmoe og Steen-Johnsen i hvilken grad individer driver med selv-sensur i offentlige debatter, med utgangspunkt i teorien om taushetsspiralen. Et funn er at taushetsspiralens mekanismer ser ut til å være enda sterkere i private arenaer enn i offentlige arenaer. «This result indicates the significance of peer effects when engaging in controversial issues, and suggest that symbolic boundaries work to reinforce majority positions in both public and private discussions» (Midtbøen, et al., 2017, s. 36).

3.6 Relevante publikasjoner

I dette delkapittelet undersøkes data og funn fra relevante publikasjoner. Hensikten med å gjennomgå tidligere publikasjoner er å skape en oversikt over hva som finnes av etablert og faktabasert kunnskap om unges opplevelse av ytringskultur. Tidligere publikasjoner spiller en viktig rolle i å avdekke kunnskap som kan bidra med å svare på forskningsspørsmål 1: *Hvordan opplever unge menn og kvinner i Norge ytringskulturen i dagens samfunn og hvilke forskjeller kan identifiseres mellom kjønnene?*

Derfor blir eksisterende publikasjoner om ytringsfrihet blant unge ansett som relevant for oppgaven og dens problemstilling. Rapporten «Hvordan står det til med ytringsfriheten i Norge?» av Ungdommens ytringsfrihetsråd, og spesifikke data som er samlet inn i den Norske offentlige utredningen 2022:9 av Ytringsfrihetskommisjonen, blir ansett som relevante data for denne studien.

Hvordan står det til med ytringsfriheten i Norge?

«Hvordan står det til med ytringsfriheten til ungdom og unge voksne i Norge?» er en rapport initiert av Norsk PEN og Fritt Ord, som ble ferdigstilt 18. april 2021 av Ungdommens ytringsfrihetsråd. «Ungdommens ytringsfrihetsråd består av 16 unge mennesker med mangfoldig bakgrunn som har bidratt med ulike perspektiver på temaet ytringsfrihet» (Ungdommens ytringsfrihetsråd, 2021, s. 2). Nancy Hertz har ledet ytringsfrihetsrådet. Norsk PEN er en ideell og uavhengig medlemsorganisasjon, som jobber for ytringsfrihet (Norsk PEN, u. å). Fritt Ord er en privat stiftelse, som arbeider for å fremme ytringsfrihet, offentlig debatt, kunst og kultur (Fritt Ord, u. å).

Målet med rapporten er å peke på trender og beskrive utfordringer som begrenser ungdom og unge voksnes ytringsfrihet. Rapporten kommer med forslag til tiltak som kan gjøre det enklere for ungdom og unge voksne å uttrykke seg i offentlige debatter, men det er hovedsakelig rapportens funn angående unges opplevelser av ytringsfrihet som blir vektlagt i denne studien.

Innledningsvis i rapporten skriver rådet: «Vi har ikke tatt stilling til hvilke ytringer og meninger som bør være lovlige eller ikke, eller hvilke ytringer som skal fremmes eller ikke.» (Ungdommens ytringsfrihetsråd, 2021, s. 3). I tillegg skrives det i rapporten: «Selv om ytringer ikke forhindres ved loven, kan en dårlig ytringskultur forhindre ytringsfrihet i praksis» (Ungdommens ytringsfrihetsråd, 2021, s. 3). Det at alle får muligheten til å bidra med å forme samfunnet rundt seg er sentralt for å oppnå et samfunn der alle blir hørt og tatt på alvor (Ungdommens ytringsfrihetsråd, 2021, s. 4).

Ulike utfordringer

I rapporten tar ungdommens ytringsfrihetsråd for seg debattklima i Norge, og kommer blant annet frem til at dagens debattklima ikke alltid åpner for å se ulike opplevelser fra andres perspektiv. «Det handler mer om å bli hørt enn å lytte» (Ungdommens ytringsfrihetsråd, 2021, s. 5). Når de presenterer de viktigste utfordringene, baserer de det på egne erfaringer, innspill fra andre ungdommer og forskning.

En undersøkelse av kritisk medieforståelse viser at norsk ungdom sjelden deltar i debatter. Samtidig avdekkes det at langt flere unge enn befolkningen ellers, har diskutert samfunnsspørsmål og politikk i sosiale medier (Ungdommens ytringsfrihetsråd, 2021, s. 6). Dette kan være fordi terskelen for å ytre seg i tradisjonelle medier er høy, og at det kan være enklere og føles tryggere å ytre seg på sosiale medier (Ungdommens ytringsfrihetsråd, 2021, s. 8).

Resultater

Rapporten viser til at unge er blitt mer bevisste på utfordringer man kan møte ved å ytre seg i offentligheten. Unge som uttrykker seg opplever oftere personangrep, enten det er snakk om deltakelse i media, organisasjoner, i klasserommet eller i forelesningssalen. Rapporten viser at 44% av ungdommer i Norge har opplevd å få negative reaksjoner når de deler sine synspunkter. Over halvparten av disse har opplevd å bli latterliggjort, og nær halvparten har opplevd å få personkritikk (Ungdommens ytringsfrihetsråd, 2021, s. 10).

Det presiseres at faktorer som kjønn, kjønnsidentitet, funksjonsnedsettelse og minoritetsbakgrunn spiller en rolle for reaksjonene man mottar. En av ti kvinner opplever seksualisert hets, og i rapporten antar ungdommens ytringsfrihetsråd at dette er tall som også rammer unge jenter i det offentlige ordskiftet (Ungdommens ytringsfrihetsråd, 2021, 10).

Ytringsfrihetsrådet avklarer deretter forskjeller mellom kjønn. «Forskning tilsier at menn oftest opplever hets på bakgrunn av sine meninger, mens kvinner opplever mer hets på bakgrunn av sitt kjønn» (Ungdommens ytringsfrihetsråd, 2021, s. 10). Rapporten viser til Likestillings- og diskrimineringsombudets rapport «Hatefulle ytringer i offentlig debatt på nett». Hatefulle ytringer blir av Hovde og Elden for Store norske leksikon omtalt slik «Hatefulle eller diskriminerende ytringer rettet mot enkeltpersoner er i Norge straffbart. Dette er lovfestet i straffelovens § 185, som dermed begrenser ytringsfriheten.» (Hovde & Elden, 2021). Det må påpekes at hatefulle ytringer er en høyst subjektiv sak, og kan dermed være vanskelig å definere og bedømme.

Rapporten «Hatefulle ytringer i offentlig debatt på nett» sier at kvinner er de som i størst grad lar være å delta i debatter på grunn av den harde og negative tonen som ofte fremtrer. Det må poengteres at samme rapport viser at minoriteter er fire ganger mer utsatt for hets enn majoritetsbefolkningen (Ungdommens ytringsfrihetsråd, 2021, s. 10). Et dilemma som løftes frem i rapporten er hvem som har definisjonsmakt på hvor grensene for hva som akseptabelt, skal gå.

Teoretisk og faktisk ytringsfrihet

Forskjellen mellom den teoretiske og den faktiske ytringsfriheten blir trukket frem i rapporten. For studenter kan det å stille spørsmål ved faglige «sannheter», kritisere professor eller studiested, eller å gi uttrykk for kontroversielle politiske standpunkter ha

store sosiale konsekvenser, blant annet for senere ansettelsesforhold (Ungdommens ytringsfrihetsråd, 2021, s. 12).

I kapittel 1.6 tar rådet for seg at det er for lite plass til gode diskusjoner.

«Unge er i den spesielle situasjonen at de daglig omgås og må forholde seg til en gruppe mennesker de ikke har valgt selv, som representerer en bredde i samfunnet de muligens ikke vil møte senere i livet, og som, på tvers av bakgrunn, likevel har mange felles opplevelser» (Ungdommens ytringsfrihetsråd, 2021, s. 13).

Det er derfor nødvendig å kunne diskutere og ytre seg om omstridte temaer uten at man tyr til personangrep eller uthenging av enkeltpersoner eller grupper (Ungdommens ytringsfrihetsråd, 2021, s. 13).

I kapittel 1.7 tar rådet opp at det er et problem at unge bekymrer seg for at ytringer tas ut av sammenheng. Spesielt elever i skolen er bekymret for at deres ytringer skal misforstås dersom de tas ut av sammenheng og blir delt utenfor klasserommet (Ungdommens ytringsfrihetsråd, 2021, s. 15).

En åpen og opplyst samtale

I den offentlige utredningen «En åpen og opplyst samtale» fra 2022 tar Ytringsfrihetskommisjonen blant annet for seg tidligere forskning på ytringsfrihet i Norge. «En sentral del av kommisjonens mandat er å kartlegge og sammenstille eksisterende kunnskap om ytringsfrihetens stilling i Norge». I kapittel 5 presenterer kommisjonen funn og nøkkeltall fra relevante norske og utenlandske undersøkelser. Undersøkelsene dreier seg i all hovedsak om det opplevde ytringsrommet og ytringskulturen, altså ikke den juridiske ytringsfriheten.

Ytringsfrihetskommisjonen tar i kapittel 5.2 for seg ytringsfrihetens stilling i Norge, sett i lys av relevante nasjonale og internasjonale studier. «Sammenliknet med omtrent alle andre land i verden, står ytringsfriheten sterkt i Norge. Dette gjenspeiles i flere ulike indekser» (NOU 2022: 9, s. 65). I den årlige oversikten til Freedom House over generell frihet får Norge maksimal uttelling. Reportere uten grenser har rangert Norge som verdens mest pressefrie land, de siste seks årene (NOU 2022: 9, s. 65).

Ytringsfrihetsorganisasjonen Article 19s rangerte i 2021 Norge til andreplass i vurderingen av landene med best forhold for ytringsfrihet og demokrati. I tillegg scorer Norge høyt på Cato Institutes årlige Human Freedom Index, med en skår på 9.9 av 10 mulige (NOU 2022: 9, s. 65).

Ytringsfrihetskommisjonen (2022) refererer til Fritt Ords prosjekt «Status for ytringsfriheten i Norge», som ble gjennomført i 2013, 2015 og 2020. I den tredje runden av dette prosjektet, som ble publisert i 2022, har forskere ved Institutt for Samfunnsforskning utviklet en sammensatt oversikt over nordmenns syn på ytringsfrihet. «Analysen tar utgangspunkt i folks holdninger til to konfliktlinjer i synet på ytringsfrihet: Hva folk mener om ytringers skadepotensial og hvor åpent eller begrenset mener de ytringsrommet er» (NOU 2022: 9, s. 66). Ut ifra denne konfliktlinjen har de identifisert fem hoved-posisjoner blant nordmenns holdninger.

1. Ca. 27% av befolkningen utgjør gruppen «de restriktive», som mener det bør være forholdsvis strenge grenser for hva som er legitime ytringer. De mener også at den offentlige debatten gir tilstrekkelig med rom til å uttrykke kontroversielle perspektiv og at meningsmangfoldet i samfunnet blir speilet i mediene (NOU 2022: 9, s. 66).

2. De som mener at takhøyden for krenkende eller kontroversielle ytringer skal være høy, kalles for «de klassiske ytringsliberalistiske», og utgjør ca. 17% av befolkningen. Samtidig er de tilfreds med det offentlige rommet (NOU 2022: 9, s. 66).
3. Noen andre som også ønsker et vidt rom for kontroversielle ytringer er «de motkulturelle ytringsliberalistiske». Disse utgjør ca. 15% av befolkningen og mener at den offentlige debatten er for snever i dagens samfunn (NOU 2022: 9, s. 66).
4. Til slutt er «de resignerte» som bekymrer seg for enkeltytringers skadepotensial, og for at rommet for offentlig debatt, egen mulighet til å ytre seg og medienes dekning er begrenset. Disse utgjør rundt 14% av befolkningen.

I tillegg kategoriseres Ca. 28% av befolkningen i en femte kategori som et moderat midtpunkt (NOU 2022: 9, s. 66). Som man ser fra denne posisjonen er det langt flere restriktive (27%) og moderate midtpunkt (28%), enn de øvrige posisjonene. Ut fra beskrivelsene kan man tolke de restriktive og de motkulturelle ytringsliberalistiske som ytterpunkter. Av dem ser man at de restriktive utgjør en vesentlig større del av befolkningen enn de motkulturelle ytringsliberalistene (15%). Samlet sett viser denne frekvensfordelingen at det er betydelig diversitet i befolkningens syn på ytringers skadepotensial og hvor åpent eller begrenset de mener at ytringsrommet skal være.

3.7 Kapittelkonklusjon

I dette kapitlet har det blitt redegjort for sentrale begreper, perspektiver og relevante publikasjoner, som senere skal utgjøre grunnlaget i idéanalysen, i kapittel 5. Hensikten med å definere begrepene ytringskultur og ytringsfrihet er å gi innsikt i hva som legges til grunn når disse begrepene senere blir benyttet. En god eller akseptabel ytringskultur har likhetstrekk med et uenighetsfellesskap, noe som påvirker hvordan begrepet blir brukt i den påfølgende analysen. Som en oppsummering blir ytringskultur sett på som det miljøet man bidrar til å skape gjennom dialog og handlinger, men også gjennom aksept, respekt og toleranse for andres ytringer. Ytringskultur handler altså om hva slags klima det er for ytringer innad en i gitt gruppe. Ytringsfrihet har både en juridisk og praktisk dimensjon. I dette kapitlet er det blitt presentert ulike definisjoner av begrepet, samt dets begrunnelser og grenser.

Furedi (2021), Midtbøen et al. (2017) og Noelle-Neumann (1993) står for de sentrale perspektivene i denne teksten. Disse perspektivene er utgangspunkt for den senere idéanalysen, der det blir sett nærmere på hvilke ideer som ligger bak det empiriske materialet.

4 Metode

4.1 Innledning

Dette kapitlet redegjør for metodikken som anvendes i oppgaven. Oppgaven tar utgangspunkt i kvalitativ tekstanalyse, nærmere bestemt idéanalyse. Valget av denne metoden er motivert av ønsket om å identifisere de underliggende ideene som kan ligge til grunn for de empiriske funnene. Denne studien er altså ikke kausalorientert.

Kapitlet starter med en kort redegjørelse av kvalitativ metode og tekstanalyse, etterfulgt av en mer inngående gjennomgang av idéanalyse som metode. Her defineres idébegrepet og det redegjøres for hvordan begrepet blir benyttet i oppgaven. Deretter følger en detaljert beskrivelse av studiens fremgangsmåte. Til slutt følger en refleksjon rundt oppgaven og dens metodiske tilnærming.

Kapitlet tar hovedsakelig utgangspunkt i litteratur fra Øyvind Bratbergs *Tekstanalyse for samfunnsvitere* (2021), Kristina Boréus & Göran Bergströms (red.) *Textens mening och makt* (2018), og Edgren, Nordberg og Ross *Masteroppgaven i samfunnsfag – en håndbok for lærerstudenter* (2021).

4.2 Kvalitativ metode og tekstanalyse

Dette er en kvalitativ oppgave, med empiri som har fundament i kvantitative undersøkelser. I kvantitative metoder er datamaterialet basert på tall eller mengder. I en slik metode beskrives samfunnsfenomener med tall, og man kan i større grad enn i kvalitative metoder si noe om en mengde og generalisere (Edgren, Nordberg og Ross, 2021, s. 122). Tekstanalyser er som regel kvalitative, men kan i noen tilfeller ha et kvantitativt element. Dette er en fordel for oppgaven, fordi man kan si noe om unge menn og kvinners holdninger til ytringsfrihet og ytringskultur basert på det empiriske materialet. Ordet kvalitativ indikerer at denne metoden er opptatt av et fenomens kvaliteter. I samsvar med dette, fokuserer kvalitative metodestrategier på å utforske dybden ved å grundig undersøke et miljø eller tekst (Edgren, Nordberg & Ross, 2021, s. 122)

Det finnes et stort mangfold av tekstanalytiske metoder og analytiske teknikker som kan benyttes i oppgaver som denne. Bratberg peker på denne problematikken, da han bemerker at den samfunnsvitenskapelige metodelitteraturen er mangelfull når det gjelder mer omfattende analyser av tekstmateriale. I den forbindelse peker han på at metodelitteraturen kun gir "et spinkelt reisverk" for tekstanalyse (Bratberg, 2021, s. 18). Deretter påpeker han hvordan metodelitteraturen som finnes i liten grad diskuterer hvordan ulike veivalg i metode får ulike implikasjoner, eller hva det innebærer å trekke slutninger basert på tekstanalyse (Bratberg, 2021, s. 18).

I en tekstanalyse studeres tekster systematisk for å kunne trekke konklusjoner eller mulige forståelser, enten om omkringliggende forhold, eller om forfatterens intensjoner og ideer (Bratberg, 2021, s. 11). Denne metoden gjør at forskeren ikke blir direkte involvert i forfatterens liv på samme måte som man hadde vært gjennom intervju eller observasjon (Edgren, Nordberg & Ross, 2021, s. 250).

4.3 Idéanalyse

Sentral for en idéanalyse er idé-begrepet, men det er vesentlige skiller i hvordan idébegrepet kan forstås. Bratberg skriver at en god idéanalyse krever en tydelig forståelse av hva ideer er, og hvordan de kan analyseres i tekstmateriale på en gunstig måte (Bratberg, 2017, s. 71-72). Før det utdypes hva en idéanalyse går ut på, er det nødvendig med en avklaring på hva som inngår i idé-begrepet, og hvordan det blir brukt i denne studien.

Hva er ideer?

Bratberg (2021) definerer en idé som en «tankekonstruksjon som til forskjell fra inntrykk og holdninger utmerkes av en viss kontinuitet» (Bratberg, 2021, s. 84; Bergström & Boréus, 2005, s. 149). Dette er en definisjon som indikerer at ideer ikke er spontane, plutselige innskytelser eller sporadiske inntrykk og holdninger, noe som kan være en «vanlig» oppfatning av begrepet. I internasjonal litteratur er en mye brukt definisjon av ideer at de er «antagelser holdt av enkeltmennesker eller tatt opp av institusjoner som påvirker deres handlinger og holdninger» (Bratberg, 2021, s. 84). Dette indikerer at ideer danner grunnlaget for både handlinger og holdninger. Ideer kan være av både individuell og kollektiv karakter, og de spiller en sentral rolle i hvordan vi forstår verden rundt oss (Bratberg, 2021, s. 85).

Bergström og Svärd (2018) utdyper at tankekonstruksjoner blant annet inkluderer: Virkelighetsvurderinger -menneskers forestillinger om hvordan verden eller samfunnet er. Verdivurderinger -menneskers moralske, politiske eller estetiske forestillinger om hvordan ting burde være. Og til slutt handlingsforskrifter – praktisk orienterte anbefalinger, regler og normer som foreskriver hva som er passende å gjøre i ulike situasjoner (Bergström og Svärd, 2018, s. 133-134).

Bratberg (2021) peker på at ideer kan være enten normative eller deskriptivt forankret. Normative ideer inneholder en verdivurdering (Bratberg, 2021, s. 86). Dette kan for eksempel være ideer som man anser som gode og verdifulle (Bratberg, 2021, s. 86). Ideer kan også være deskriptive, da de kan uttrykke en antagelse om hvordan verden ser ut eller hvordan noe er, uten å tillegge det noen tolkning eller vurdering om dette er bra eller dårlig (Bratberg s. 86). Dette ligner på Bergström og Svärds (2018) «Virkelighetsvurdering».

Deskriptive ideer kan for eksempel være antagelser om sammenhenger. I disse tilfellene er ideer kausale antagelser, som ikke alltid lar seg følge empirisk (Bratberg, 2021, s. 86). Dette er fordi kausale antagelser refererer til troen på at det finnes årsakssammenhenger mellom fenomener eller hendelser (Bratberg, 2021, s. 86). For eksempel: Dersom man i denne studien hadde antatt at kanselleringskultur er årsaken til at unge menn i mindre grad tør å ytre seg i frykt for å bli stemplet som politisk ukorrekt. Dette er ikke nødvendigvis sant eller usant, men poenget er at det kan være problematisk å forfølge empirisk sett. Uansett kan slike kausale antagelser være med å påvirke våre holdninger, handlinger og oppfatning av verden rundt oss. Altså påvirker kausale antakelser våre deskriptive ideer (Bratberg, 2021, s. 86-87).

Teoretisk sett er skillet mellom normative og deskriptive ideer svært tydelig, men i praksis har deskriptive ideer ofte en normativ forankring (Bratberg, 2021, s. 87). Samtidig er det ikke alltid sammenheng mellom deskriptive og normative ideer. Ofte avhenger sammenhengen med tid og sted, og om ideene er et bevisst valg av hva vi tror

på. Med dette menes det at deskriptive ideer påvirkes av politisk ståsted (Bratberg, 2021, s. 87).

Når det gjelder målet for en idéanalyse, er det i litteraturen ulike syn på hvordan ideer virker som årsaker for våre handlinger (Bratberg, 2021, s. 87). Konstruktivismen brukes ofte som et teoretisk utgangspunkt innen samfunnsvitenskapelig forskning om ideer, og det er vanlig å skille mellom hvordan aktører behandler forholdet mellom ideer og egeninteresse. Dette kalles for tynn og tykk konstruktivisme (Bratberg, 2021, s. 87).

Tynn konstruktivisme vektlegger hvordan politiske aktører bruker ideer, og hvilken effekt disse ideene har på politiske beslutninger (Bratberg, 2021, s. 89). I slike tilfeller er det forskerens oppgave å analysere hvordan og hvorfor «ideer grep inn», altså å sannsynliggjøre at ideer hadde en effekt på utfallet (Bratberg, 2021, s. 89). Tykk konstruktivisme tar utgangspunkt i at skillet mellom ideer og egeninteresse er uklart, og at politiske handlinger og beslutninger ikke bare er basert på egeninteresse, men også på aktørens tolkning av verden (Bratberg, 2021, s. 89).

Ideer i denne studien

I en idéanalyse er et av målene å identifisere ideer som aktører bærer for å forklare handlingsvalg (Bratberg, 2021, s. 82). I denne studien er ideer en faktor som styrer holdningsorienteringen, som kommer til uttrykk i det empiriske materialet. Slike ideer kan både være normative og deskriptive. I tillegg kan man se på ideer som antatt bakgrunn for holdninger og handlinger. Man sitter dermed igjen med to hovedsyn på ideer. Det første er ideer som grunnlag for hvordan verden betraktes, og det andre er ideer som utgangspunkt for handlinger og holdninger.

Denne oppgaven kommer til å bære preg av tykk konstruktivisme, da skillet mellom egeninteresse og ideer til forfatterne av referanselitteraturen er uklart. Dette vil si at tankene og ideene som ligger bak deres litteratur fremstår som en blanding av interesse og forfatterens forståelse av verden rundt dem.

Idéanalyse

I samfunnsvitenskapen og humaniora vies det stor interesse for ideer og ideologier, da disse kan bidra til å forstå og forklare menneskers verdensbilder, drivkrefter og målsettinger. Det er en betydelig interesse for å forstå de sosiale, kulturelle og historiske kontekstene som omgir ideer (Bergström & Svärd, 2018, s. 138).

Kvalitativ innholdsanalyse er en vanlig metode innen samfunnsvitenskapelig forskning, og det er et generelt begrep som refererer til analyse av tekst for å kartlegge meningsinnhold (Bratberg, 2021, s. 80). Idéanalysen, derimot, er en mer spesifikk variant av innholdsanalyse som fokuserer på ideer som analytiske kategorier (Bratberg, 2021, s. 80). Det finnes ikke noe felles analytisk rammeverk for en idéanalyse, det er heller ikke enighet om hvordan ideer best kan tolkes og måles (Bratberg, 2021, s. 80).

En idéanalyse dreier seg om det systematiske studiet av meningsbærende budskap (Bratberg, 2021, s. 79). «Mer avgrenset handler det om kvalitativ analyse av ideers tilstedeværelse i tekst, der fortolkning er en vesentlig side av analysen» (Bratberg, 2021, s. 79). Det fortolkende i en idéanalyse betyr at forskeren ofte vil gå bakenfor teksten for å få tak i dens underliggende antagelser og overbevisninger. Altså vil forskeren gjøre mer enn å kartlegge det observerbare innholdet i teksten (Bratberg, 2021, s. 80). I en idéanalyse er man opptatt av ideene aktørene bærer, for å kartlegge disse slik at de kan

bidra til å forklare handlingsvalg. Denne typen analyse følger en middelvei mellom aktør og struktur (Bratberg, 2021, s. 82)

4.4 Fremgangsmåte

Bratberg skriver at hensikten med en idéanalyse kan være mange, og at i noen tilfeller er målet å kartlegge hvilke ideer som er fremtredende, eller bakenforliggende, i bestemte tekster (Bratberg, 2021, s. 88). Det er dette som er hensikten med denne oppgavens idéanalyse. Når hensikten er å kartlegge ideer, får analysen i utgangspunktet et deskriptivt utgangspunkt (Bratberg, 2021, s. 88). Forfatteren påpeker at kartlegging i en idéanalyse innebærer noe mer enn beskrivelser. I stedet for å gjengi innholdet i referanselitteraturen skal idéanalysen fange opp og filtrere ideer fra sammenhengende tekst (Bratberg, 2021, s. 88), slik som i forskningsspørsmål 2. Dette oppnås blant annet ved bruk av idealtyper som en klassifiseringsstrategi. Ifølge Bratberg er bruk av idealtyper i en idéanalyse en deduktiv strategi, men samtidig påpeker han at analysen i praksis vil innebære en dialog mellom et utarbeidet analyseskjema og det empiriske materialet (Bratberg, 2021, s. 108).

Denne studien har både et deskriptivt og et analytisk utgangspunkt. Der forskningsspørsmål 1 er deskriptivt, fordi målet er å beskrive forskjeller mellom kjønnene, og forskningsspørsmål 2 er analytisk, fordi målet er å spore idéessensen bak holdninger, som kommer til uttrykk i referanselitteraturen.

Dette vil si at analysen og drøftingen av forskningsspørsmål 1, har en beskrivende tilnærming, mens forskningsspørsmål 2 krever en eksplorerende, til dels induktiv, tilnærming. Samtidig påpeker Bratberg at idéanalyser ofte benytter seg av en deduktiv analytisk tilnærming (Bratberg, 2021, s. 107), der det først konstrueres et forhåndsdefinert bilde av hvilke ideer man skal lete etter forekomsten av. Deretter sammenlignes dette bildet med det tilgjengelige datamaterialet, for så å forsøke å identifisere forekomsten av disse tankene (Bratberg, 2021, s. 107-108). Idealtyper kan benyttes som et analytisk verktøy i denne prosessen (Bratberg, 2021, s. 107).

Ifølge Bratberg er kartlegging av teksters innhold det første steget i en idéanalyse (Bratberg, 2021, s. 88). I denne oppgaven vil det si å kartlegge innholdet i det empiriske materialet, slik som i kapittel 2: Empiri, samt å redegjøre for referanselitteraturen, og sentrale perspektiver fra relevante publikasjoner, slik som i kapittel 3: Presentasjon av sentrale begreper og referanselitteratur. En utfordring i arbeidet med å kartlegge det empiriske materialet er å forholde seg objektivt og deskriptivt til data og funn. I dette kapitlet har det kun blitt redegjort for hva som kan leses ut av det empiriske materialet, uten at meningsinnhold har blitt vektlagt. I kapittel 3, har innhold om relevante begreper, sentrale verk og relevante publikasjoner blitt kartlagt. I dette kapitlet er det gjort en nøye gjennomgang og en gjengivelse av innholdet i de sentrale verkene for denne oppgaven. Denne kartleggingen blir senere benyttet i analysen for å se nærmere på det empiriske materialet, i lys av referanselitteraturen og relevante publikasjoner. Når dette er kartlagt, beveger man seg til den tolkende delen av oppgaven (analysen), der målet er å svare på forskningsspørsmålene ved hjelp av referanselitteraturen.

Analysen starter med å se nærmere på hva som kommer frem i det empiriske materialet fra UNG2024 og ICCS2022. Midtbøen et al. (2017) tar opp viktigheten av å samle empirisk kunnskap om de sosiale mekanismene som styrker eller begrenser ytringsfriheten (Midtbøen et al., 2017, s. 20). Denne delen av analysen redegjør for

generelle funn fra det empiriske materialet og relevante publikasjoner. Her kartlegges det noen forskjeller mellom kjønnene. Formålet med dette er å gi svar på forskningsspørsmål 1, som er todelt. Den første delen tar for seg hvordan unge menn og kvinner opplever yringskulturen i dagens samfunn, mens den andre delen utforsker hvilke forskjeller som kan identifiseres mellom kjønnene (UNG2024).

For å svare på hvilke forskjeller som kan identifiseres mellom kjønnene har det blitt utformet en tabell (tabell 1), basert på responsen i UNG2024, som viser fordelingen av politisk engasjement blant unge menn og kvinner. Denne delen av analysen tar kun utgangspunkt i ett funn fra UNG2024, og legger grunnlaget for den påfølgende diskusjonen. I tillegg fungerer tabell 1 som et utgangspunkt for å sammenligne unge menn og kvinners respons i det empiriske materialet, opp mot de to konstruerte idealtypene. I analysen av det empiriske materialet benyttes idealtyper som en målestokk på hvor nært eller fjernt, fra de konstruerte idealtypene det empiriske materialet ligger. De to konstruerte idealtypene er: «den restriktive» og «den motkulturelle yringsliberalistiske». Disse presenteres i kapittel 5: Analyse.

Tabell 1 illustrerer hvilke politiske saker unge menn og kvinner engasjerer seg i, og hvor stor prosentandel av kjønnene som har valgt samme svaralternativ. Den er utformet basert på syv politiske sakene som unge kvinner og menn engasjerer seg mest i. Hvordan og hvorfor tabellen er utformet slik, blir adressert i kapittel 5: Analyse. Tabellen brukes til å kartlegge forskjeller mellom kjønnene, for å svare på del 2 av forskningsspørsmål 1.

Forskningsspørsmål 2 tar for seg hvordan funnene fra UNG2024 og ICCS-2022 kan sammenlignes, diskuteres og forstås i lys av ulike ideer som kommer frem i utvalgte publikasjoner og perspektiver på yringskultur. I denne delen av analysen drøftes mulige hypoteser eller forståelser, som kan ligge bak responsen i det empiriske materialet, i lys av referanselitteraturen. I analysefasen er det derfor viktig med et kritisk og gjennomtenkt syn på hvordan ideer skal forstås (Bratberg, 2021, s. 93). I avslutningen blir det redegjort for sentrale ideer og forståelser, som kan tolkes ut av det empiriske materialet og referanselitteraturen.

4.5 Idealtyper

I Bratberg (2021) presenterer forfatteren to tilnærminger til idéanalyse der kartlegging og forklaring er det overordnede målet (Bratberg, 2021, s. 97). Dette er idéanalyse basert på idealtyper eller dimensjoner. Dette er to deduktive strategier for idéanalyse. Begge metodene legger et analytisk rammeverk for hvilke ideer som skal spores og eventuelt analyseres (Bratberg, 2021, s. 113).

I denne studien benyttes idealtyper som en analytisk tilnærming til det empiriske materialet. «Idealtyper har som formål å definere et sett med ideer i sin rene form, som tekster kan analyseres i lys av» (Bratberg, 2021, s. 114). Hensikten med idealtyper i dette tilfellet, er å kunne «måle» hvor nært eller fjernt det empiriske materialet ligger fra idealtypene. Idealtyper er et «ideal» og hensikten er ikke å finne disse idealene i sin reneste form, men heller å se i hvilken retning det empiriske materialet «peker».

I oppgaven settes idealtyper opp som to motsetninger, der virkeligheten blir å finne et sted imellom dem. «Idealtyper er ikke et forsøk på å avbilde virkeligheten med alt sitt mangfold. I stedet er poenget å etablere et ideal i sin rene form som fenomener i vår kaotiske, komplekse og mangetydige verden kan måles opp mot.» (Bratberg, 2021, s. 97). Idealtyper har en betydelig verdi som analytisk verktøy, da de tillater oss å

ekstrahere et konsentrat fra essensen av et konsept og rendyrke det til sin reneste form (Bratberg, 2021, s. 98). På denne måten blir det vi antar som sentrale egenskaper ved et bestemt fenomen fanget opp, noe som danner grunnlaget for videre refleksjon (Bratberg, 2021, s. 98).

4.6 Metodiske refleksjoner

Pålitelighet og gyldighet

Denne studien er en idéanalyse som benytter seg av idealtyper som analytisk virkemiddel. Dette metodevalget egner seg for å svare på problemstillingen, fordi metoden innebærer en kartlegging og redegjør for mulige forståelser av forskningsspørsmålene. Pålitelighet (reliabilitet) blir i tradisjonelle perspektiver på forskning tett knyttet til positivistiske idealer, der reliabilitet blir definert etter om forskningsresultatene kan reproduseres på andre tidspunkt av andre forskere (Postholm & Jacobsen, 2018, s. 223). En kvalitativ studie vil være svært vanskelig å replisere fordi møtet mellom forskeren, forskningsfeltet og menneskene vil arte seg forskjellig fra forsker til forsker (Postholm & Jacobsen, 2018, s. 224). Derfor er det viktigere at forskeren selv reflekterer over sin påvirkning og gjør forskningsprosessen transparent slik at andre kan reflektere over den. Gyldighet, eller validitet, deles av Postholm og Jacobsen (2018) inn i indre- og ytre gyldighet. Indre gyldighet går ut på om de konklusjonene vi trekker er gyldig for det man har studert. Indre gyldighet er todelt, der den ene delen baserer seg på årsak og virkning, mens den andre delen omhandler om man har målt det man sier eller tror at man har målt (Postholm & Jacobsen, 2018, s. 223). Ytre gyldighet kan kalles for overførbarhet, og omhandler i hvor stor grad man kan overføre resultater fra en undersøkelse til andre kontekster enn der det faktisk er studert (Postholm & Jacobsen, 2018, s. 223). Indre- og ytre gyldighet, samt pålitelighet inngår som kriterier i studiens samlede troverdighet. Hvordan oppgavens validitet og reliabilitet vurderes blir redegjort i studiens konklusjon.

Metodiske refleksjoner

En idéanalyse kan bidra til å danne mulige forståelser av hvilke holdninger og ideer som kommer til uttrykk i det empiriske materialet. Likevel er det flere grunner til å være kritisk til bruk av idéanalyse i forskning.

For det første er en idéanalyse subjektiv. Det vil si at idéanalysen er sterkt påvirket av forskerens subjektive tolkning av tekster og resultater. Dette kan føre til en potensiell partiskhet, da forskeren kan legge egne forutinntatte oppfatninger, eller synspunkter til grunn for sine tolkninger. I sammenheng med denne oppgaven har det til tider vært vanskelig å forholde seg objektivt og analyserende til det empiriske materialet. Som forsker kan man ikke være helt sikker på at ens egne synspunkter ikke påvirker tolkninger man har gjort. Samtidig åpner analysen, der det empiriske materialet blir diskutert opp mot referanselitteraturen, for forskerens egne tolkninger, selv om disse tolkningene i stor grad baseres på referanselitteratur.

En annen utfordring ved idéanalyse er mangelen på et standardisert oppsett av hvordan idéanalysen skal gjennomføres. Bratberg (2021) påpeker dette, og viser til at idéanalyser kan ha svært ulike mål og tilnærminger. Idealtyper og dimensjoner er analytiske tilnærminger som kan brukes som verktøy i idéanalysen, men hvordan disse utformes er opp til forskeren selv. Det finnes ingen fasit eller mal for hvordan gjøre en «riktig» idéanalyse, noe som både er befriende og utfordrende. På den ene side får forskeren

kreativ frihet til å konstruere analysen slik en selv vil. Men på den andre siden er det vanskeligere å stole på påliteligheten i valgene man tar. I tillegg gjør ulike tilnærminger til idéanalyse at funnene blir vanskeligere å sammenligne og etterprøve for andre forskere.

For det tredje kan bruk av idealtyper som analytisk tilnærming, føre til en overforenkling av komplekse fenomener. På den ene siden er dette en fordel, fordi man får et «rent» utgangspunkt for analysen. På den andre siden kan dette føre til tap av viktige nyanser i fenomener. Forskeren må dermed være flink til å nyansere ulike grader av idealtypene.

Empiri og referanselitteratur

I denne studien har det empiriske materialet blitt samlet gjennom personlig kommunikasjon med UNG-redaksjonen, mens ICCS-resultatene er offentlig tilgjengelig. Det må påpekes at UNG2024 tilhører det privateide analysebyrået Opinion, og rapporten produseres hvert år med et kommersielt utgangspunkt. I tillegg er datamaterialet, som er benyttet i denne oppgaven, påvirket av forskerne i UNG-redaksjonens synspunkter. Dette er synspunkter som har blitt videreført i denne studien. Når det gjelder forfattere av referanselitteraturen har alle forfatterne en bakgrunn som er relevant for denne oppgavens problemstilling og forskningsspørsmål. Forfatteren Frank Furedi, er en noe omstridt forfatter, samtidig som han er bredt sitert. Dette er noe som har vært i tankene når hans litteratur er blitt benyttet.

5 Analyse og diskusjon

5.1 Innledning

I dette kapittelet presenteres, analyseres og drøftes empirien i lys av referanselitteraturen. I analysen blir utvalgte funn fra UNG2024 og ICCS-2022 diskutert i sammenheng med relevante ideer som fremkommer i referanselitteraturen. Dette gjøres ved bruk av idealtyper, som analytisk tilnærming til det empiriske materialet.

Hensikten med dette kapittelet er å svare på forskningsspørsmålene og problemstillingen. Problemstillingen i denne studien er: *Unge menn og kvinner om ytringskultur i Norge. En diskusjon av utvalgte funn i UNG2024 og ICCS 2022 i sammenheng med relevante perspektiver.*

Forskningsspørsmålene er som følger:

1. *Hvordan opplever unge menn og kvinner i Norge ytringskulturen i dagens samfunn, og hvilke forskjeller kan identifiseres mellom kjønnene?*
2. *Hvordan kan funnene fra UNG2024-prosjektet og ICCS-undersøkelsen sammenlignes, diskuteres og forstås i lys av ulike ideer som kommer frem i utvalgte publikasjoner og perspektiver på ytringskultur.*

Kapittelet er strukturert slik at det er en løpende drøfting gjennom hele kapittelet. Analysen begynner med en kort deskriptiv gjennomgang av hva som kommer frem i det empiriske materialet. Her redegjøres det for noen interessante funn, som blir knyttet opp mot tidligere publikasjoner. Etter dette blir det empiriske materialet plassert i forhold til idealtypene. Deretter blir referanselitteraturen koblet inn, for å se hvilken sammenheng det er mellom det empiriske materialet og ideer fra referanselitteraturen. Denne strukturen innebærer at forskningsspørsmål 1 og 2 ikke blir adskilt, og at de besvares gjennom drøftinger i analysen.

5.2 Hvordan opplever unge menn og kvinner ytringskulturen i Norge?

Det kan se ut til at unge generelt opplever den norske ytringskulturen som noe snever og begrenset. Dette kommer til syne i UNG2024. En høy prosentandel oppgir i UNG2024 at de ikke kan dele sine synspunkter, fordi samfunnet har blitt for politisk korrekt. Dette kan være en grunn til at unge opplever ytringskulturen som begrenset. Blant unge menn er denne andelen nesten 50%, mens blant kvinner er dette tallet 37%.

Dette tilsier at unge menn og kvinner opplever ytringskulturen i dagens samfunn ulikt. Fra Ungdommens ytringsfrihetsråd (2021) vet vi at dagens debattklima ikke alltid åpner for å se ulike opplevelser fra andres perspektiv (Ungdommens ytringsfrihetsråd, 2021, s. 5). Samme rapport peker på at unge som uttrykker seg oftere opplever personangrep enn andre, uavhengig av hvilken arena de velger å uttrykke seg på. Ca. 44% av ungdommer har opplevd å få negative reaksjoner på sine synspunkter, og den negative responsen arter seg forskjellig mellom kjønnene (Ungdommens ytringsfrihetsråd, 2021, s. 10). Rapporten viser at det er forskjell mellom den formelt lovfestede ytringsfriheten

og den faktiske ytringsfriheten, der for eksempel det å gi uttrykk for kontroversielle politiske standpunkter kan ha store sosiale konsekvenser (Ungdommens ytringsfrihetsråd, 2021, s. 12).

5.3 Forskjeller mellom kjønnene

For å få en oversikt over det empiriske materialet, er 7 av de 21 politiske sakene som unge engasjerer seg mest for i UNG2024 rangert i en tabell. Disse sakene tilhører spørsmålet: *Hvilke av disse sakene vil du si at du støtter og er mest engasjert i?*

Svaralternativet «ytringsfrihet» er den saken flest unge menn støtter og engasjerer seg i. Blant kvinner kom dette alternativet på 7. plass. De politiske sakene som unge kvinner og menn engasjerer seg mest for, er derfor blitt samlet i en tabell fra 1 til 7, slik at det blir lettere å sammenligne unge kvinner og menns svar.

De syv politiske sakene som unge kvinner engasjerer seg mest i, er følgende:

Politisk sak	Engasjement fremstilt i prosent
1. Mental helse	58%
2. Kvinners rettigheter/feminisme	44%
3. Miljøvern og Klima	37%
4. Dyrevern	30%
5. Homofiles/LHBTQ+ rettigheter	27%
6. Bekjempe mobbing	25%
7. Ytringsfrihet	23%

Tilsvarende tabell blant unge menn ser slik ut:

Politisk sak:	Engasjement fremstilt i prosent
1. Ytringsfrihet	38%
2. Mental helse	36%
3. Betale mindre skatt	29%
Miljøvern og klima	29%
5. Menns rettigheter	20%
Personvern og datasikkerhet	20%
7. Bekjempe fattigdom	19%

Tabell 1: Oversikt over politiske saker som unge engasjerer seg i.

De syv politiske sakene som engasjerer mest blant unge kvinner kan samles i en felles kategori. Denne kategorien er: «Sosial rettferdighet og inkludering». Det vil si at unge kvinner har en tendens til å støtte og engasjere seg i politiske saker, som handler om sosial rettferdighet og inkludering. Blant unge menn har ideer som omhandler «samfunnsrettigheter og velferd» størst tilslutning. Disse kategoriene blir brukt til å analysere, drøfte og utforske forskningsspørsmålene.

Den nederste tabellen mangler nummereringen 4 og 6, fordi det er likt engasjement rundt sakene på 3.- og 5.plass. Tabellene viser større enighet blant en del unge jenter enn blant menn. Dette ser man fordi jenter har et stort engasjement for mental helse, før svarprosenten gradvis synker fra 1. til 7-plass. Unge menn har derimot en jevnere svarrespons, med liten differanse mellom de politiske sakene. Unge menns største engasjement er for ytringsfrihet med 38% av svarresponsen, en respons som er 2%

høyere mental helse (36%), som er på 2.plass. For unge kvinner er differansen mellom 1.- og 2. plass på 14%. Dersom man tar differansen mellom 1. og 7. plass blant kvinner, er det hele 35% som skiller disse, mens blant menn er det kun 19%. Dette betyr at en stor gruppe unge kvinner er mer enig i hvilke saker de engasjerer seg for, enn unge menn som responderer mer ulikt. Det er altså betydelige forskjeller mellom kjønnene, både i hva man engasjerer seg for, men også hvor mange som engasjerer seg. Det er i all hovedsak disse tabellene som blir drøftet i analysen, mens annet datamaterialet fra UNG2024 og ICCS-2022 brukes til å supplere eventuelle tolkninger.

Disse tabellen kan analyseres og brukes på flere måter, men det er ikke noe som blir foretatt i denne analysen. I konklusjonskapittelet blir det sett nærmere på hva som kunne vært gjort annerledes i denne studien.

«Den restriktive» og «den motkulturelle ytringsliberalisten»

Idealtypene som benyttes i denne idéanalysen er to motstridende ytterpunkter. Disse to idealtypene er utarbeidet med utgangspunkt i Fritt Ords rapport fra 2022, som vist til i kapittel 3, der forskere har utviklet en sammensatt oversikt over nordmenns syn på ytringsfrihet. Denne oversikten tar utgangspunkt i folks holdninger til to konflikttemaer i synet på ytringsfrihet: Hva folk mener om ytringers skadepotensial og hvor åpen eller begrenset de mener ytringsrommet er (NOU 2022:9, s. 66). Basert på konflikttemaene har forskerne identifisert fem hoved-posisjoner blant nordmenns holdninger. I denne oppgaven blir det tatt utgangspunkt i to av de fem hoved-posisjonene. Dette er:

1. «De restriktive» som mener at det bør være forholdsvis strenge grenser for hva som er legitime ytringer. De anser at ytringer i seg selv impliserer skade. Samtidig anser de at den offentlige debatten gir tilstrekkelig med rom til å uttrykke kontroversielle synspunkter, og at ulike standpunkter blir speilet i media og i samfunnet.
2. «De motkulturelle ytringsliberalistiske» ønsker et vidt rom for kontroversielle ytringer og mener at den offentlige debatten er for snever i dagens samfunn. (NOU 2022:9, s. 66)

I rapporten, der disse posisjonene blir presentert, vises det til en gitt prosentandel nordmenn som tilhører hver av posisjonene. Tidligere, i kapittel 4: Metode, har det blitt adressert at idealtyper er idealer i sin rene form, og baserer seg ikke nødvendigvis på typer som finnes i praksis. Derfor er det gjort noen endringer i disse posisjonene, slik at de kan inngå i betegnelsen *idealtyper*.

«Den restriktive»

Idealtypen «den restriktive» ønsker svært strenge grenser for hva som er legitime ytringer, fordi ytringer i seg selv impliserer skade. Personer og grupper må derfor beskyttes mot potensielle skadevirkninger, selv om det kan gå på bekostning av individers rett til å ytre seg. Den restriktive synes at ytringsrommet i dagens offentlige ordskifte gir rom til kontroversielle synspunkter. De ønsker derfor i utgangspunktet et snevrere ytringsrom som tar mer hensyn til individer og grupper. Dersom det skulle være behov for endringer i ytringsrommet, er målet å begrense ytringsfriheten, ikke å utvide den. Den restriktive synes for eksempel at personer med kontroversielle standpunkter hindrer marginaliserte grupper fra å delta i offentlige debatter, og at det derfor er til det felles beste om slike standpunkter ikke får plass i ytringsrommet.

Man kan tolke at det er sammenheng mellom tankegangen bak idealtypen «den restriktive» og det Frank Furedi (2021) omtaler som den ikke-dømmende bevegelsen og fenomenet «safe spaces». Den ikke-dømmende bevegelsen ønsker, i likhet med den restriktive idealtypen, å sette grenser for ytringsfriheten, for å forhindre potensiell skade. Bevegelsen vektlegger trygghet for å bli til et grenseløst samfunn (Furedi, 2021, s. 151). Furedi (2021) hevder at det ofte kan se ut til at kravet om trygge rom handler om å beskytte seg mot motforestillinger, fordi dette skaper utrygghet og er ubehagelig å forholde seg til (Furedi, 2021, s. 156-159). I slike tilfeller benyttes safe spaces for å beskytte seg selv mot motstand.

Den restriktive idealtypen bærer preg av ideer om enighetsfellesskap, i stedet for uenighetsfellesskap. Et enighetsfellesskap antyder en idealisering av fellesskapet som en harmonisk og samstemt enhet. Det stemmer ikke nødvendigvis overens med virkeligheten, da et fellesskap i stor grad består av ulike standpunkt og holdninger. Et enighetsfellesskap kan i praksis føre til at standpunkt forsvinner i taushetsspiralen, fordi det ikke er kultur for å løfte frem uenigheter og motargumenter. Dermed kan et slikt fellesskap føre press om å forholde seg innenfor ytringsrammene som «fellesskapet» har satt.

«Den motkulturelle ytringsliberalisten»

«Den motkulturelle ytringsliberalisten» er motsatsen til den restriktive idealtypen, og ønsker et vidt ytringsrom, der toleransen for kontroversielle eller «upopulære» standpunkter skal være høy. Motkulturelle ytringsliberalister mener at ytringer i seg selv ikke er skadelig, og at ytringsrommet i dagens samfunn er for trangt til å skape et godt meningsmangfold. De vurderer politisk korrekthet og kanselleringskultur som den største trusselen mot ytringsfriheten, altså er de imot at kontroversielle standpunkter skal føre til sosiale kostnader. Det er neppe tenkelig at noen mener at ytringer som for eksempel trusler om vold og drap kan være akseptable. En motkulturelt ytringsliberalistisk idealtipe kan da være at alle ytringer som ikke oppfordrer til vold mot eller fornedring av enkeltperson og grupper skal bli tolerert. I praksis vil dette bety at alle ikke-straffbare ytringer, skal aksepteres.

Boken *Why Borders Matter* av Frank Furedi (2021) utmerker seg av referanselitteraturen innenfor denne tematikken. Dette skyldes at ideene som forfatteren uttrykker i boken, i stor grad samsvarer med den motkulturelle ytringsliberalistens synspunkter. Allerede i tittelen på boken: *Why borders matter – why humanity must relearn the art of drawing boundaries*, markerer Furedi sitt standpunkt i samfunnet og i samtidstrender. Dette gjør han tilsynelatende ved å poengtere hvorfor grenser er viktige, og hvorfor mennesker må gjenvinne kunnskapen om å trekke grenser. Denne tittelen kan tolkes som en opprørshandling mot samtiden, da han vektlegger at mennesker må gjenvinne kunnskap som har gått tapt. En kan dermed tolke at Furedi har en negativ innfallsvinkel til samtidstrender som den ikke-dømmende bevegelsen, noe som fremkommer i hans litteratur. Dette stemmer overens med den motkulturelle ytringsliberalisten, som ønsker et vidt ytringsrom med høy toleranse, selv om noen kan oppfatte visse ytringer som sårende.

Unge kvinner

I det empiriske materialet uttrykkes holdninger som kan peke i retning av idealtypen «den restriktive». Som tidligere nevnt, er det forskjeller innad kjønn i hvordan unge menn og kvinner opplever ytringskulturen i Norge. Dersom disse forskjellene måles mot

idealtypene, kan man påstå at en betydelig andel unge kvinner ser ut til å være klart nærmere «den restriktive» idealtypen, enn den andre.

For det første indikerer responsen blant unge kvinner i UNG2024, at engasjementet for ytringsfrihet generelt er lavere blant unge kvinner, enn blant flertallet av unge menn. Dette kan antyde at en god del kvinner ikke vurderer ytringsfrihet som en like viktig politisk sak å engasjere seg for. En mulig forståelse av dette, kan være at en god del unge jenter er relativt fornøyd med hvordan de opplever dagens ytringsklima. Det vil si at de opplever meningsmangfoldet i den offentlige samtalen som vidt nok.

Fra tidligere publikasjoner vet vi at nesten halvparten av unge har opplevd negative kommentarer på deres synspunkter (Ungdommens ytringsfrihetsråd, 2021, s. 10). Det har også kommet frem at avsenderens kjønn påvirker responsen man mottar. I samme rapport fremkommer det at 1 av 10 kvinner generelt har opplevd seksualisert hets som respons på deres synspunkter (Ungdommens ytringsfrihetsråd, 2021, s. 10). Ifølge disse dataene kan det tolkes at 10% av de kvinnelige deltakerne UNG2024 har, eller vil, oppleve seksualisert hets. Tall fra samme rapport viser at kvinner i stor grad opplever hets på bakgrunn av sitt kjønn, mens menn på bakgrunn av sine synspunkter (Ungdommens ytringsfrihetsråd, 2021, s. 10). Dette fenomenet kalles argumentum ad hominem, og innebærer angrep på personen bak en ytring, snarere enn på selve innholdet i ytringen (Alnes, 2022).

Safe spaces og den ikke-dømmende bevegelsen

Data fra «Hatefulle ytringer i offentlig debatt på nett» viser at kvinner i større grad enn menn, lar være å delta i debatter på grunn av den harde og negative tonen som ofte fremtrer (Ungdommens ytringsfrihetsråd, 2021, s.10). Dersom kvinner i stor grad utsettes for hets, er det grunn til å tolke at de ønsker tryggere og kontrollerte (restriktive) omgivelser, eller safe spaces.

Basert tabell 1, ser man at flertallet av unge kvinner engasjerer seg for mental helse. I tillegg er det stor oppslutning rundt saker som omhandler rettigheter. Deriblant dyrevern, kvinners- og homofiles rettigheter. Engasjementet for mental helse og kvinners rettigheter kan indikere at unge kvinner ønsker økt oppmerksomhet rundt disse sakene. Siden kvinner i stor grad opplever negativ respons på bakgrunn av kjønn når de ytrer seg (Ungdommens ytringsfrihetsråd, 2021, s. 10), kan man stille spørsmål om negativ respons påvirker kvinners opplevelse av ytringskulturen. Det er tenkelig at noen unge kvinner ønsker å regulere ytringsrommet i en restriktiv retning, for å beskytte seg selv og andre mot hets. I slike tilfeller er bruk av safe spaces et alternativ for å skape trygghet i ytringsrommet.

Svarresponsen til en god del unge kvinner i UNG2024 indikerer likheter mellom unge kvinner og det Furedi (2021) omtaler som den ikke-dømmende bevegelsen. Dette er fordi unge kvinner vektlegger sosial rettferdighet og inkludering som viktige samfunnspolitiske saker. For å sikre inkludering og unngå skade, kan det virke som at en del unge kvinner, i større grad enn unge menn, er villige til å legge begrensninger på ytringsfriheten. Dette kan innebære å danne et miljø (safe space) der ad hominem-argumenter ikke kan uttrykkes. En positiv konsekvens av dette grepet kan være at flere tør å ytre seg, fordi de får en «garanti» mot hets. Samtidig er det i praksis svært vanskelig å etablere en trygg arena, uten at det skal gå på bekostning av andres ytringsfrihet. Såkalte safe spaces gir medlemmene definisjonsmakt over hva som kan regnes som hets og personangrep. En konsekvens av dette kan være at motargumenter

generelt blir ansett som skadelig, noe som kan stanse meningsmangfoldet. Dette forutsetter at grupperingen bak de trygge rommene har en betydelig innflytelse i samfunnet, noe den ikke-dømmende bevegelsen, har ifølge Furedi (Furedi, 2021, s. 19).

Når safe spaces blir benyttet, kan motstridende argumenter, som blir ansett som ubehagelige, bli ignorert i den tro at det er for det felles beste. Dette minner om woke-bevegelsen og dens selverklærte årvåkenhet, som har til hensikt å beskytte andre. Hvor sensitiv en gruppe er for motstridende argumenter, kritikk og uønsket press, er svært subjektivt og ikke noe som blir utforsket i denne studien. Samtidig er det verdt å nevne at mennesker og grupper har ulike grader av sensitivitet og skjørhet, noe som påvirker hvordan motstridende argumenter blir mottatt og håndtert.

Den ikke-dømmende bevegelsen baserer seg, ifølge Furedi (2021), på ideer om globalisering, moral og individuell frihet. Denne bevegelsen arbeider for et grenseløst samfunn, der tradisjonelle grenser blir utfordret og hviskes ut (Furedi, 2021, s. 156). Som tidligere nevnt, ender denne bevegelsen ofte opp i et paradoks der de skaper nye grenser i forsøket på å avvikle gamle. Dette blant annet fordi bevegelsen bygger på ideer om individuell frihet. Der en måte å oppnå individuell frihet, er å beskytte seg selv mot motstridende argumenter som oppleves som ubehagelige, slik som i eksempelet om safe spaces. Dette er interessant fordi det kan virke som søken etter individuell frihet går på bekostning av andres individuelle frihet. Med dette menes at ønsket om å beskytte individer fører til nye barrierer, som påvirker andre individers frihet til å ytre seg slik de ønsker. Ifølge Furedi (2021) preges dagens samfunn av innflytelse fra den ikke-dømmende bevegelsen, og en ikke-dømmende levemåte har blitt det mest definerende trekket for å bevare kulturell sensitivitet (Furedi, 2021, s. 19). Midtbøen et al. (2017) beskriver at offentlige debatter blir formet av sosiale mekanismer, som undertrykker visse standpunkter, og forsterker andre (Midtbøen et al., 2017, s. 16). Om man ser dette i sammenheng med den ikke-dømmende bevegelsen, kan det tolkes at den ikke-dømmende bevegelsen påvirker og former ytringsrommet i Norge. Dette gjør at tydelig avvikende synspunkter ikke får plass i ytringsrommet.

Samtidig vektlegger både de restriktive og de motkulturelle ytringsliberalistene at ytringsfriheten må ha visse grenser for å beskytte individer. Forskjellen er at de restriktive ønsker å beskytte individer fra ytringer som potensielt kan være skadelig, og derfor vil ha strenge grenser som sikkerhet. Dette gjør at individers subjektive oppfatning av en ytring står i fokus, mens de motkulturelle ytringsliberalistene ønsker at det skal være høy aksept for alle ytringer som ikke er straffbare. Det er altså forskjell mellom idealtypene i hvilke ideer de har om begrensninger av ytringsfrihet. Den restriktive kan tolkes til å ha ideer om at det er hvordan mottakeren, som subjektivt oppfatter andres synspunkter, som er viktig. Den motkulturelle ytringsliberalisten vektlegger derimot hensikten til avsenderen når de vurderer hvor grenser skal gå. Her tolkes hensikt som motivasjonen bak en ytring, noe som i dette tilfellet handler om å ytre kontroversielle synspunkter for å skape meningsmangfold i den offentlige samtalen.

Et problem som oppstår når den ikke-dømmende bevegelsen preger den offentlige ytringskulturen i samfunnet, er at bevegelsen får definisjonsmakt over hva som regnes som kulturelt sensitivt, krenkende eller politisk ukorrekt. Denne definisjonsmakten kan ha en tendens til å bære preg av moraliserende ideer overfor dem som ikke deler «majoritetsoppfatningen» (Furedi, 2021, s. 156-157). Denne sensitiviteten ser ut til å virke slik at alt som ikke er enighet, eller innenfor den ikke-dømmende bevegelsens «rammer», blir tolket som angrep på ideene den ikke-dømmende bevegelsen står for. Et

eksempel på dette kan være i debatt om innvandring, der den restriktive idealtypen ønsker inkludering og åpne grenser, som de selv anerkjenner som moralsk forsvarlig. I praksis kan denne holdningen føre til at motstridende, eller kritiske argumenter, blir avblåst og sett på som umoralsk. Dette kan føre til et opplevd press om å forholde seg taus. En konsekvens av dette kan være at motstridende argumenter aldri blir løftet fram i offentligheten, og debatten blir dermed svært lite nyansert. Noe som sannsynligvis fører til at man ikke kommer fram til de beste løsningene for fellesskapet. Dette blir et eksempel på hvordan taushetsspiralen fungerer i praksis, der motstridende argumenter aldri blir løftet fram, og den motstridende parten forblir taus.

I *Why borders matter* (2021) fremkommer det at Furedi anser «anti-grense» holdningen og den ikke-dømmende bevegelsen, som et hinder for at samfunnet skal fungere optimalt. Furedi, som argumenterer for at mennesker trenger grenser, er en svært tydelig kritiker av «anti-grense» holdningen. Dermed kan man tolke det som om Furedi har en svært liberalistisk tilnærming til temaet ytringsfrihet, samtidig som han er konservativ når det kommer til politikk som omhandler grenser, både symbolske og fysiske. Dette fremkommer for eksempel i hans syn på suverenitet, identitet og kultur. Furedi argumenterer blant annet for at nasjonalistiske følelser er viktige for å skape tilhørighet innad i en nasjon, og at slike følelser kommer ved å skille seg selv fra andre (Furedi, 2021, s. 8-10).

Sårbare grupper

En annen dimensjon av idealtypen «den restriktive», er oppfattelsen av at kontroversielle standpunkter hindrer marginaliserte grupper å delta i den offentlige samtalen. Ønsket om å beskytte sårbare grupper kan være en motivasjon for å begrense visse typer ytringer. Fra tabell 1 kan det tolkes at en gjennomgående idé blant en betydelig andel unge kvinner er å ta vare på, inkludere eller beskytte grupper som er sårbare. Tidligere rapporter har for eksempel utredet at minoriteter er fire ganger mer utsatt for hets enn majoritetsbefolkningen (Ungdommens ytringsfrihetsråd, 2021, s. 10). Noen unge kvinners engasjement for å beskytte utsatte grupper, kan muligens føre til et mindre engasjement rundt endringer i ytringskulturen.

Når de opplevde grensene for ytringsfrihet stadig endres og formes av sosiale mekanismer, vil det alltid være grupper som ikke ytrer seg i ulike deloffentligheter (Midtbøen et al., 2017, s. 18-19). Det er tenkelig at unge kvinner derfor ønsker å bevare ytringsrommet slik det er, for å skjerme utsatte grupper, inkludert dem selv, fra ubehagelig motstand. Samtidig er Midtbøens et al. (2017) tanker rundt sosiale mekanismer, som begrenser ytringsrommet, gjeldende for unge menn, som ikke føler at de får komme til «ordet» i ytringsrommet.

Politisk korrekthet

Et annet empirisk materiale som kan knytte unge kvinner til den restriktive idealtypen, er deres respons til påstanden «Jeg kan ikke si det jeg mener fordi samfunnet har blitt for opptatt av hva som er politisk korrekt». Dette spørsmålet skal fange opp hvordan ytringskulturen oppleves, særlig i forhold til politisk korrekthet. Svarfordelingen blant unge kvinner er jevnfordelt, med nokså jevn tilslutning til de ulike svaralternativene. Dette kan indikere at unge kvinner opplever ytringskulturen ulikt. Det er et klart flertall av unge kvinner som er enige i at de ikke kan dele sine synspunkter, fordi samfunnet er for opptatt av hva som er politisk korrekt. Dette tallet er høyere blant menn, men samtidig viser responsen at en del kvinner opplever at politisk korrekthet begrenser

deres deltakelse i ytringsrommet. Denne responsen er spesielt interessant fordi unge kvinner ikke engasjerer seg i ytringsfrihet like mye som menn, selv om en stor andel unge kvinner (37%) også opplever at de ikke kan ytre sine synspunkter på grunn av politisk korrekthet. Derfor er det verdt å utforske mulige ideer som kan ligge bak denne responsen.

En mulighet kan være at unge kvinner synes det er «greit» å ikke kunne ytre sine synspunkter, fordi det sikrer at ingen blir skadet eller krenket. Samtidig er det realistisk å anta at 37% av unge kvinner finner det frustrerende at politisk korrekthet begrenser muligheten til å ytre seg helt fritt. Denne antagelsen baseres på at dersom man oppgir at man ikke kan ytre sine synspunkter, fordi samfunnet er opptatt av hva som er politisk korrekt, tyder det på at unge kvinner har tenkt igjennom denne begrensningen. Samtidig, om man setter responsen rundt politisk korrekthet i sammenheng med svarene om politisk engasjement, kan det tolkes at en del unge kvinner ikke finner det frustrerende at samfunnet er opptatt av politisk korrekthet. Denne tolkningen baseres på at engasjement rundt ytringsfrihet sannsynligvis hadde stått høyere og sterkere blant flere unge kvinner, dersom de opplevde ytringskulturen som snever eller ekskluderende. Tolkningen baseres på at mange unge kvinner engasjerer seg, og prioriterer, politiske saker som omhandler sosial rettferdighet og inkludering. Derfor er det nærliggende å tolke at ytringsfrihet hadde stått sterkere dersom unge kvinner opplevde dagens ytringskultur som lite inkluderende. En konsekvens av denne innstillingen til ytringsfrihet kan være at man selv-korrigerer, eller sensurerer, sine egne synspunkter, for å unngå å såre andre.

Samtidig må det poengteres at 31% av jentene sier seg uenig i påstanden om at de ikke kan ytre sine synspunkter, fordi samfunnet er blitt for politisk korrekt. Altså opplever ca. 1 av 3 unge kvinner ytringskulturen som tilfredsstillende. Hvorfor så mange unge kvinner ser seg uenig i dette, er vanskelig å si noe om. Det er mulig at synspunktene som de deler med andre ikke faller inn under kategorien «politisk ukorrekt», eller at denne andelen kvinner ikke bryr seg om å bli stemplet som politisk ukorrekt. Det at en så stor andel kvinner sier seg uenig med denne påstanden kan indikere at de ønsker et snevrere ytringsrom, i likhet med den restriktive idealtypen. Det er mulig at denne andelen kvinner oppfatter at dagens toleranse er svært høy før noen melder om politisk korrekthet. På en annen side kan det være at 31% av de unge kvinnene ikke bryr seg om politisk korrekthet når de ytrer seg, eller at de ikke opplever et press fra samfunnet som de må innrette seg i. En annen mulig forståelse kan være at kvinners synspunkter blir mottatt annerledes i samfunnet. Tidligere i studien er det blitt redegjort for at kvinner oftere mottar negativ respons basert på kjønn, ikke ytringen. En mulig bakenforliggende idé kan være at kvinner ikke er like engasjert i ytringsfrihet fordi deres synspunkter tradisjonelt sett har vært ansett som sosialt akseptable. Det kan derfor være at offentligheten ikke benytter «politisk ukorrekt» som et argument i respons på deres ytringer. Dette indikerer i så fall at det kvinner ytrer er mer akseptabelt enn det menn ytrer. En annen forståelse er at kvinner ikke ytrer seg på en måte som er i strid med sosial rettferdighet og inkludering.

Det er også mulig at samfunnet viser høyere toleranse overfor kvinner enn menn. Dette kan grunne i at samfunnet har en tendens til å beskytte kvinner, fordi kvinner historisk sett har vært mer skadelidende. Dette kan ha ført til ubevisste sosiale normer, som påvirker hvordan kvinners argumenter blir mottatt i offentligheten. På den ene siden kan det være at kvinner i større grad blir skånet for harde motargumenter, fordi de lenge har vært et «offer» i samfunnet. Dette gjør at kvinners argumenter muligens blir sett på som

viktigere, fordi de kommer fra et offer. Samtidig, om man følger denne tanken, må man stille seg spørsmålet om hvor kvinner hadde vært i dagens samfunn, dersom ingen hadde turt å bryte med majoriteten og satt likestilling på agendaen. Sett fra dette perspektivet, skulle man tro at kvinner oftere hadde satt kontroversielle temaer på den offentlige agendaen.

Det kommer tydelig fram i oppgavens empiri at kvinner er mer tilbøyelige til svaralternativet «verken eller» i spørsmålet om politisk ukorrekt. Dette kan tyde på at en del unge kvinner ikke er så opptatt av denne problematikken, eller rett og slett er fornøyd med ytringskulturen slik den er. En annen mulig tolkning er at kvinner ikke anser politisk korrekthet som en like viktig sak å engasjere seg i, som det menn gjør. Som understreket i empiri-kapittelet er politisk korrekthet et gradsspørsmål, og det er derfor subjektive terskler for hvordan politisk korrekthet blir vurdert.

Tidligere i studien er det blitt redegjort for noen likheter mellom idealtypen «den restriktive», noen kvinners respons i UNG2024 og den ikke-dømmende samfunnsbevegelsen (Furedi, 2021). At unge kvinner ikke nødvendigvis anser politisk korrekthet som en like viktig sak å engasjere seg i som menn, kan tolkes i sammenheng med den ikke-dømmende bevegelsen. Det at deler av den kvinnelige responsen i UNG2024 har likhetstrekk med den ikke-dømmende bevegelsen, kan tyde på at unge kvinner ikke opplever politisk ukorrektthet som urettferdig, fordi de sitter med definisjonsmakten av denne betegnelsen. En annen hypotese er at politisk korrekthet er nødvendig for å opprettholde ideene om sosial rettferdighet og inkludering i ytringsrommet. Derav tar muligens unge kvinner, i større grad enn menn, del i de sosiale mekanismene som opprettholder politisk korrekthet, som en standard for hva slags ytringer som er sosialt akseptable. De er dermed med å påvirke og forme ytringsrommet slik at det reflekterer sosial rettferdighet og inkludering, på bekostning av unge menn som føler at de ikke kan ytre seg fritt.

I ICCS-2022 ble et tilsvarende spørsmål stilt, men i stedet for bruk av begrepet «politisk korrekthet» var spørsmålet formulert som en påstand om hvor ofte elevene uttrykker meninger som ikke deles av de fleste andre elevene (Storstad, Caspersen & Wendelborg, 2023). Dette spørsmålet er i større grad knyttet til unges nærmiljø, enn til den offentlige samtalen. Resultatene fra undersøkelsen viser at det kun er 5% av det totale utvalget som aldri uttrykker synspunkter som ikke deles av de fleste andre. Det vil si at det er få som opplever ytringskulturen som så snever at de aldri kan ytre sine argumenter. Det kommer fram at en del jenter i større grad (30%) enn gutter (24%) uttrykker standpunkter som kan bli ansett som «upopulære». I likhet med resultatene fra UNG2024 tilsier dette at jenter i litt større grad opplever deres synspunkter som «akseptable» enn gutter.

Samtidig baserer ICCS-undersøkelsen seg på elever i 9.trinn, mens UNG-undersøkelsen har et bredere aldersspenn. Resultatene fra ICCS må derfor tolkes i kontekst av at det er 14-åringer som har svart på undersøkelsen, og at dette spørsmålet har som mål å indikere opplevelsen av et klasseromsklima. Respondentene representerer fortsatt unge menn og kvinner, men i en mer snever forstand enn UNG2024. Likevel reflekterer dataene fra ICCS det samme som funnene fra UNG2024, nemlig at det er forskjeller mellom kjønnene i hvordan ytringskultur oppleves. Det mest spennende med ICCS-resultatene er at de opplevde forskjellene blant kjønn, kan spores tilbake til 14 års alderen, fordi dataene viser at 9. trinns-elever, i likhet med utvalget på 15-25 år, opplever at ytringskultur kan begrense hva slags synspunkter de velger å dele.

Woke-bevegelsen

Som nevnt innledningsvis er woke-bevegelsen en kontekst å forholde seg til i forskning på unge menn og kvinners opplevelse av ytringskultur. Fra det empiriske materialet ser det ut til at synspunkter som kan forbindes med woke-bevegelsen i høyere grad er representert blant en betydelig andel unge kvinner, enn menn. Dette er spennende fordi woke omhandler kritisk årvåkenhet og motstand mot diskriminering av minoriteter. Ideene som kommer frem blant noen kvinners politiske engasjement, omhandler sosial rettferdighet og inkludering. Det at responsen til noen unge kvinner i UNG2024 og ICCS2022 viser tendenser som man kjenner igjen fra woke-bevegelsen, kan være en av grunnene til at en større gruppe unge kvinner enn unge menn står nærmere den restriktive idealtypen, enn den motkulturelle ytringsliberalistiske.

Unge menn

Det empiriske materialet viser et tydelig skille mellom unge menn og kvinner i hvordan de opplever ytringskulturen i Norge. Mens unge kvinners holdninger og engasjement rundt ytringskultur kan tolkes til å stå nærmere den restriktive idealtypen, kan unge menns holdninger tolkes i retning av den motkulturelle ytringsliberalisten. Dette er fordi responsen til unge kvinner kan tolkes til å ha en bakenforliggende ide om inkludering og sosial rettferdighet. Dette kan tolkes til at kvinner i større grad er villige til å begrense ytringsfriheten enn det menn er. Mulige forståelser til at en del unge menn står nærmere idealtypen den motkulturelle ytringsliberalisten blir nærmere utdypet i de kommende avsnittene.

Som nevnt tidligere, er det likhetstrekk mellom Frank Furedi (2021) holdninger og synspunkter, og den motkulturelle ytringsliberalisten. Furedi er opptatt av å bevare grenser og grensenes verdi. Han argumenterer blant annet for at grenser er viktig fordi de bidrar til å skape identitet og tilhørighet (Furedi, 2021, s. 16). Uten grenser skiller man seg ikke fra andre, og det er dermed vanskelig å føle tilhørighet i et fellesskap, samtidig som det blir utfordrende å jobbe mot felles mål hvis ingen føler tilknytning til fellesskapet (Furedi, 2021, s. 16-17). Iversen (2014) poengterer at et uenighetsfellesskap forutsetter at en gruppe med ulike synspunkter forsøker å samarbeide for å løse problemer eller utfordringer (Iversen, 2014, s. 12). For at dette skal være mulig må følelsen av å tilhøre et fellesskap ligge til grunn. Idealtypen den motkulturelle ytringsliberalisten har sånn sett noen likheter med Iversens (2014) uenighetsfellesskap. Selv om Iversen står langt i fra idealtypene som blir benyttet i denne studien, er hans tanker rundt uenighet relevant for den motkulturelle ytringsliberalisten. Iversen (2014) beskriver at ytringsrommet må ha høy toleranse for ulike meninger for å skape meningsmangfold, men samtidig må det begrenses med visse lover og regler (Iversen, 2014, s. 157-158). Han anerkjenner altså behovet for uenighet, men setter strengere grenser enn den motkulturelle ytringsliberalisten for hva som bør være tillatt. Dette fremkommer i dette sitatet:

«En offentlig sfære som preges av hatsk utfall, aggressivitet, sjikane og fordomsfulle generaliseringer, vil føre til mindre ytringsfrihet, ikke være et uttrykk for ytringsfrihet. Færre mennesker vil føle det trygt å bidra med sine egne meninger, og det vil være utstrakt selvsensur på hva man tør å si i offentligheten» (Iversen, 2014, s. 157).

Her uttrykker Iversen at ytringsrommet må reguleres for at flest mulig skal våge å delta i den offentlige sfæren, noe som står i kontrast til den motkulturelle idealtypen, som mener at grensen går ved juridisk straffbare ytringer. Om man først skal plassere Iversen mot en av idealtypene, kan man derfor tolke at han står nærmere den restriktive idealtypen og unge kvinner.

Samtidig er det litt paradoksalt at det ideelle ytringsrommet til den motkulturelle ytringsliberalisten også kan føre til utbredt selvsensur. Dette er paradoksalt fordi denne idealtypen ønsker et vidt rom for ytringer. Dersom en stor andel mennesker ikke våger å ytre seg, i frykt for aggressivitet, sjikane og fordomsfulle generaliseringer, vil det ifølge Iversen (2014), føre til utstrakt selvsensur i offentligheten. Dette er en motsetning til den restriktive idealtypen som er på grensen til en idealisering av selvsensur for å beskytte andre.

Videre tar Furedi (2021) opp hvordan grenser har tilknytning til frihet og autonomi. Spørsmål om frihet og autonomi er sentrale temaer i debatter om ytringsfrihet. Filosofen John Stuart Mill mente at ytringsfrihet er viktig for å forme autonome borgere (Tosi & Warmke, 2020, s. 180). Det å kunne forstå hvordan grenser kan påvirke friheten til å uttrykke seg, spesielt i en tid når de tradisjonelle grensene blir utfordret, er en viktig del av å forstå unge menneskers opplevelse av ytringskultur.

Med utgangspunkt i responsen fra UNG2024 er det allerede avklart at «samfunnsrettigheter og velferd» er ideer som en god del unge menn engasjerer seg for. Til forskjell fra jenter, er det større spredning blant unge menn i deres politiske engasjement, noe som kan være en indikasjon på større spredning i politiske interesser. Det at en større gruppe unge menn er engasjement i samfunnsrettigheter og velferd, kan tolkes som at en flere unge menn har et større engasjement for juridiske spørsmål, enn en unge kvinner.

Politisk korrekthet

Det at flertallet av unge menn engasjerer seg i ytringsfrihet, eller i denne sammenhengen ytringskultur, tilsier en stor interesse for temaet. Om man ser den økende interessen for ytringsfriheten i sammenheng med påstanden «Jeg kan ikke si det jeg mener fordi samfunnet har blitt for politisk korrekt», ser man at nesten halvparten av unge gutter kjenner seg igjen i denne påstanden. Om man da går ut fra at det er en sammenheng mellom engasjement for ytringskultur og politisk korrekthet, kan det tolkes som at en større gruppe unge menn er mer engasjerte i ytringsfrihet, fordi de opplever den som begrensende. Dermed kan det tolkes som at en betydelig andel unge menn peker i retning av den motkulturelle ytringsliberalisten.

Den motkulturelle ytringsliberalisten mener at ytringsrommet er for trangt til å romme et meningsmangfold, og vurderer politisk korrekthet som ytringsfrihetens største trussel. Dette er spennende fordi man finner likhetstrekk mellom den motkulturelle ytringsliberalisten og anti-woke bevegelsen, da begge er imot den såkalte politiske årvåkenheten som woke representerer, som fører til politisk korrekthet. Det kan tenkes at den motkulturelle ytringsliberalisten og anti-woke bevegelsen er grunnleggende imot den «årvåkne selvforståelsen til woke-bevegelsen. Denne tolkningen baserer seg på at både denne idealtypen og anti-woke ønsker større frihet til å ytre seg uten sosiale konsekvenser. Tidligere i analysen er det blitt redegjort for likhetstrekk mellom den restriktive idealtypen og den ikke-dømmende bevegelsen som Furedi (2021) omtaler. Den motkulturelle ytringsliberalisten er et ytterpunkt til den restriktive idealtypen, noe

som tilsier at den motkulturelle idealtypen også er et ytterpunkt til woke-bevegelsen og den ikke-dømmende bevegelsen. Det kan tenkes at ideene om «kritisk årvåkenhet» i woke-bevegelsen, blir sett på som «høysensitivitet» eller «hypersensitivitet» av den motkulturelle ytringsliberalisten, som grunnleggende står for at alle ikke-straffbare synspunkter er akseptable.

Det at 45% av unge menn ikke føler at de kan dele sine synspunkter fordi samfunnet er blitt for fokusert på politisk korrekthet, kan tilsa at de opplever egne synspunkter som for kontroversielle for samfunnet. Dette kan føre til selvsensur, eller at deres standpunkter ikke blir tatt i betraktning i den offentlige sfæren, fordi de blir stemplet som politisk ukorrekte. Det kan hindre unge menn i å dele synspunkter, noe som kan være svært problematisk. Mange moralske og politiske filosofer har argumentert for at ytringsfrihet er en spesielt viktig komponent i individuell autonomi, deriblant John Stuart Mill. Den generelle ideen er at om folk ikke står fritt til å uttrykke seg selv slik de selv ønsker, blir utviklingen av deres egen individualitet begrenset, og de blir derfor ikke autonome borgere. En annen og relatert grunn til å verdsette ytringsfriheten er at den er en viktig betingelse for å fremme jakten på sannhet. Det er en av begrunnelsene for ytringsfrihet i den norske grunnloven. Forholdet mellom ytringsfrihet og sannhet er komplisert, men når folk er frie til å uttrykke seg selv, er de generelt sett bedre i stand til å overveie argumenter som kan lede dem til å oppdage sannheter og mening (Tosi & Warmke, 2020, s. 180).

Når politisk korrekthet og moralske prinsipper begrenser ytringsfriheten, står man i fare for at individer mister deler av sin autonomi, og at viktige argumenter som nyanserer debatten ikke kommer til i ytringsrommet. Dette er en stor utfordring, da autonomi er en viktig begrunnelse for ytringsfriheten. Tosi og Warmke (2020) forklarer at samfunn der ytringsfriheten blir innskrenket i form av politisk moral og korrekthet, i mindre grad utfordrer populære standpunkter. Debatter i slike samfunn blir derfor mindre inkluderende og varierte. Som referert til tidligere: «Det er vanskelig å vite fra hvilken kant en ny og viktig stemme kommer» (Iversen, 2014, s. 158).

Relevante publikasjoner

Tall i rapporten *Hvordan står det til med ytringsfriheten til ungdom og unge voksne i Norge?* forteller at unge menn i større grad enn kvinner opplever hets på bakgrunn av deres synspunkter (Ungdommens ytringsfrihetsråd, 2021, s. 10). Dette er noe som kan ligge til grunn for det økende engasjementet rundt ytringsfrihet. Det at en del unge menn opplever hets på bakgrunn av deres synspunkter, kan føre til at de opplever meningsmangfoldet som snevert og lite inkluderende. De kan altså oppleve at det ikke er «plass» til deres synspunkter i samfunnet. Dette reflekteres i de politiske sakene som en stor gruppe unge menn engasjerer seg i. Empirien viser blant annet stor tilslutning til mental helse, men også en stor svarprosent (20%) på menns rettigheter. En betydelig andel unge menn er altså engasjert i menns rettigheter. Dette kan føre til et engasjement for å bli hørt i samfunnet, eller i noen tilfeller, det stikk motsatte. Det å ikke bli anerkjent og lyttet til i samfunnet er ikke, som blant annet Kierulf (2021) omtalte, en rettighet som inngår i ytringsfriheten, men det kan potensielt føre til utmeldt resignasjon eller aggresjon blant dem som opplever dette. Dette kan føre til at viktige stemmer i samfunnet ikke blir tatt hensyn til, og at den offentlige debatten ikke nyanseres. I verste fall kan utmeldt resignasjon og aggresjon utvikle seg til å bli hat mot samfunnet og offentligheten.

Det er mulig at engasjementet rundt menns rettigheter grunner i at menn er blitt mer skadelidende i samtiden, enn de har vært historisk sett. Som tidligere nevnt, har kvinner vært mer skadelidende og vært et offer for samfunnsstrukturen. Tidligere i analysen ble en hypotese om at en stor gruppe unge kvinner har likhetstrekk med den ikke-dømmende bevegelsen, som har innflytelse og definisjonsmakt i samfunnet. Det kan tenkes at noen unge menn engasjerer seg for menns rettigheter, fordi de ønsker mer «plass» i ytringsrommet og samfunnet generelt. Dersom det er større aksept av kvinners argumenter i den offentlige sfæren, er det sannsynlig å tro at menn vil likestilles med denne «retten».

Ut ifra det empiriske materialet kan det virke som om menn, i stor grad, opplever forskjell i den teoretiske og faktiske ytringsfriheten. Det at en så stor andel gutter opplever at de ikke kan dele sine synspunkter, fordi samfunnet er blitt for politisk korrekt, tyder på at den faktiske ytringsfriheten er begrenset til det som kan betegnes som politisk korrekt. Dette gjør at gutter kan risikere sosiale sanksjoner på deres ytringer, selv om de juridisk har full rett til å dele dem. I tillegg kommer frykten for at deres synspunkter skal bli tatt ut av kontekst og deles videre utenfor den arenaen de har ytret seg i. I noen tilfeller kan det derfor være lettere for unge menn å engasjere seg i sosiale medier, fordi det ikke er noen krav til hvem som kan ytre seg der.

Samtidig må det påpekes at når unge gutter etterlyser en bedre ytringskultur og frykter for å uttrykke seg grunnet politisk korrekthet, betyr ikke nødvendigvis dette at unge menn har mer kontroversielle synspunkter enn andre i samfunnet. Det betyr heller ikke nødvendigvis at synspunktene de ønsker å ytre er hatefulle, diskriminerende eller sjikanerende. Furedi (2021) forklarer grensers betydning ved å vise til hvordan grenser bidrar til at samfunnsborgere kan forstå og handle innenfor fysiske- og symbolske grenser som fellesskapet har satt. Det er ifølge Midtbøen et al. (2017) sosiale mekanismer som former ytringsrommet og hva som er aksepterte standpunkter og ytringer. Ytringsrommet blir kontinuerlig endret og formet etter hvem som har definisjonsmakt. For flertallet av unge menn betyr det i dette tilfellet at de opplever at samfunnet har satt visse rammer for hva som er akseptabelt å ytre, og hva som ikke blir tolerert. Dersom noen utfordrer dette vil det bli slått ned på av majoriteten, som har felles tanker om hva som er akseptabelt og uakseptabelt.

Den nylig publiserte NOU-en fra Mannsutvalget *NOU 2024:8 Likestillingens neste steg* kommenterer hvordan menn opplever ytringskulturen i Norge. I rapporten står det blant annet at «en del gutter og menn opplever at ytringsfriheten er begrenset» (NOU 2024:8, s. 224). I tillegg viser utvalget til en befolkningsstudie i 2020, som fant at flere menn enn kvinner opplever det politiske klimaet i Norge som begrensende. Her poengterer de at det er signifikante forskjeller mellom kjønnene. Utredningen tar også for seg «politisk korrekthet» som et problem, da det står at «(..) Menn mellom 30 – 59 år er helt, eller delvis enige i at «politisk korrekthet» er et stort problem.» (NOU 2024:8, s. 224). Det er ifølge Mannsutvalget en signifikant forskjell fra kvinner i samme alders respons. Selv om dette er tall fra en undersøkelse som baserer seg på en eldre målgruppe enn i denne studien, ser man at denne NOU-ens tallmateriale peker i samme retning som dataene fra UNG2024.

Når unge menn opplever at de ikke kan uttrykke seg fritt, risikerer man et samfunn der sannhetsøken i mindre grad blir satt på dagsordenen, og der den offentlige samtalen blir lite nyansert. Dermed blir ikke nødvendigvis ytringsfrihetens 3 grunnlovfestede begrunnelser oppfylt i praksis. Sannhetsprinsippet går ut på at ytringsfriheten skal

beskytte menneskers søken etter sannhet (NOU 2022: 9, s. 37). Når en stor andel unge menn opplever at de ikke kan dele sine synspunkter, fordi ytringsrommet er begrenset, kan man påstå at prinsippet om sannhetssøken ikke bli oppfylt i praksis. Demokratiprinsippet blir heller ikke fullkomment realisert når alle argumenter ikke bringes frem i den offentlige sfæren. Ytringsfrihetskommisjonen skriver at: «Det formelle demokratiet kan ikke fungere uten den åpenheten og kritikken ytringsfriheten legger til rette for» (NOU 2022: 9, s. 38). Dette innebærer at motstridende ytringer bringes frem i lyset (NOU 2022: 9, s. 38). Som nevnt tidligere kan fokuset på å holde den offentlige samtalen politisk korrekt, føre til at en større andel unge menn ikke ønsker å delta, og blir resignerte. Den tredje begrunnelsen for ytringsfrihet er autonomiprinsippet, som vektlegger individets frie meningsdannelse (NOU 2022: 9, s. 38). Dette prinsippet går ut på at man utvikler seg til selvstendige mennesker gjennom møte med andre. En farlig konsekvens av at ytringskulturen oppleves som begrensende og snever er at man ikke utvikler individuell autonomi. Noe som er viktig for en nyansert offentlighet. Av dette kan man tolke det som at ytringsfrihetens begrunnelser ikke blir helt innfridd i praksis. Samtidig må det påpekes at ytringsfriheten står sterkt i Norge, i forhold til andre land, og at valgdeltakelsen er relativt høy.

Det at en stor andel unge menn opplever at de ikke kan uttrykke seg fritt er, ifølge Furedi (2021), fordi samfunnet har utviklet seg til å verdsette perspektiver som ikke markerer grenser eller utviser dømmekraft (Furedi, 2021, s. 16-17). Dette har utviklet seg til å bli en så stor bevegelse at en majoritet kan avvise synspunkter som ikke passer inn i deres verdensbilde, med motivasjon til å inkludere alle og unngå skader (Furedi, 2021, s. 17-19). Furedi hevder at vi trenger grenser for å minne samfunnsmedlemmer om aksepterte og uaksepterte handlinger, eller holdninger (Furedi, 2021, s. 6-7). En god ytringskultur er et uenighetsfelleskap der man har aksept og toleranse for andres holdninger. Furedi sin løsning er tydelig grensesetting for å oppnå dette målet, samtidig som han poengterer at slike grenser i noen tilfeller blir opplevd som begrensende for individers frihet, men er nødvendig for å kunne opprettholde moralsk orden. Furedi (2021) kan altså tolkes i retning av den motkulturelle ytringsliberalisten, fordi han kritiserer samtidens fokus på grenser. Samtidig er han ulik den motkulturelle ytringsliberalisten, fordi han verdsetter noen grenser i møte med ytringsrommet.

Midtbøen et al. (2017) hevder at offentlige debatter blir formet av sosiale mekanismer. Når de opplevde grensene for ytringsfrihet stadig er i endring og blir formet av sterke sosiale mekanismer, vil det alltid være grupper som ikke ytrer seg i ulike deloffentligheter. Standpunktene til disse gruppene blir ikke sett på som legitime eller aksepterte, og dermed vil det bli færre motstridende og utfordrende argumenter i den offentlige debatten. Forfatterne tar deretter opp at ved å gi folket mulighet til å høre motstridende argumenter, blir ytringsfrihet sett på som noe som fremmer selvstendig refleksjon, toleranse og individuell autonomi. Dersom folk ikke får høre motstridende argumenter vil det føre til mønstre av selvsensur som holder visse temaer og synspunkter borte fra debatten.

Når enkelte personer eller temaer blir holdt ute av debatten risikerer man å falle inn i en taushetsspiral der man sanser synspunktene til dem rundt seg, og former sin atferd etter rådende holdninger om hva som er akseptabelt. Basert på resultatene fra UNG2024 og ICCS-2022 kan man tolke at både unge kvinner og menn i stor grad gjør akkurat dette. Ifølge teorien kan enkeltpersoner være mindre tilbøyelige til å uttrykke synspunkter som avviker fra det de selv oppfatter som dominerende synspunkter. Dette av frykt for avvising eller sosial isolasjon. Det kan virke som om unge kvinner i større grad

aksepterer og sanser synspunktene til dem rundt seg i hensyn til andre, mens unge menn føler at de enten må dele sine synspunkter og ta konsekvensene av dette, eller forbli taus. Dette kan være en grunn til at unge menn etterlyser en bedre ytringskultur, eller en mer åpen samtale.

Skolevalget

I empiri-kapittelet ble det redegjort for funn fra UNG2024 og fra skolevalget 2023. Resultater fra UNG2024 viser at de som ville ha stemt på de borgerlige partiene dersom det var valg i morgen, i større grad er engasjert i ytringsfrihet enn de som ville ha stemt på venstresiden, eller sentrumpartiene. Dette er et interessant funn spesielt, med tanke på resultatene fra skolevalget i 2023, som viste en klar borgerlig framgang, og nedgang blant sentrumpartiene. Dette kan indikere en sammenheng mellom engasjementet for ytringsfrihet og det politiske engasjementet. Dette er spennende fordi de borgerlige partiene tradisjonelt sett blir betraktet som konservative partier, da spesielt Høyre og Frp, der sistnevnte er et parti som er kjent for å ytre til dels kontroversielle og «upopulære» standpunkter i offentligheten. Det at disse partiene får en økt oppslutning blant unge kan indikere at unge ønsker, ved å engasjere seg politisk, en endring i dagens ytringskultur. Da spesielt med tanke på at disse partiene ikke sitter med regjeringmakten. Man kan av dette funnet tolke at partier som Rødt, SV og MDG oppfattes av elever, og kanskje spesielt mannlige elever, som partier med en restriktiv tilnærming til ytringsfrihet. Dette fordi oppslutningen rundt disse partiene går ned samtidig som engasjementet rundt ytringsfrihet går opp. Partiene Rødt, SV og MDG blir ofte omtalt som svært liberale, eller «open-minded» som Furedi kaller det, og har likhetstrekk med den ikke-dømmende bevegelsen, som den motkulturelle ytringsliberalisten stiller seg motsatt av.

Den større oppslutningen rundt de borgerlige partiene indikerer et mulig ønske om å bevare et vidt ytringsrom, der grensene ikke endres og formes av sosiale mekanismer som beveger seg i samfunnet. Dette kommer til uttrykk i en NRK-artikkel om skolevalgresultatene, der FPU-leder Simen Velle uttrykker følgende: «For tre år siden bestemte FPU seg for å slutte å beklage for meningene våre. Vi sluttet å bry oss og heller stå for vår egen politikk. Det har vi fått betalt for.» (Cissé et al., 2023). Her antyder Velle at det er en direkte sammenheng mellom ytringskultur og valgresultatet. Dette blir tydelig når han forklarer at «vi sluttet å beklage for meningene våre». Noe som kan tyde på at ungdommene i FPU også har følt på en snever ytringskultur som blir møtt med moraliserende adferd, men ved å stå opp mot majoritetskulturen har deres stemmer blitt hørt. Det kan virke til at flere unge, spesielt en stor del unge menn og en mindre del unge kvinner, har blitt inspirert av dette. Skolevalget 2023 kan derfor tolkes som et opprør mot den nåværende praksisen i samfunnet.

Til slutt i denne analysen og diskusjonen må det nevnes at ytringsfrihet står fortsatt svært sterkt i Norge sammenlignet med i andre land, noe som gjenspeiles i flere indekser (NOU2022: 9, s. 65). Dette fremkommer i indekser som viser at Norge er på andreplass i vurderingen av land med best forhold til ytringsfrihet og frihet. I tillegg til en maksimal uttelling i Freedom House sin årlige indeks (NOU2022: 9, s. 66). Selv om det også i Norge er utfordringer knyttet til ytringsfrihet, og at en betydelig andel unge gutter engasjerer seg for dette, har vi fortsatt en velfungerende ytringskultur og demokrati. Dette gjenspeiles i skolevalget 2023, der de som etterlyser bedre ytringskultur også engasjerer seg politisk for å bli hørt i samfunnet.

6 Avslutning

6.1 Innledning

Målet for denne studien har vært å utforske hva slags ideer, som kan ligge bak unge menn og kvinners opplevelse av ytringskulturen i Norge. I studien har unge menn og kvinners opplevelser av ytringskulturen blitt beskrevet, basert på empirisk materiale fra UNG2024 og ICCS2022. Videre har det blitt gjort en idéanalyse, med idealtyper som analytisk tilnærming, der det har blitt sett nærmere på ideer fra referanselitteraturen, som kan ligge bak det empiriske materialet. I dette kapittelet blir noen av de viktigste funnene fra studien kort oppsummert. Deretter følger en kort refleksjon av studiens validitet og reliabilitet. Avslutningsvis blir det tatt opp noen tanker rundt videre forskning.

6.2 Forskningsspørsmålene

Hvordan opplever unge menn og kvinner ytringskulturen i Norge?

Kort oppsummert er dette noen av de viktigste trekkene blant unge menn og kvinners opplevelse av ytringskulturen i Norge:

Utvalgte funn fra UNG2024 og ICCS tilsier at unge menn og kvinner i Norge opplever ytringskulturen forskjellig. Unge menn etterlyser en bedre ytringskultur, og engasjerer seg i ytringsfrihet. Et flertall unge menn har tendens til å engasjere seg for saker som omhandler samfunnsrettigheter og velferd. Nesten halvparten av unge menn opplever at de ikke kan ytre sine synspunkter, fordi samfunnet er blitt for opptatt av politisk korrekthet. Et tegn på at unge menn oppfatter samfunnet slik, er at unge menn mottar hets på bakgrunn av sine synspunkter når de ytrer seg. Frykten for politisk korrekthet og sosiale sanksjoner kan resultere i at unge gutter frykter for å dele sine synspunkter. Dette kan forhindre utvikling av deres autonomi, og i verste fall fører til utmeldt resignasjon i samfunnet.

Av funnene kan det tolkes at unge menn beveger seg mot idealtypen den motkulturelle ytringsliberalisten. Dette innebærer en tolkning om at unge menn opplever dagens ytringskultur som begrenset, og derav ønsker et vidt ytringsrom, som gir plass til et større meningsmangfold. Unge menn ønsker fortsatt visse begrensninger i ytringsfriheten, men at toleransen for ytringer skal være høyere enn den er i dagens samfunn.

Unge kvinner engasjerer seg også i ytringsfrihet, men i mindre grad enn unge menn. Kvinner engasjerer seg i større grad for saker som omhandler sosial rettferdighet og inkludering. Samtidig er det, i likhet med guttene, en betydelig andel kvinner som opplever at samfunnet er for opptatt av politisk korrekthet, men i det empiriske materialet ser ikke dette ut til å gjøre betydelig utslag i kvinners engasjement rundt enkeltsaker. Det kan se ut som unge kvinner i større grad er tilfredse med ytringskulturen i dagens samfunn. Denne tolkningen baseres på at unge kvinner ikke engasjerer seg like mye for ytringsfrihet, som unge menn. En potensiell forklaring på dette er at unge kvinner kan oppleve kjønnsbasert hets når de ytrer seg, og derav ønsker en mer restriktiv og trygg tilnærming til ytringsfrihet. Unge kvinner kan derfor

sees i lys av den restriktive idealtypen, som ønsker å beskytte individer og grupper mot kritikk og motargumenter.

Hvilke ideer kommer fram i funnene fra UNG2024 og ICCS-2022?

I oppgaven har det empiriske materialet fra UNG2024 og ICCS2022 blitt utforsket og diskutert i henhold til noen utvalgte publikasjoner og perspektiver. Deretter har ulike ideer, som kan ligge bak responsen i det empiriske materialet, blitt drøftet. Som en oppsummering kan man tolke at unge menn og kvinners opplevelse av ytringskulturen i Norge blant annet er påvirket av ideer om ytringsfrihet og dens grenser, fellesskap og selvsensur.

Både unge menn og kvinner engasjerer seg for ytringsfrihet. I denne studien har det blitt sett nærmere på hvordan unge opplever ytringskulturen. Dette innebærer en utdypning av hvordan de ønsker at ytringskulturen og dermed ytringsfriheten skal være. De fleste ideene som ligger bak unges respons i det empiriske materialet har noe med fellesskap å gjøre. Dette kommer eksempelvis frem i at unge kvinner engasjerer seg for sosial rettferdighet og inkludering, og at unge menn engasjerer seg for samfunnsrettigheter og velferd. Det kan se ut som om unge jenter verdsetter ideer som omhandler trygghet og inkludering i samfunnet, og at en del av de er mer tilbøyelige til å innordne seg etter, og delta i bevegelser som setter rammer for politisk korrekthet. Unge menn engasjerer seg i større grad for juridiske rettigheter, og engasjerer seg for at deres samfunnsmessige rettigheter skal bli oppfylt. Dette engasjementet verdsetter ideer om meningsmangfold.

Dette er i praksis ideer om hvordan et fellesskap bør være for å sikre en god ytringskultur i ytringsrommet. Den restriktive idealtypen, og til dels unge jenter, ser ut til å ha ideer som kan minne om enighetsfellesskap. Der enighetsfellesskap blir en ramme for hvordan ytringsfriheten skal praktiseres og hvordan flest mulig kan bli inkludert i den offentlige samtalen. Den motkulturelle ytringsliberalisten, og til en viss grad unge menn, fremmer i større grad ideer om uenighetsfellesskap som den beste måten å sikre deltakelse og inkludering i ytringsrommet.

Ideer om selvsensur preger denne idéanalysen. Dette gjør seg spesielt gjeldende i diskusjonen og opplevelsen av politisk korrekthet i samfunnet. Normer for politisk korrekthet påvirker hva unge våger å ytre. Det empiriske materialet består av kritiske holdninger, som omhandler hvordan politisk korrekthet fører til selvsensur eller til at motstridende argumenter forsvinner i en taushetsspiral. I tillegg finnes det også aksepterende holdninger, som tilsier at selvsensur er en nødvendig konsekvens for å opprettholde en akseptabel dynamikk i det offentlige rom. Synet på selvsensur varierer fra en holdning om at hensikten bak ytringer, som eksempelvis å skape et meningsmangfold, er det viktigste (den motkulturelle ytringsliberalisten), til en vektlegging av hvordan en ytring blir mottatt (den restriktive), som det viktigste premisset for hvordan ytringsrommet skal reguleres.

6.3 Gyldighet og pålitelighet

Denne studien er et resultat av en dialog mellom empirien, analyseverktøyet (idealtyper) og referanselitteraturen, der tolkning har spilt en avgjørende rolle i analysearbeidet. Det vil si at funnene i denne oppgaven er preget av forskerens egne forståelser og tolkningsmønstre. Tolkninger som er blitt gjort er påvirket av forskerens subjektivitet og individuelle teorier. Eksempelvis er valg av empirisk materiale basert på data som forskeren synes er spennende, og som man har noen forutinntatte oppfatninger av. Samtidig er oppgaven strukturert slik at den kan oppfattes som tilstrekkelig transparent i

både fremgangsmåte og tolkning, noe som kan øke oppgavens pålitelighet (reliabilitet). Det må påpekes at referanselitteraturen har påvirket hvordan tolkningene i oppgaven er blitt gjort. Tolkningene hadde sannsynligvis sett annerledes ut dersom referanselitteraturen hadde vært en annen. Samtidig er ikke utvalget av referanselitteraturen gjort på et premiss om at det skal støtte forskerens antagelser, men heller fordi litteraturen sier noe om tematikken i oppgaven. Oppgaven kunne hatt en sterkere reliabilitet dersom man hadde fått tak i hele det empiriske materialet fra UNG2024, eller andre relevante undersøkelser. Samtidig hadde dette vært svært omfattende og ikke nødvendigvis en styrke for denne studien. Man kunne ha gjort andre veivalg underveis i studien. For eksempel kunne man ha tolket Tabell 1 på flere måter, og benyttet denne annerledes i analysen. Tabell 1 har stort potensiale, og man kunne for eksempel regnet gjennomsnitt og standardavvik av svarresponsen, for å finne mer utdypende informasjon om forskjeller mellom kjønnene. Det samme gjelder figurene fra det empiriske materialet.

Oppgavens gyldighet eller validitet går på hvilken grad man har målt det man selv mener at man har målt. I dette tilfellet handler det om ideene bak den empiriske responsen blir identifisert og analysert. I fortolkende forskning vil man alltid medbringe sine egne tolkningsrammer. Det er derfor viktig at leseren selv kan se hvilke forståelsesrammer som er lagt for tolkningen. I denne studien er oppgavens funn blitt kartlagt i analysen, som har til hensikt å skape transparens og øke muligheten for at resultatene kan kvalitetssikres. I konklusjonen ble noen mulige ideer presentert som funn i oppgaven. I tillegg kommer flere ideer til syne i analysen. Man kan dermed påstå at man har svart på problemstillingen og forskningsspørsmålene.

Resultatene kan ikke generaliseres til å gjelde alle unge menn og kvinner, da tolkningene er basert på egne antakelser, samt relevant referanselitteratur. Samtidig gir oppgaven en indikasjon på hvordan ytringskulturen kan oppleves blant unge menn og kvinner, samt mulige forståelser for hvorfor den oppleves slik. Denne idéanalysen kan overføres til andre arenaer, som for eksempel til skolen, hvor man kan bevisstgjøre om hvilke ideer og standarder som ligger bak unges ytringsmønstre. Dette kan eksempelvis være nyttig i arbeid med klasseromsklima.

Dersom dette temaet videre skulle utforskes, kunne det ha vært interessant å se om funnene hadde blitt det samme med en annen metode. Det kunne vært svært interessant å sammenligne resultatene fra denne studien med kvalitative intervjuer fra samme målgruppe. Da kunne man eksempelvis ha gravd dypere i hvordan ytringskulturen oppleves, og mulig funnet andre bakenforliggende ideer.

7 Litteraturliste

- Alnes, J., H. (2022, 11. april). Argumentum ad hominem. I *Store norske leksikon*.
https://snl.no/argumentum_ad_hominem
- Bergström, G. (Red.) & Boréus, K. (2018). *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskapelig text- og diskursanalys..* (4.utg). Studentlitteratur.
- Bergström, G. & Svärd, P. A. (2018). Idé och ideologianalys. I G. Bergström (Red.) & K. Boréus. *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskapelig text- og diskursanalys.* (4.utg, s. 133-176). Studentlitteratur.
- Bratberg, Ø. (2017). *Tekstanalyse for samfunnsvitere* (2. utg). Cappelen Damm Akademisk.
- Bratberg, Ø. (2021). *Tekstanalyse for samfunnsvitere* (3. utg). Cappelen Damm Akademisk.
- Cissé, M. E., Grønli, H., Haraldsen, S., Klevan, O. A. L. & Skårdalsmo, K. (2023, 6. september). Høyre og Frp størst i skolevalget – flertall for høyresiden. *NRK Nyheter*. Hentet fra:
https://www.nrk.no/norge/skolevalget_-hoyre-og-frp-storst-_flertall-for-hoyresiden-1.16539493
- Edgren, H., Nordberg, K. H. & Ross, M. (2021). *Masteroppgaven i samfunnsfag – En håndbok for lærerstudenter*. Universitetsforlaget
- Fladmoe, A. & Steen-Johnsen, K. (2017). Willingness to discuss the publishing of religious cartoons. Spiral of silence in the private and the public spheres. I A. H. Midtbøen, K. Steen-Johnsen & K. Thorbjørnsrud. (2017). *Boundary struggles: contestations of free speech in the Norwegian public sphere* (s. 77-108). Cappelen Damm Akademisk/NOASP (Nordic Open Access Scholarly Publishing).
- Fritt Ord (u. å). *Stiftelsen Fritt Ord*. Hentet fra:
<https://frittord.no/>
- Furedi, F. (2021). *Why Borders Matter: Why Humanity Must Relearn the Art of Drawing Boundaries*. Routledge.
- Frankfuredi (u.å). *Frank Furedi*. Hentet fra:
<https://www.frankfuredi.com/>
- Hovde, K. O. & Elden, J. C. (2021, 1. september) hatefulle ytringer. I *Store norske leksikon*. Hentet fra:
https://snl.no/hatefulle_ytringer

Hårberg, G. B., Paulsen, T. M. & Sølvberg, E. (2020, 11. mars). Hva er kultur? I *Nasjonal Digital Læringsarena* for Fagbokforlaget. Hentet fra:
<https://ndla.no/nb/subject:1:777ae87e-ca79-4866-920a-115cfeb7bbe1/topic:d4f5557a-73ab-40a0-af05-e1f178cc0dcf/topic:8d4cf000-ce43-4ab7-98f7-c50ea8ba92f8/resource:1:3835>

Kierulf, A. (2021). *Hva er ytringsfrihet*. Universitetsforlaget.

Laird Iversen, L. (2014). *Uenighetsfellesskap – Blikk på demokratisk samhandling*. Universitetsforlaget.

Midtbøen, A. H., Steen-Johnsen, K. & Thorbjørnsrud, K. (2017). *Boundary struggles: contestations of free speech in the Norwegian public sphere*. Cappelen Damm Akademisk/NOASP (Nordic Open Access Scholarly Publishing).

Mill, J. S. (1859/2010). *Om friheten*. Vidarforlaget.

NAOB (u. Å). Ytringskultur. *Det Norske Akademi for Språk og Litteratur*. Hentet fra:
<https://naob.no/ordbok/ytringskultur>

NAOB (u. Å). Ytringsrom. *Det Norske Akademi for Språk og Litteratur*. Hentet fra:
<https://naob.no/ordbok/ytringsrom>

Nilstun, C. (2024, 19. januar). Krenkelse. I *Store norske leksikon*. Hentet fra:
<https://snl.no/krenkelse>

Noelle-Neumann, E. (1993). *The Spiral of Silence: Public Opinion – Our Social Skin* (2. Utg). The University of Chicago Press.

NOU 2022: 9. (2022). *En åpen og opplyst offentlig samtale*. Kultur og likestillingsdepartementet. Hentet fra:
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2022-9/id2924020/?ch=4>

NOU 2024: 8 (2024). *Likestillingens neste steg – Mannsutvalgets rapport*. Kultur og likestillingsdepartementet. Hentet fra:
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2024-8/id3035815/>

Norsk PEN (u. Å). *Om Norsk PEN*. Hentet fra:
<https://norskpen.no/om-norsk-pen/>

NTNU (u. Å). *Deltakere ICCS2022*. Hentet fra:
<https://www.ntnu.no/ilu/iccs/deltakere>

Nilstun, C. (2024, 19. januar). Krenkelse. I *Store norske leksikon*. Hentet fra:
<https://snl.no/krenkelse>

Opinion (2024). *Faktabaserte råd om hvordan nå unge med budskapet ditt*. Hentet fra:
<https://www.opinion.no/ung>

Opinion (u.Å). *Våre ansatte*. Hentet fra:

- <https://www.opinion.no/menneskene>
- Postholm, M., B. & Jacobsen, D., I. (2021). *Forskningsmetode for masterstudenter i lærerutdanning*. Cappelen Damm Akademisk.
- Ringdal, K. (2018). *Enhet og mangfold: samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode* (4. utg). Fagbokforlaget.
- Samfunnsforskning (2021, 18. Januar). *Kjersti Thorbjørnsrud*. Hentet fra: <https://www.samfunnsforskning.no/personer/vit/kthorbjo/>
- Samfunnsforskning (2024, 23. Februar). *Kari Steen-Johnsen*. Hentet fra: <https://www.samfunnsforskning.no/personer/vit/karsteen/>
- Schackt, J. (2023, 24. november). Kultur. I *Store norske leksikon*. Hentet fra: <https://snl.no/kultur>
- Sikt (2023a). *Skuleval*. Hentet fra: <https://sikt.no/skolevalg>
- Sikt (2023b, 5. september). *Skulevalget 2023: Klar borgerlig framgang*. Hentet fra: <https://sikt.no/aktuelt/resultater-fra-skulevalget-2023>
- Skirbekk, S. & Tjora, A. (2023, 22. januar). Idealtipe. I *Store norske leksikon*. Hentet fra: <https://snl.no/idealtipe>
- Storstad, O., Caspersen, J. & Wendelborg, C. (2023). *The International Civic and Citizenship Education Study (ICCS) 2022: Ett steg fram og to tilbake*. NTNU Samfunnsforskning.
- Svare, H., & Svensson, T. (2016). *Ytringskultur bør finde Sted*. Sosiologi i dag, 45(4). Novus forlag.
- Sørnes, A. J. & Vestrheim, A. S. (2023, 19. oktober). Ny undersøkelse: Ytringsfrihet viktigst for menn. *NRK Kultur*. Hentet fra: https://www.nrk.no/kultur/ny-undersokelse_-ytringsfrihet-viktigst-for-unge-menn-1.16601967
- Thorbjørnsrud, K. (2021). *Status for ytringsfriheten i Norge*. Fritt Ord.
- Thorsen, D., E. (2024, 7. februar). Woke. I *Store norske leksikon*. Hentet fra: <https://snl.no/woke>
- Tjora, A. (2017). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis* (3. utg), Gyldendal Akademisk
- Tosi, J., & Warmke, B. (2016). Moral Grandstanding. *Philosophy & Public Affairs*, 44(3), 197–217. <https://doi.org/10.1111/papa.12075>

Tosi, J., & Warmke, B. (2020). MORAL GRANDSTANDING AS A THREAT TO FREE EXPRESSION. *Social Philosophy & Policy*, 37(2), 170–189.
<https://doi.org/10.1017/S0265052521000108>

UiO (2023, 11. Desember). *Arnfinn Haagenes Midtbøen*. Hentet fra:
<https://www.sv.uio.no/iss/personer/vit/arnfinn/>

Ungdommens ytringsfrihetsråd (2021). *Hvordan står det til med ytringsfriheten til ungdom og unge voksne i Norge?* Rapport for Norsk PEN og fritt ord ferdigstilt 18. april 2021.

Utdanningsdirektoratet (2023, 27. Februar). *Skolevalg 2023*. Utdanningsdirektoratet. Hentet fra: <https://www.udir.no/utdanningslopet/videregaende-opplaring/skolevalg/hva-er-skolevalg/>

Utdanningsdirektoratet (2023, 28. November). *Den internasjonale studien ICCS*. Utdanningsdirektoratet. Hentet fra:
<https://www.udir.no/tall-og-forskning/internasjonale-studier/iccs/>

Utvik, T. I. (2022, 9. august). *Kanselleringskultur*. I Norsk digital læringsarena.
<https://ndla.no/article/34992>

Veledar, A. & Burkal, R. (2018). *Hatefulle ytringer i offentlig debatt på nett*. Likestillings- og diskrimineringsombudet.

Vågsland, V., Palm, A., Claussen, R. og Arntzen, K. *Opinions UNG2024*. Rapport 6/2023. Oslo: Vulkan, Opinion.

Vedlegg:

Vedlegg: Personlig kommunikasjon med UNG-redaksjonen

20.05.2024, 19:30

Gmail - UNG2024: Ytringsfrihet i masteroppgave

Hanna Elise Rønhovde <hanna.roenhovde@gmail.com>

UNG2024: Ytringsfrihet i masteroppgave

6 e-poster

Alexandra Palm <alexandra@opinion.no>
Til: "hanna.roenhovde@gmail.com" <hanna.roenhovde@gmail.com>

24. oktober 2023 kl. 12:36

Hei Hanna,

Jeg så forespørselen din ang. tilgang på UNG2023. Dette er ikke en offentlig rapport, så den kan jeg dessverre ikke dele med deg i sin helhet. Men om du gir meg en beskrivelse av hva du er ute etter å vite, så kan jeg dele enkelte tall med deg. Seng meg en beskrivelse av problemstillingen din, så kan jeg hente ut relevant innsikt fra rapporten og dele med deg.

Vi lanserte nylig UNG2024 – her har vi oppdaterte tall knyttet til unges engasjement til ytringsfrihet.

Hører fra deg 😊

Hilsen Alexandra

Alexandra Palm

Analytiker

Opinion AS

p: 21 300 400 m: 410 91 299

a: Vulkan 16, 0178 Oslo

w: opinion.no e: alexandra@opinion.no

Hanna Elise Rønhovde <hanna.roenhovde@gmail.com>
Til: Alexandra Palm <alexandra@opinion.no>

26. oktober 2023 kl. 11:33

Hei og takk for svar!

Jeg går grunnskolelærer 5-10 og skal skrive master i samfunnsfag. Jeg holder for tiden på med forberedelser til masterskrivingen og prøver dermed å få tak i mest mulig relevant data. Regnet med at

20.05.2024, 19:30

Gmail - UNG2024: Ytringsfrihet i masteroppgave

det var en long-shot å få tilgang til hele rapporten, men supert om jeg kan få innsyn i litt av dataene dere har samlet.

Jeg ønsker å skrive om hvordan det at ytringsfrihet er det viktigste for unge menn kan ha en sammenheng med krenke/kanselleringssamfunnet.

Min tentative problemstilling er:

Unge menn og kvinner om ytringsfrihet i Norge. En diskusjon av utvalgte funn (For eksempel: UNG2023) opp mot relevant faglitteratur.

Forsknings spørsmål:

Hvordan opplever unge menn og kvinner i Norge ytringsfrihet i dagens samfunn, og hvilke forskjeller kan identifiseres mellom kjønnene?

Litt vanskelig å konkretisere spørsmål, men hadde satt pris på data som mest mulig illustrerer eller fortolker forskjeller mellom unge kvinner og menn med tanke på ytringsfrihet. Da tenker jeg på mer enn det som allerede er blitt offentliggjort i media. I tillegg hadde det vært praktisk med et sammendrag av rapporten.

Har forståelse av at dette ikke er en offentlig rapport, så setter pris på det jeg evt kan få tilgang til.

Vi høres!

Hanna Elise Rønhovde

[Sitert tekst skjult]

Alexandra Palm <alexandra@opinion.no>

31. oktober 2023 kl. 09:24

Til: Hanna Elise Rønhovde <hanna.roenhovde@gmail.com>

Hei igjen Hanna,

Beklager litt sent svar. Jeg legger ved innsikten vi har på dette under. Har dessverre ikke mulighet til å gi et sammendrag av hele rapporten, da den ikke er offentlig.

Kort om UNG2024:

UNG er et av landets mest omfattende målgruppestudier om unge i Norge. Undersøkelsen er en årlig studie av utviklingstrekk hos norsk ungdom i alderen 15 til 25 år, gjennomført av Opinion. UNG2024 er basert på en landsrepresentativ kvantitativ undersøkelse i målgruppen 15–25 år med 1013 respondenter. Undersøkelsen er vektet på kjønn, alder og geografi. Datainnsamlingen er gjennomført på web av Norstat i september 2023. Feilmarginen er maksimalt 3,2 (95 % signifikansnivå). I tillegg består studien av et kvalitativt datagrunnlag basert på samtaler med nærmere 90 ungdommer spredt over hele landet.

Denne rapporten refereres til som: Vågsland, V., Palm, A., Claussen, R. og Arntzen, K. Opinions UNG2024. Rapport 6/2023. Oslo: Vulkan, Opinion

Ytringsfrihet

Sentralt i woke-diskusjonen er saken om ytringsfrihet, men vi må huske at engasjement for ytringsfrihet løper parallelt med de unges engasjement for klima, homofiles rettigheter og anti-rasisme. På grunn av så sterk påvirkning av amerikansk kultur er det kanskje lett å tolke norsk engasjement for ytringsfrihet i amerikansk kontekst: at argumenter for ytringsfrihet brukes for å fremme en konservativ agenda. Det er ikke tilfellet blant de unge i Norge. At noen engasjerer seg for ytringskultur betyr ikke at de samtidig ønsker å innskrenke andres rettigheter.

Vi har snakket med flere unge som er opptatt av ytringsfrihet. Det de etterlyser er først og fremst bedre *ytringskultur*. At man kan debattere og nyansere sitt syn på en sak uten å bli satt i bås, eller å møte en storm av personangrep, noe

som mange opplever er tilfellet på sosiale medier.

Woke og anti-woke er vanskelige begreper å forholde seg til fordi det mangler en felles forståelse eller presis definisjon av begrepene. Det er heller ikke begreper som de unge liker å bruke om seg selv.

Q: Hvilke av disse sakene vil du si at du støtter og er mest engasjert i? [Respondentene har mulighet til å velge opptil 5 saker]

	TOTAL	Mann	Kvinne
BASE	1013	514	487
Antirasisme	18%	15%	20%
Mental helse	47%	36%	58%
Miljøvern og klima	33%	29%	37%
Legalisere marihuana	9%	13%	5%
Hjelpe vanskeligstilte i Norge	18%	17%	19%
Bekjempe fattigdom i verden	20%	19%	21%
Anti-doping	7%	9%	6%
Bekjempe netthets og mobbing i sosiale medier	13%	9%	17%
Ytringsfrihet	31%	38%	23%
Bekjempe mobbing	19%	14%	25%
Bekjempe høyre-ekstremisme	12%	11%	13%
Homofiles /LHBTQ+ rettigheter	20%	11%	27%
Bekjempe radikalisering	12%	15%	8%
Kamp mot økt innvandring	7%	11%	3%
Menns rettigheter	12%	20%	4%
Personvern og datasikkerhet på nett	15%	20%	10%
Dyrevern	21%	13%	30%
Kvinneres rettigheter/ feminisme	27%	10%	44%

Bedre integrering i samfunnet	15%	17%	13%
Betale mindre skatt	22%	29%	16%
Ingen av disse	6%	7%	5%

Det er signifikant flere gutter enn jenter som engasjerer seg i ytringsfrihet. Ingen aldersforskjeller innad i målgruppen. Den totale andelen som engasjerer seg i saken har også hatt en signifikant økning fra fjoråret, hhv. 26 prosent i fjor mot 31 prosent i år.

Q: Hvor enig eller uenig er du i disse påstandene? - Jeg kan ikke si det jeg mener fordi samfunnet har blitt for opptatt av hva som er politisk korrekt

	TOTAL	Mann	Kvinne
BASE	1013	514	487
Helt enig	17%	21%	14%
Ganske enig	23%	24%	23%
Verken eller	23%	19%	26%
Ganske uenig	17%	14%	20%
Helt uenig	14%	15%	11%
Vet ikke	6%	6%	6%

Vanligvis slår vi sammen topp/bunn to, som gir oss en total på 41 prosent som sier seg enige i påstanden. Ser vi bare på guttene oppgir 45 prosent at de ikke tør å si hva de mener. For jentene er tallet 37 prosent. Igjen er det signifikant flere gutter som sier seg enig i dette. Ingen aldersforskjeller innad i målgruppen.

Et annet interessant funn er at de som ville stemt H, Frp og V dersom det var stortingsvalg i morgen er i større grad engasjert i ytringsfrihet enn de som ville stemt MDG, SV og R. Dette kan jo være interessant å se nærmere på i oppgaven din, spesielt med tanke på resultatene fra årets skolevalg.

Håper det er til hjelp! Lykke til med skrivingen 😊

Hilsen Alexandra

20.05.2024, 19:30

Gmail - UNG2024: Ytringsfrihet i masteroppgave

[Sitert tekst skjult]

Hanna Elise Rønhovde <hanna.roenhovde@gmail.com>
Til: Alexandra Palm <alexandra@opinion.no>

1. november 2023 kl. 12:50

Tusen takk! Dette var veldig til hjelp 😊

[Sitert tekst skjult]

Hanna Elise Rønhovde <hanna.roenhovde@gmail.com>
Til: Alexandra Palm <alexandra@opinion.no>

13. november 2023 kl. 14:07

Hei igjen!
Er det mulighet for å få tilgang til tidligere UNG-rapporter? evt pris på dette? Det hadde vært interessant å se litt på endring over tid, fra for eksempel 2019, men også eventuelt fra i fjor.

MVH
Hanna Rønhovde
[Sitert tekst skjult]

Alexandra Palm <alexandra@opinion.no>
Til: Hanna Elise Rønhovde <hanna.roenhovde@gmail.com>

13. november 2023 kl. 15:12

Hei

Tidligere UNG-rapporter koster rundt 40 000,- hvis man skal kjøpe hele. Men i og med at dette er til en skoleoppgave, kan jeg hjelpe deg med et par tidsserier siste tre år 😊

Andel som oppgir **ytringsfrihet** som en av sakene de engasjerer seg i:

Column %	2021	2022	2023
Ytringsfrihet	27%	26%	31% ↑

Signifikant flere i år engasjerer seg i ytringsfrihet.

Andel **gutter** som engasjerer seg i **ytringsfrihet**:

Column %	2021	2022	2023
Ytringsfrihet	31%	30%	38% ↑

Signifikant økning i år.

[Sitert tekst skjult]

